

**OMAISUUSRIKOKSET:
TEKO- VAI SEURAUUSRIKOKSIA?**

Itä-Suomen yliopisto

Oikeustieteiden laitos

Pro gradu- tutkielma

Rikos- ja prosessioikeus (5311900)

29.8.2021

Tekijä: Panu Sepponen (271126)

Ohjaajat: Matti Tolvanen

Heikki Kallio

Tiivistelmä

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Tiedekunta		Yksikkö	
Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta		Oikeustieteiden laitos	
Tekijä			
Panu Sepponen			
Työn nimi			
Omaisuuksirikokset: teko- vai seurausrikoksia?			
Pääaine	Työn laji	Aika	Sivuja
Oikeustiede/ Rikos- ja prosessi-oikeus	Pro gradu -tutkielma	29.08.2021	XVI + 88
Tiivistelmä			
Tässä tutkielmassa tarkastellaan teko- ja seurausrikosjaottelun näkökulmasta neljää omaisuusrikosta: varkautta (RL 28:1), kavallusta (RL 28:4), ryöstöä (RL 31:1) ja kiristystä (RL 31:3). Tutkimuskysymyksinä ovat jaottelun vaikutukset rikosten tunnusmerkistöjen tulkintaan. Teko- ja seurausrikosjaottelu esiintyy usein suomalaisessa ja ulkomaisessa rikosoikeustieteessä, mutta harvemmin on tutkittu yksittäisten rikosten luonnetta teko- tai seurausrikoksena. Rikosoikeuden yleisten oppien näkökulmasta seurausrikosten elementillä on ainakin seuraavat vaikutukset. Seurausrikos vaatii syy-yhteyttä teon ja seurauksen välillä. Seurauksen tahallisuutta arvioidaan seuraustahallisuuden kautta (RL 3:6). Vastuuasemassa olevan laiminlyönti seurauksen estämiseksi voi luoda rikosvastuun epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena (RL 3:3). Rikoksen yrityksen tehokas katuminen (RL 5:2) edellyttää seurausta. Hätävarjelu (RL 4:4) ja itseavun (PKL 1:5) raja määräytyy eri tavoin teko- ja seurausrikoksissa. Rikosoikeuden soveltamisalaa määrittävä tekopaikka (RL 1:10) ja rikoksen vanhentumisen kannalta olennainen tekoaika (RL 8:2) määräytyvät eri tavalla seurausrikoksissa. Jos omaisuusrikoksia tarkastellaan niiden suojaamien oikeushyvien näkökulmasta, voidaan tutkielman rikoksista erottaa seurausrikosten elementti: omistusoikeuden loukkaaminen. Tutkielmassa tarkastellaankin omaisuusrikoksia seurausrikosten näkökulmasta. Vaikkakin tutkittavien rikosten tunnusmerkistöt ovat hyvin lähellä toisiaan, jokaisen rikostunnusmerkistön tulkinta on yksilöllistä. Yhtymäkohtia voidaan löytää esim. tahallisuuden arvioinnista. Vaikka rikoksissa onkin seurausrikosten elementti, on niiden tunnusmerkistöt rakennettu aktiivista tekemistä varten. Tämän vuoksi teko ja seuraus sekoittuvat niissä toisiinsa.			
Avainsanat			
oikeustiede, rikosoikeus, rikosvastuu, yleiset opit, teko- ja seurausrikokset, omaisuusrikokset, varkaus, kavallus, ryöstö, kiristys, syy-yhteys, tahallisuus, epävarsinainen laiminlyöntirikos, yritys, tehokas katuminen, hätävarjelu, itseapu, tekoaika, tekopaikka			

SISÄLLYS

LÄHTEET	III
LYHENNELUETTELO	XVI
KUVIOT JA TAULUKOT	XVI
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuskysymykset	1
1.2 Metodi ja rakenne	4
2 TEKÖ- JA SEURAUSTRIKOKSET	8
2.1 Rikos ja rikoksen yleinen tunnusmerkistö	8
2.2 Teko- ja seurausrikoksista	10
2.2.1 Teko- ja seurausrikokset	10
2.2.2 Rattijuoppoutta ja rahanpesua: intentionaalisen teon sisältävät rikokset	15
2.2.3 Omaisuusrikokset oikeushyvien suojelun kannalta	17
3 SEURAUSTRIKOKSET JA RIKOSVASTUUN YHTÄYTYKSEN, LAIMINLYÖNTI	20
3.1 Syy-yhteyden vaatimus seurausrikoksissa	20
3.2 Seuraus tahallisuuden vedenjakajana	22
3.2.1 Tahallisuus rikosvastuun perusteena	22
3.2.2 Seuraustahallisuus	23
3.2.3 Olosuhdetahallisuus	26
3.3 Epävarsinainen laiminlyöntirikos: seurauksen aiheuttaminen laiminlyömällä	27
4 SEURAUSTRIKOKSET JA RIKOSVASTUUN YHTÄYTYKSEN, HÄTÄVARJELUSTA, TEKOAJASTA JA TEKOPAIKASTA	31
4.1 Rikoksen yrityksestä ja tehokkaasta katumisesta	31
4.1.1 Rikoksen yritys	31
4.1.2 Tehokas katuminen	34
4.2 Hätävarjelu, itseapu ja yleinen kiinniotto-oikeus	36
4.2.1 Hätävarjelu	36
4.2.2 Hätävarjelun aikarajasta, itseavusta ja yleisestä kiinniotto oikeudesta	38
4.3 Tekoaika ja tekopaikka	41
4.3.1 Rikoslain alueellinen soveltamisala	41
4.3.2 Syyteoikeuden ja tuomitsemisoikeuden vanhentuminen	43
5 PUHTAAT OMAISUSTRIKOKSET: VARKAUS JA KAVALLUS	46
5.1 Varkaus	46
5.1.1 Tunnusmerkistö	46

5.1.2 Varkaus seurausrikoksena	48
5.2 Kavallus	57
5.2.1 Tunnusmerkistö	57
5.2.2 Esinekavallus ja löytötavaran kavallus.....	58
5.2.3 Esinekavallus ja löytötavaran kavallus seurausrikoksina.....	60
5.2.4 Saatavan kavallus.....	64
6 YHDISTETYT OMAISUUSRIKOKSET: RYÖSTÖ JA KIRISTYS.....	67
6.1 Ryöstöstä.....	67
6.1.1 Tunnusmerkistö	67
6.1.2 Ryöstö seurausrikoksena.	70
6.2 Kiristyksestä	76
6.2.1 Tunnusmerkistö	76
6.2.2 Kiristys seurausrikoksena.....	77
7 YHTEENVETO.....	85

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

- Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria Yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY 1989.
- Aarnio, Aulis Tulkinnan taito: ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. WSOY 2006.
- Anttila, Inkeri Välillinen tekeminen: rikosoikeudellinen tutkimus. Suomalainen lakimiesyhdistys 1958.
- Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi, Rikosten lajit: rikosoikeuden erityisen osan perusteet. Tammi 1972
- Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi, Rikos ja seuraamus: rikosoikeuden perusteet. Tammi 1974.
- Backman, Eero Huomioita hätävarjelusta ja todistustaakan jaosta hätävarjeluasioissa Edilex 2005.
- Boucht, Johan– Frände, Dan, Suomen rikosoikeus Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. Poliisiammattikorkeakoulu 2019.
- Cornils, Karin, Internetissä tehtyjen rikosten paikallistaminen. Lakimies 5/1999 s. 705–716.
- Danielsson, Petri (toim.) Katsauksia 42/2020 Rikollisuustilanne 2019 rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto valtiotieteellinen tiedekunta kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 2020. (Danielsson ym. 2020)
- Danielsson, Petri, Omaisuusrikokset, s. 95-122, teoksessa Danielsson, Petri (toim.) Katsauksia 42/2020 Rikollisuustilanne 2019 rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto valtiotieteellinen tiedekunta kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 2020.
- Duff, Antony, Answering for crime: responsibility and liability in the criminal law. Hart Publishing 2007.

- Eerola, Risto Rikosaottelut. s. 512–515, teoksessa Jokela, Antti - Lahti, Raimo – Mattila, Heikki (toim.), *Encyclopedia Iuridica Fennica IV Rikos ja Prosessioikeus*. Gummerus kirjapaino Oy 1995.
- Eerola, Risto, KKO 1995:197. Varkausrikos. Varkaus. Rikoksen yritys. Oikeustauskommentti. *Lakimies* 1996/7, s. 1093–1100.
- Frände, Dan, Onko viimeinen sana sanottu olosuhdetahallisuudesta? *Defensor Legis* N:o 2/2010, s. 157–165.
- Frände, Dan *Yleinen rikosoikeus* Helsinki 2012
- Frände, Dan – Wahlberg, Markus, Kavallus. s.517–537. Teoksessa Frände, Dan - Matikkala, Jussi - Tapani, Jussi - Tolvanen, Matti - Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus *Keskeiset rikokset*. Helsinki 2018. (Frände – Wahlberg 2018a)
- Frände, Dan – Wahlberg, Markus, Ryöstö. s. 563–595. Teoksessa Frände, Dan - Matikkala, Jussi - Tapani, Jussi - Tolvanen, Matti - Viljanen, Pekka - Wahlberg, Markus *Keskeiset rikokset*. Helsinki 2018. (Frände – Wahlberg 2018b)
- Frände, Dan – Wahlberg, Markus, Kiristys. s. 596–610. Teoksessa Frände, Dan - Matikkala, Jussi - Tapani, Jussi - Tolvanen, Matti - Viljanen, Pekka - Wahlberg, Markus *Keskeiset rikokset*. Helsinki 2018. (Frände – Wahlberg 2018c)
- Frände, Dan – Lernestedt, Claes, Hätävarjelu Ruotsissa ja Suomessa, s. 12–56. Teoksessa Frände, Dan – Helenius, Dan – Korkka, Heli – Lahti, Raimo – Lappi-Seppälä, Tapio – Melander, Sakari (toim.) *Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019*. Helsingin yliopisto oikeustieteellinen tiedekunta 2019.
- Fredman, Markku - Kanerva, Janne - Tolvanen, Matti - Viitanen, Marko. *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Alma Talent 2020. (Fredman ym. 2020)
- Havansi Erkki – Koulu, Risto – Majanen, Martti. Itseapu. s. 120–121. Teoksessa Jokela, Antti - Lahti, Raimo – Mattila, Heikki (toim.), *Encyclopedia Iuridica Fennica IV Rikos ja Prosessioikeus*. Gummerus kirjapaino Oy Jyväskylä 1995.
- Halijoki, Juha, Kiinniotto-oikeus ja itseapu. Jokamiehen kiinniotto-oikeutta ja itseapua koskevien pakkokeinolain säännösten tarkastelua. *Defensor Legis* N:o 2/2004 s. 183–215.

- Helenius, Dan Straffrättslig jurisdiktion. Suomalainen lakimiesyhdistys 2014.
- Honkasalo, Brynolf, Suomen rikosoikeus yleiset opit Ensimmäinen osa. Toinen painos. Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino 1965.
- Honkasalo, Brynolf,- Ellilä, Reino, Suomen rikosoikeus yleiset opit Toinen osa. Toinen painos. Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino 1967.
- Honkasalo, Brynolf - Ellilä, Reino, Suomen rikosoikeus: erityinen osa. 1,2, Varallisuusrikkokset. Helsinki 1964.
- Horder, Jeremy, Ashworth's principles of criminal law. Ninth edition. Oxford University Press 2019.
- Huovila, Mika, Oikeuslähdeoppi ja oikeudellinen argumentaatio rikostuomion perusteluissa, s. 13–99. Teoksessa Huovila, Mika – Lahti, Raimo – Ojala, Timo (toim.), Rikostuomion perusteleminen. Helsingin hovioikeus 2005.
- Hyttinen, Tatu, Olosuhdetahallisuuden vakioitu alaraja – oikeusturvaa vai korkeimman oikeuden retoriikka? Defensor Legis N:o 6/2016 s. 18–22.
- Hyttinen, Tatu, Rahanpesu ja rikosvastuu: teoria ja käytäntö. Alma Talent 2021.
- Jarebor, Nils, Effektdelikt och beteendedelikt, s. 176–192. Teoksessa Bodman, Gerd (toim.) Festkrift till Ivar Agge. Norstedt 1970
- Jareborg, Nils, Allmän kriminalrätt. Iustus 2001.
- Joona, Juha Porovarkaus. Lakimies 5/2000 s. 710–733
- Jones, Mark – Johnstone, Peter. History of Criminal Justice. 5th edition. Abingdon, Routledge 2012.
- Kaisto, Janne Velkojasuoja välihenkilön konkurssissa: varallisuus oikeudellinen tutkimus irtainta omaisuutta toisen haltuun uskoneen oikeusasemasta haltuun saajan konkurssissa erityisesti myyntikomissiota ja siihen rinnastuvia järjestelyjä silmällä pitäen. Edita 2004.
- Kaisto, Janne, Korkein oikeus ja tilitysvelvollisuus: Ratkaisun KKO 2005:10 kriittistä arviointia. Defensor Legis N:o 3/2005 s. 427–453.
- Karhu, Juha, Kohti 2000-luvun oikeuslähdeoppia. Lakimies 7–8/2020 s. 1017–1034.

- Kallio, Heikki, Valvonta- ja suojeluvastuun laiminlyönti yksityisissä hoiva- ja päiväko-
deissa. Lakimies 1/2021 s. 36–56.
- Kartio, Leena, Esineoikeuden perusteet. 2 painos. Lakimiesliiton kustannus 2001.
- Kerttula, Timo, Jokamiehen kiinniotto-oikeudesta, s. 216–230, teoksessa Raimo Lahti –
Timo Ojala (toim.): Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit. Helsingin hovioikeuden
julkaisuja 2004.
- Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan - Frände, Dan, Yleinen rikosoikeus. Edita publishing
Oy 2020.
- Korkka, Heli, Liiketoimintarikoksen tuottaman hyödyn mittaaminen. Suomalainen lakimies-
yhdistys 2015.
- Koponen, Pekka, Ongelmallinen olosuhdetahallisuus meillä ja Yhdysvalloissa – ovatko sys-
tematiikka ja yhdenvertaisuus ylläpidettävissä? Defensor Legis N:o 1/2007 s. 37-53.
- Koskinen, Pekka, Vaarantamisesta rangaistusvastuun perustana. Lakimies 1984 s. 1116–
1141.
- Koskinen, Pekka, Johdatus rikosoikeuteen. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiede-
kunta 2001.
- Koskinen, Pekka Rikoksen rakenneopin kehityslinjoja Suomessa Honkasalosta nykypäivään
Lakimies 3/2004 s. 516–520.
- Koskinen, Pekka, Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet, s. 159-194. Teok-
sessa Lappi-Seppälä (toim.), Tapio Rikosoikeus. WSOY 2009.
- Kimpimäki, Minna, Kansainvälinen rikosoikeus. Kauppakamari 2015.
- Kivivuori – Aaltonen – Näsi – Suonpää – Danielsson, Kriminologia: Rikollisuus ja kontrolli
muuttuvassa yhteiskunnassa. Gaudeamus 2018.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Rikosten seuraamukset. Sanoma Pro Oy 2000.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus I, Lakimies 5/2003 s.
751–788.

- Lappi-Seppälä, Tapio, RL 28 luku: Varkaus, Kavallus ja luvaton käyttö, s. 707-757. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio (toim.), Rikosoikeus. WSOY 2009. (Lappi-Seppälä 2009a)
- Lappi-Seppälä, Tapio, RL 31 luku: Ryöstö ja kiristys, s. 851–870. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio (toim.), Rikosoikeus. WSOY 2009. (Lappi-Seppälä 2009b)
- Lappi-Seppälä, Tapio, Historiantutkimus ja kriminaalipolitiikan analyysi – tapausesimerkkejä ja historian opetuksia. Lakimies 4/2013 s. 698–719.
- Lahti, Raimo, Rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäinen vaihe: varallisuus- ja talousrikossäännökset. Lakimies 1991, s. 873-902.
- Lehti, Martti – Suonpää, Karoliina, Henkirikokset, s. 9-36 teoksessa Katsauksia 42/2020 Rikollisuustilanne 2019 rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto valtiotieteellinen tiedekunta kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 2020.
- Lehtonen, Asko - Vikatmaa, Juha, Varallisuusrikosuudistus 1972. Turku 1977.
- Lindroos-Hovinheimo, Susanna Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vaikutus tulkintaan. Oikeus 3/2006 s. 364.
- Livson, Mikael, Epävarsinainen laiminlyöntirikos. Rikosoikeudellinen tutkimus. Suomalaisen lakimiesyhdistys 1949.
- Luoto, Lauri, Laiminlyönti avunantona. Lakimies 3–4/2015 s. 459–481.
- Majanen, Martti Yksityishenkilön oikeudesta voimakeinojen käyttöön. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja 1979.
- Majanen, Martti Itseapu ja omankädenoikeus, s. 191–202, Teoksessa Nuutila, Ari-Matti - Pirjatanniemi, Elina (toim.) Rikos, rangaistus ja prosessi Juhlajulkaisu Eero Backman 1945–14/5–2005. Turun yliopisto oikeustieteellinen tiedekunta 2005.
- MacCormick, Neil D. – Summers, Robert S. (eds), Interpreting Statutes. A Comparative Study. Dartmouth 1991.
- Melander, Sakari Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalainen lakimiesyhdistys 2008.
- Melander, Sakari Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tietosanoma 2016.

- Matikkala, Jussi, Tahallisuudesta rikosoikeudessa. Suomalainen lakimiesyhdistys 2005.
- Matikkala, Jussi, KKO 2006:64 – Tahallisuus ja huumausaineen laatu. *Lakimies* 2007/1 s. 109–118.
- Matikkala, Jussi, Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, s. 203-302, Teoksessa Frände, Dan - Matikkala, Jussi - Tapani, Jussi - Tolvanen, Matti - Viljanen, Pekka - Wahlberg, Markus Keskeiset rikokset. Edita 2018. (Matikkala 2018a)
- Matikkala, Jussi, Vapauteen kohdistuvista rikoksista, s. 462-496 Teoksessa Frände, Dan - Matikkala, Jussi - Tapani, Jussi - Tolvanen, Matti - Viljanen, Pekka - Wahlberg, Markus Keskeiset rikokset. Edita 2018. (Matikkala 2018b)
- Matikkala, Jussi, Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Edita 2020.
- Mackie, J.L, *The cement of the universe: a study of causation*. Oxford 1980.
- Nuutila, Ari Matti, Rikosoikeudellinen huolimattomuus. Lakimiesliiton kustannus 1996.
- Nuutila, Ari-Matti Rikoslain yleinen osa. Lakimiesliiton kustannus 1997.
- Nuotio, Kimmo, Teko, vaara, seuraus: rikosvastuun filosofisista, kriminaalipoliittisista ja lainopillisista perusteista. Suomalainen lakimiesyhdistys 1998.
- Nuotio, Kimmo, Oikeuslähteet ja yleiset opit, *Lakimies* 7–8/2004 s. 1267–1291.
- Nuotio, Kimmo, Todennäköisyystahallisuuden tilasta ja tarinasta. *Lakimies* 7–8/2017 s. 970–991.
- Pirjatanniemi, Elina, Vanhat murhat – tuskat turhat? s. 153.168. Teoksessa Oikeussosiologia ja kriminologiaa. Juhlajulkaisu Ahti Laitinen. Turku 2006.
- Pöyhönen, Pekka, Rikoksen valmistelun kriminalisoimisen perusteluista ja ongelmista. *Helsinki Law Review* 2012/1, s. 113-143.
- Siltala, Raimo Johdatus oikeusteoriaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2001.
- Sutela, Mika, Rikokseen syyllistyminen mitään tekemättä – epävarsinainen laiminlyöntirikos ja murha. *Edilex-sarja* 2021/10.
- Sahavirta, Ritva, Rahanpesu rangaistavana tekona. Suomalainen lakimiesyhdistys 2008.

- Salonen, Armas, Hammurabin lait: Muinaisbabylonian kielestä suomentanut sekä johdannolla ja selityksillä varustanut Armas Salonen. Werner Söderström Osakeyhtiö 1951.
- Salovaara, Niilo, Varkaus: rikosoikeudellinen tutkimus. Helsinki 1960.
- Tapani, Jussi, Petos liikesuhteessa: talousrikosoikeudellinen tutkimus. Suomalainen lakimiesyhdistys 2004.
- Tapani, Jussi Tuomari ja rikosoikeuden yleiset opit Oikeustiede-Jurisprudentia 2006 XXXIX s. 295
- Tapani, Jussi Rikoksen rakenneoppi – mihin olemme matkalla? teoksessa Oikeustieteiden moniottelija – Matti Tolvanen 60 vuotta Edita Publishing Oy 2016 Asiantuntija-artikkeli Julkaistu Edilexissä 22.2.2016.
- Tapani, Jussi Yrittänyttä ei laiteta? Rikoksen yrityksen rangaistavuus. Helsingin seudun kauppakamari 2010-
- Tapani, Jussi, Tuomari ja rikosoikeuden yleiset opit. Oikeustiede-Jurisprudentia XXXIX:2006 s. 295–397.
- Tapani, Jussi, Vastaväittäjän lausunto Ritva Sahavirran teoksesta Rahanpesu rangaistavana tekona. LM 2009 s. 172–184.
- Tapani, Jussi, Olisiko nyt sanottu viimeinen sana olosuhdetahallisuuden alarajasta? – KKO 2012:66 ja seksuaalipalveluiden ostamisen rangaistavuus. Defensor Legis N:o 5/2012 s. 607–619.
- Tapani, Jussi, Rahanpesu, s. 783-794, Teoksessa Frände, Dan - Matikkala, Jussi - Tapani, Jussi - Tolvanen, Matti - Viljanen, Pekka - Wahlberg, Markus, Keskeiset rikokset. Edita 2018.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti, Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi. Talentum 2008.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu, Rikosoikeuden yleinen osa- Vastuuoppi. Talentum 2019.
- Tuovinen, Timo, Hätävarjelu ja rikoslainsäädännön luonne, s. 439–460. Teoksessa Rikosoikeudellisia kirjoitelmia VI Rikosoikeuden juhlavuonna 1989. Toimittaja Raimo Lahti. Suomalainen lakimiesyhdistys 1989.

Tolonen, Kari, KKO 1997:154. Kavallus. Osamaksukauppa. Lakimies 1/1998 s. 835–866
835

Tolvanen, Matti Tieliikenne rikokset ja kriminaalipolitiikka. Lakimiesliiton kustannus 1999.

Tolvanen, Matti Johdatus kriminaalipolitiikan teoriaan. Joensuun yliopisto 2005.

Tolvanen, Matti, KKO 2007:78 Rattijuopumus ja tahallisuus, s. 106–109. Teoksessa, Timonen Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 2007:II. Lakimiesliiton kustannus/Talentum Media 2008.

Tolvanen, Matti, KKO 2008:81 Valintamyymälävarkaus ja yrityksestä luopuminen, s. 56–59. Teoksessa, Timonen Pekka (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein 2008:II. Lakimiesliiton kustannus/Talentum media 2009.

Tolvanen, Matti, Varkaus ja moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, s. 497–516. Teoksessa Frände, Dan - Matikkala, Jussi - Tapani, Jussi - Tolvanen, Matti - Viljanen, Pekka - Wahlberg, Markus, Keskeiset rikokset. Edita 2018.

Thomas, Mark, Criminal law. Second edition. Hall & Stott 2020.

Virtanen, Jussi Laiminlyöjän petos Oikeustiede-Jurisprudentia 2005: XXXVIII s. 521–601.

Virtanen, Jussi Rikosoikeuden yleiset opit ja oikeuslähdeoppi. Lakimies 6/2004 s. 1048–1071.

Wagner-Prenner, Marianne, Syyntakeisuus ja mielentila. Kauppakaari 2000.

Weckström, Katja, Chasing one's tail: virtual objects as intangible assets, intangible property or intellectual property? s. 487-510 Teoksessa Iire, Tero (toim.), Juhlajulkaisu Jarmo Tuomisto 1952 – 9/6 – 2012. Turun yliopisto oikeustieteellinen tiedekunta.

VIRALLISLÄHTEET.

HE 23/1972 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain täydentämisestä rangaistusasteikosta poikkeamista koskevalla säännöksellä sekä varkautta, veropetosta ja eräitä muita rikoksia koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 130/1972 vp Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeudellista vanhentumista koskevan lainsäädännön uudistamisesta

HE 66/1988 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi

HE 244/1989 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle poronhoitolaiksi.

HE 309/1993 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

HE 94/1993 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi

HE 181/1994 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi pakkokeinolain muuttamisesta

HE 1/1996 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle Suomen rikosoikeuden soveltamisalaa koskevan lainsäädännön uudistamisesta

HE 27/1999 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeudellista vanhentumista koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 240/2001 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 28 luvun sekä pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n ja 5 luvun 10 §:n muuttamisesta.

HE 44/2002 vp 229105P Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

HE 169/2005 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 141/2012 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimista koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 317/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirjan, joka koskee tietojärjestelmien välityksellä tehtyjen luonteeltaan rasististen ja muukalaisvihamielisten tekojen kriminalisointia, hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain ja tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta annetun lain 15 §:n muuttamisesta

LaVM 5/1972 vp, Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (HE 23/1972 vp) eduskunnalle rikoslain täydentämisestä rangaistusasteikosta poikkeamista koskevalla

säännöksellä sekä varkautta, veropetosta ja eräitä muita rikoksia koskevien säännösten muuttamisesta.

LaVM 28/2002 vp Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (HE 44/2002 vp) rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

KM 2003:3 Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö.

KM 1976:72 Rikosoikeuskomitean mietintö.

OIKEUSTAPAUKSET

Korkein oikeus

KKO 1935-II-41

KKO 1939-II-158

KKO 1955-II-58

KKO 1955-II-63

KKO 1955-II-80

KKO 1958-II-45

KKO 1971-II-60

KKO 1974-II-58

KKO 1975-I-1

KKO 1975-II-70

KKO 1977-II-45

KKO 1979-II-70

KKO 1981-II-93

KKO 1983-II-80

KKO 1985-II-6

KKO 1986-II-68

KKO 1988:54

KKO 1990:9

KKO 1991:88

KKO 1993:5

KKO 1993:103

KKO 1994:2

KKO 1994:10

KKO 1994:101

KKO 1995:25

KKO 1995:197

KKO 1996:41

KKO 1997:11

KKO 1997:154

KKO 1998:142

KKO 2002:17

KKO 2002:98

KKO 2002:112

KKO 2003:78

KKO 2004:16

KKO 2005:63

KKO 2005:114

KKO 2006:64

KKO 2007:78

KKO 2008:81

KKO 2009:5

KKO 2009:36

KKO 2010:88

KKO 2013:50

KKO 2013:55

KKO 2013:82

KKO 2013:85

KKO 2014:54

KKO 2014:95

KKO 2015:90

KKO 2016:24

KKO 2016:25

KKO 2016:39

KKO 2016:92

KKO 2019:100

KKO 2019:107

KKO 2020:91

KKO 2021:36

Hovioikeudet

Helsingin HO 30.05.1991 t 946

Rovaniemen HO 4.1.2001 t.1

Vaasan HO 14.10.2008 t. 1274

Turun HO 30.11.2009, R 09/84

Kouvolan HO 10.3.2011 t 284

Turun HO 14.4.2011 t 352

Turun HO 7.3.2012 t 508

Turun HO 15.3.2013 t 637

Turun HO 3.7.2018 t. 128951

Turun HO 21.11.2019 t. 151303

Käräjäoikeudet

Helsingin käräjäoikeus 22.12.2020, R 20/1523, (ei lainvoimainen)

INTERNETLÄHTEET

Verkkosivut

Kyberturvallisuuskeskus. Pornokiristystä runsaasti liikkeellä – älä usko huijarien väitteitä. [<https://www.kyberturvallisuuskeskus.fi/fi/ajankohtaista/pornokiristysta-runsaasti-liikkeella-ala-usko-huijarien-vaitteita>] (12.8.2021)

Paliskunnat. Poroerotus. [<https://paliskunnat.fi/poro/poronhoito/poronhoitovuosi/syksy/>] (12.8.2021).

Tilastokeskus. Rikos- ja pakkokeinotilasto 2021. 1 vuosineljännes. [https://www.tilastokeskus.fi/til/rpk/2021/01/rpk_2021_01_2021-07-14_tie_001_fi.html] (23.7.2021)

UPS. UPS Flight Forward™ Drone Delivery [<https://www.ups.com/us/en/services/shipping-services/flight-forward-drones.page>] (9.7.2021)

LYHENNELUETTELO

HE hallituksen esitys

HO Hovioikeus

KKO Korkein oikeus

ROL laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa, 689/1997

RL rikoslaki 39/1889

PKL pakkokeinolaki 806/2011

PL perustuslaki 721/1999

vp valtiopäivät

esim. esimerkki/esimerkiksi

KUVIOT JA TAULUKOT

Kuvio 1. Omaisuusrikosten erotteluperusteita.

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuskysymykset

Omistusoikeutta on suojattu rangaistussäännöksin jo vuosituhansien ajan. Jo yksi vanhimmista tunnetuista lakikokoelmista, yli 1700 eea. kodifioitu Hammurabin laki, sisältää useita rangaistussäännöksiä liittyen omaisuusrikoksiin.¹ Myös muinaisen Israelin, Antiikin Kreikan ja Rooman alueilla erilaiset omaisuusrikokset olivat ankarasti rangaistavia.² Modernissa maailmassa yksityisomaisuuden, erityisesti kulutustavaroiden ja ajoneuvojen, määrällinen kasvu on myös johtanut suurempaan määrään omaisuusrikoksia.³ Suomessakin pelkästään varkausrikokset ja moottoriajoneuvon käyttövarkaudet muodostavat noin kolmanneksen kaikista viranomaisen tietoon tulleesta rikollisuudesta.⁴ Alkuvuoden 2021 osalta omaisuusrikosten määrä on ollut lievässä laskussa. Tästä huolimatta tammi-kesäkuun välillä viranomaisten tietoon on ehtinyt tulla 56 400 varkausrikosta ja 808 ryöstöä.⁵ Kavallusrikosten määrä on ollut viime vuosina n. 3000 vuodessa ja kiristysrikosten n. 1000 vuodessa.⁶

Tämä tutkielma keskittyy neljään omaisuusrikokseen⁷: varkauteen (Rikoslaki, 39/1889, RL, 28:1), kavallukseen (RL 28:4), ryöstöön (RL 31:1) ja kiristykseen (RL 31:3). *Lahti* katsoo varallisuusrikokset yläkategoriaksi, johon kuuluvat kaikki yksilöllisiin varallisuusetiin kohdistuva rikokset. Varallisuusrikoksien alakategorioina ovat omaisuusrikokset ja vaihdantarikokset. Omaisuusrikoksiin kuuluvat tässä käsiteltävien lisäksi RL 28 luvun muut rikokset (esim. RL 28:7 luvaton käyttö), RL 32 luvun kätkemisrikokset ja RL 35 luvun vahingontekorikokset.⁸ Omaisuusrikokset ovat perinteisin osa varallisuusrikoksia. Niissä on yleensä kysymys esineeseen kohdistuvan staattisen oikeuden loukkaamisesta.⁹ Esineen omistajalla katsotaan olevan staattinen suoja suhteessa esineeseen, joka ilmenee mahdollisuutena nostaa kanne tai vaatia vahingonkorvausta tai rangaistusta, kun tätä oikeutta loukataan.¹⁰ Toinen

¹ Salonen 1951, s. 23 ja s. 46–50. Pykälät 6–25 käsittelevät varkautta, murtoa ja ryöstöä. Modernista näkökulmasta rangaistukset vaikuttavat melko ankarilta ja mielikuvituksellisilta. Esim. taloon murtautuja muurattiin murrettuun muuriin (21 §) ja tulipalon yhteydessä omaisuutta varastanut heitettiin kyseiseen tulipaloon (25 §)

² Jones – Johnstone 2012, s. 21–22. Paimentolaisheimoissa eritoten eläinten varastaminen oli vakava rikos.

³ Lappi-Seppälä 2013, s. 711.

⁴ Danielsson, 2020, s. 97.

⁵ Tilastokeskus. Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto. 1. Vuosineljännes 2021.

⁶ Danielsson ym. s. 224.

⁷ Esim. Lehtonen – Vikatmaa 1977, s. 1–2 käyttävät termiä varallisuusrikos käsitellessään mm. varkautta, kavallusta ja ryöstöä koskevaa uudistusta. Anttila – Heinonen 1972, s. 110–118 sisällyttävät varkauden, kavalluksen, ryöstön ja kiristyksen anastusrikoksiin, jotka ovat yksi omaisuusrikosten kategoria.

⁸ Lahti 1991, s. 878. Samansuuntaisesti Koskinen 2001, s. 162–165.

⁹ Lahti 1991, s. 879.

¹⁰ Kartio 2001, s. 228.

tutkielman kannalta olennainen käsite on oikeuskirjallisuudessa tehty jako teko- ja seurausrikosten välillä. Tekorikoksissa on kriminalisoitu tietty menettely sellaisenaan, kun taas seurausrikoksissa rangaistavuus edellyttää teosta erillistä seurausta.¹¹ Jako on oikeustieteessä kehitetty konstruktio, mutta sillä on merkitystä myös lainsoveltamisen kannalta.¹² Tietystä tunnusmerkistöstä kirjoitettaessa saatetaan viitata rikoksen luonteeseen teko- tai seurausrikoksena, mutta mitään kaikenkattavaa jaottelua teko- ja seurausrikoksiin ei ole suomalaisessa rikosoikeustieteessä tehty. Tämä on totta myös omaisuusrikoksien osalta.

Tutkielmassa keskitytään tarkastelemaan sitä, onko valittujen omaisuusrikosten tunnusmerkistöä tarkoituksenmukaista tarkastella seurausrikoksen näkökulmasta ja millaisia vaikutuksia lain soveltamiseen tällaisella näkökulmalla voisi olla. Tätä tutkitaan pääasiassa tarkastelemalla jaon vaikutuksia rikosoikeudellisten vastuu- ja vastuuvapausperusteiden soveltamiseen. Jaottelulla on merkitystä ainakin seuraavissa rikosvastuun kannalta olennaisissa seikoissa:

1. *Syy-yhteys*. Seurausrikokset edellyttävät syy-yhteyttä tekijän toiminnan ja seurauksen välillä.¹³ Rangaistusvastuu seurausrikoksessa edellyttää, että tekijän teko on syy-seuraussuhteessa (kausaaliketjussa tai -linjassa) seuraukseen, joka on negatiivinen arvomuutos suojeltavassa oikeushyvässä.¹⁴
2. *Tahallisuus*. Pääsääntönä on, että vain tahalliset teot voivat tulla rikoksena rangaistavaksi (RL 3:5.2). Tahallisuutta koskeva RL 3:6 säätelee kuitenkin vain ns. seuraustahallisuutta (tarkoitus-, varmuus- ja todennäköisyystahallisuus) Muuten tekoa arvioidaan ns. olosuhdetahallisuuden kautta.¹⁵ Seurausrikoksessa tulee siis arvioida seuraustahallisuutta.
3. *Epävarsinainen laiminlyöntirikos*. Epävarsinaisessa laiminlyöntirikoksessa tekijä on jättänyt estämättä tunnusmerkistön mukaisen seurauksen syntymisen,

¹¹ Koskinen 2009, s. 164.

¹² Koskinen 2009, s. 163–164, Melander 2016, s. 105 ja Tolvanen – Tapani – Hyttinen 2019, s. 287, Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 116.

¹³ Esim. Koskinen 2009, s. 164 ja Melander 2016, s. 135.

¹⁴ Jareborg 2001, s. 180 ja Tapani-Tolvanen-Hyttinen 2019, s. 231.

¹⁵ He 44/2002 vp, s. 72-74.

vaikka hänellä on ollut erityinen oikeudellinen velvollisuus estää seurauksen syntymisen (RL 3:3.2). Rikosvastuu edellyttää seurausrikosta.

4. *Tehokas katuminen.* Rikoksen yritys on säädetty tiettyjen tahallisten rikosten kohdalla rangaistavaksi (RL 5:1). Yritysvastuusta on kuitenkin rangaista, jos tekijä on vapaaehtoisesti luopunut rikoksen täyttämisestä (yrityksestä luopuminen) tai muuten estänyt tunnusmerkistössä tarkoitetun seurauksen syntymisen (tehokas katuminen) (RL 5:2). Tehokas katuminen on mahdollista vain seurausrikoksissa.
5. *Hätävarjelu ja itseapu.* Oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi sallittu oikeus hätävarjeluun (RL 4:4) päättyy oikeudettoman hyökkäyksen päättymiseen.¹⁶ Seurausrikoksissa hyökkäyksen päätepiste on seurauksen aiheutuminen, kun taas tekorikoksessa hyökkäys päättyy, kun teko on suoritettu. Omaisuusrikoksissa juuri varastettu omaisuus voidaan ottaa takaisin PKL (pakkokeinolaki, 806/2011) 1:5 itseapuna ja uhrilla on oikeus ottaa tekijä kiinni yleisen kiinniotto-oikeuden nojalla (PKL 2:2). Hätävarjelun ja itseavun, sekä yleisen kiinniotto-oikeuden, käytössä on kuitenkin eroja, etenkin käytettävien voimakeinojen osalta.
6. *Tekoaika ja tekopaikka.* Rikos katsotaan tehdyksi sekä siellä, missä rikollinen teko suoritettiin, että siellä, missä rikoksen tunnusmerkistön mukainen seuraus ilmeni (RL 1:10.1). Seuraus on siis olennainen tekopaikan määrittämisessä. Jos rikoksen tunnusmerkistössä edellytetään määrätyn seurauksen syntymistä, syyte-oikeuden ja rangaistuksen tuomisemisoikeuden vanhentumisaika lasketaan tuon seurauksen ilmenemispäivästä (RL 8:2.1).

Näkökulma on rajattu neljään rikokseen. Varkaus (RL 28:1) ja kavallus (RL 28:4)¹⁷ ovat ”puhtaita omaisuusrikoksia”, koska niissä on kyse pelkästään omaisuuteen kohdistuvasta rikoksesta. Ryöstö (RL 31:1)¹⁸ ja kiristys (RL 31:3) ovat ns. yhdistettyjä rikoksia, joissa omaisuuden lisäksi suojellaan ihmisten vapautta ja terveyttä.¹⁹ Tutkielmassa käsitellään

¹⁶ He 44/2002 vp, s. 116.

¹⁷ Kavallus jaetaan kolmeen tekotapaan: esinekavallukseen, löytötavaran kavallukseen ja saatavan kavallukseen. Saatavan kavallus poikkeaa huomattavasti muista anastusrikoksista, joten se käsitellään erikseen.

¹⁸ Myös ryöstö voidaan jakaa kolmeen tekotapaan: perusmuotoiseen ryöstöön, ryöstöntapaisen kiristykseen ja ryöstöntapaiseen varkauteen.

¹⁹ Frände – Wahlberg 2018b, s. 565 ja HE 66/1988 vp, s. 96. Ks. myös Nuutila 1996, s. 416. Pääpaino näissä rikoksissa ei olekaan omaisuuden, vaan terveyden ja vapauden suojelemisessa.

pelkästään vain valittujen rikosten perustunnusmerkistöjä. Tutkielmassa ei käsitellä kaikkia omaisuusrikoksia, kuten luvaton käyttöä (RL 28:7) tai moottorikulkuneuvon käyttövar-
kautta (RL 28:9a).

Omaisuusrikosten erotteluperusteita

Toisen hallinnassa → varkausrikokset	<>	Omassa hallinnassa → kavallusrikokset
Anastustarkoitus → varkausrikokset	<>	Käyttötarkoitus → luvaton käyttö
Hyötymisen tarkoitus → varkausrikokset	<>	Vahingoittamistarkoitus → vahingonteko
Henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa käyttäen → ryöstö ja kiristäminen	<>	Ilman henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa → varkaus ym.

Kuvio 1. Omaisuusrikosten erotteluperusteita.²⁰

1.2 Metodi ja rakenne

Tutkimukseni on lainopillinen. Lainoppi on oikeustieteiden tutkimusala, jonka tehtäväksi voidaan luonnehtia oikeusnormien tulkinta ja systematisointi.²¹ Oikeusnormin tulkinnassa kyse on oikeussäännön sisällön selvittämisestä.²² Esim. kun varkauden tunnusmerkistössä käytetään termiä anastaa, mitä tällä tarkoitetaan? Lainoppi myös jäsentää, eli systematisoi, voimassa olevaa oikeutta.²³ Jaottelu teko- ja seurausrikoksiin on yksi tapa systematisoida rikosoikeuden erityisen osan tunnusmerkistöjä. Tutkielmassani on siis kyse omaisuusrikosten tunnusmerkistöjen tulkinnasta ja systematisoinnista. Lainoppi voidaan tutkimusalana vielä pilkkoa vallitsevaan lainoppiin tai vaihtoehtoiseen, kriittiseen ja poliittiseen lainoppiin.²⁴ Vallitseva lainoppi on perinteisin lainopin haara, jossa kyse on voimassa olevan oikeuden selvittämisestä. Tarkoitus on tuottaa sellaisia systematisointi- ja tulkintakannanottoja, jotka otaksuttavasti vastaavat myös maan ylimpien tuomioistuinten käsitystä voimassa olevasta oikeudesta. Kyse on tuomarinideologiaan eli tuomarien kollektiivisesti

²⁰ Lappi-Seppälä 2009a, s. 708.

²¹ Aarnio 1989, s. 48. Ks. myös Siltala 2001, s. 22–24.

²² Aarnio 1989, s. 47–48.

²³ Aarnio 1989, s. 48.

²⁴ Siltala 2001, s. 121.

hyväksymään oikeuslähde- ja laintulkintaoppiin nojaavasta tutkimuksesta.²⁵ Vallitsevan lainopin lisäksi lainoppi voi keskittyä voimassa olevan oikeuden sisällön selvittämisen sijasta ns. parhaan mahdollisen oikeudellisen tulkinnan tai systematiikan selvittämiseen, jolloin kyse on vaihtoehtoisesta, kriittisestä tai poliittisesta lainopista.²⁶ Tässä tutkimuksessa kyse on vallitsevasta lainopista.

Oikeudellisessa tulkinnassa ei ole olemassa yhtä oikeaa tulkintamallia.²⁷ Näin on asian laita myös rikosoikeuden saralla. Rikosoikeuden tulkintaan on kuitenkin katsottu soveltuvan kansainvälisen Bielefelder Kreis-ryhmän tutkimustuloksiin pohjaava neliosainen vuorovaikutusmalli.²⁸ Ensisijaisena on *lain sanamuodon mukainen tulkinta*, jonka merkitys on rikosoikeudessa korostettu.²⁹ Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate on perustuslaissa (731/1999, PL 8 §) ja rikoslaissa (RL 3:1) ilmaistu rikosoikeuden keskeisin normatiivinen ohje.³⁰ Sen katsotaan koostuvan neljästä alaperiaatteesta. Kirjoitetun lain vaatimuksen mukaan tuomari ei saa mennä lain ulkopuolelle eli vain laissa säädetyistä rikoksista voidaan tuomita vain laissa säädetty rangaistus.³¹ Analogiakielto kieltää lain täydentämisen syytetyn vahingoksi analogiapäätelmällä.³² Taannehtivuuskielto estää lain soveltamisen sellaisen teon rankaisemiseksi, joka ei vielä tekohetkellä ollut rangaistava. Epätäsmällisyyskielto edellyttää laita sisällöllistä täsmällisyyttä.³³ Laillisuusperiaatteesta johdetaan ns. sanarajasääntö, jonka mukaisesti säännön merkityssisältö tulee antaa sen sanamuodon rajoissa.³⁴ Lähtökohtana on sanan yleiskielellinen merkitys. Tietyillä termeillä on kuitenkin olemassa yleiskielestä

²⁵ Siltala 2001, s. 122. Siltalan mukaan vallitsevassa lainopissa on kyse ns. tuomarin näkökulmasta oikeuteen

²⁶ Siltala 2001, s. 124–132.

²⁷ KM 2003:3, s. 164. Tämä ei tietenkään tarkoita, että oikeudellinen tulkinta olisi aivan mielivaltaista. Tulkinta on yleensä vahvasti sidottu oikeuslähdeoppiin (Nuotio 2004, s. 1267–1271). Perinteinen aarniolainen oikeuslähdeoppi on kolmijakoinen: vahvasti velvoittavat (laki, maantapa ja EU-oikeus), heikosti velvoittavat (lainsäätäjän tarkoitus ja oikeuskäytäntö) ja sallitut oikeuslähteet (mm. oikeuskirjallisuus ja teleologiset argumentit) (Aarnio 2006, s. 283). Uudemmassa oikeuslähdeopillisesta ajattelusta esim. Karhu 2020.

²⁸ Huovila 2005, s. 57–59 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 162. Ks. myös MacCormick – Summers 1991.

²⁹ Huovila 2005, s. 59–60.

³⁰ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 114–115.

³¹ HE 44/2002 vp, s. 29. Laillisuusperiaate ei kuitenkaan estä vapauttavaa tuomiota tilanteissa, joissa mikään vastuuvapausperuste ei sovellu. Ks. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 116–117 ja oikeuskäytännöstä KKO 2016:24 ja KKO 2016:25.

³² Analogiapäätelmässä on kyse kahden tapauksen samankaltaisuudesta. Analogia voi olla *oikeusanalogiaa*, jossa tekoa peilataan laajempaan oikeudelliseen kontekstiin tai *lainanalogiaa*, jossa vertailukohtana on yksittäinen rikossäännös. Oikeusanalogia on ehdottoman kiellettyä rikosoikeudellisessa tulkinnassa, mutta lainanalogian asema on epäselvempi. Ks. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 174–175.

³³ HE 44/2002 vp, s. 29.

³⁴ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 162–163 ja HE 44/2002 vp, s. 34. Lindroos-Hovinheimo (2006, s. 364–380) suhtautuu kriittisesti ajatukseen siitä, että sanojen merkityksillä on jonkinlaiset rajat, jotka tulkinnalla voitaisiin löytää.

poikkeava ns. juridistekninen merkitys. Jos termillä on tällainen merkitys, se saa etusijan tulkinnassa yleiskieliseen merkitykseen verrattuna.³⁵

Jos sanamuodon mukainen tulkinta ei riitä, turvaudutaan *systemaattiseen tulkintaan*, jonka tarkoitus on tulkita säännöstä oikeusjärjestelmän kontekstissa.³⁶ Systemaattiseen tulkintaan sisältyy kontekstuaalinen laintulkinta, jossa tulkinnan apuna käytetään ensisijaisesti saman lain tai oikeudenalan merkityssisältöjä.³⁷ Myös aikaisemman oikeuskäytännön mukainen tulkinta, etenkin ennakkoratkaisujen mukainen tulkinta, on systemaattista tulkintaa.³⁸ Systemaattisen tulkintaan sisältyy myös lain historiallinen tulkinta, jolla tarkoitetaan säännöksen historiallisessa kehityksessä saamaa merkitystä.³⁹ Jos systemaattinenkaan tulkinta ei auta, voidaan turvautua *teleologiseen tulkintaan*, jossa ratkaisuvaihtoehdoista valitaan se, joka parhaiten edustaa sovellettavan lain tavoitteita ja tarkoitusta. Kyse on eri tulkintavaihtoehtojen seuraamuksien arvioinnista.⁴⁰ Huomioon tulee ottaa kriminalisoinnilla suojattu oikeushyvä, mutta myös rangaistusvastuun toteuttamisvaateen vastaperiaatteet, kuten vastaajan oikeusturva.⁴¹ Sanamuodon mukaisen, systemaattisen, ja teleologisen tulkinnan tukena on *lainsäätäjän tarkoituksen mukainen tulkinta*. Lainsäätäjän tarkoitus ei ole itsenäinen tulkinta-argumentti, vaan sitä käytetään toissijaisena metodina tukemaan muita argumentteja.⁴² Suomessa lainsäätäjän tarkoitusta tulkitaan subjektiivisessa mielessä, tarkoittaen todellisten lainsäätäjien lähinnä esitöissä ilmenevää tarkoitusta.⁴³

Tämä tutkielma käsittelee rikosoikeuden yleisiä oppeja ja rikosoikeuden erityisen osan soveltamista. Yleisillä opeilla tarkoitetaan jonkin oikeudenalan peruskäsitteitä ja yleisiä

³⁵ Huovila 2005, s. 60, Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 163 ja HE 44/2002 vp, s. 34.

³⁶ Huovila 2005, s. 63.

³⁷ Huovila 2005, s. 63 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 166. Tarvittaessa voidaan ulottua muillekin oikeudenaloille tai koko oikeusjärjestelmään.

³⁸ Huovila 2005, s. 64 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 167.

³⁹ Huovila 2005, s. 64 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 167–168. Huovila katsoo systemaattiseen tulkintaan lisäksi kuuluvan analogisen tulkinnan, käsitteellisloogisen tulkinnan (yleisessä oikeustieteessä käytettyjen termien merkitys) ja oikeusperiaatteiden mukaisen tulkinnan (mikä tulkinta on parhaiten sopusoinnussa oikeusperiaatteiden kanssa).

⁴⁰ Huovila 2005, s. 68–69.

⁴¹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 168–169 ja Huovila 2005, s. 70–71. Teleologisen tulkinnan ongelmana nähdäänkin sen suhde sanarajaperiaatteeseen.

⁴² Huovila 2005, s. 73–74 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 170. Esim. lain esitöistä saadaan tukea lain sanamuodon tarkoitukselle tai esitöistä käy ilmi lakimuutosta edeltävien ennakkoratkaisujen painoarvo.

⁴³ Huovila 2005, s. 74–75. Lainsäätäjän tarkoitusta voitaisiin tarkastella myös objektiivisessa tarkoituksessa. Tällöin lainsäätäjä on abstrakti ideaali, jonka tarkoituksena on ylläpitää oikeusjärjestykseen sisältyviä periaatteita.

oikeusperiaatteita.⁴⁴ Rikosoikeuden yleiset opit ovat lainopin ja oikeuskäytännön kehittämää (melkein) kaikille rikoksille yhtenäisiä sääntöjä, kuten rikosoikeudelliset oikeusperiaatteet, teorit, käsitejärjestelmät ja oikeuslähdeoppi.⁴⁵ Yksittäisen rikosoikeudellisen normin tulkinnassa tärkeää onkin tarkastella normia yleisten oppien kontekstissa.⁴⁶ Rikoslain yleiseen osaan (RL 1-10) sisältyy rikoslain yleisiä oppeja koskevia säännöksiä, esim. rangaistusvastuun perusteista (RL 3), yritys- ja osallisuusopista (RL 5) ja rangaistuksen määräämisestä (RL 6-7). Rikoslain yleiset opit ja yleinen osa eivät kuitenkaan ole sama asia. Yleisen osan lisäksi puhutaan rikoslain erityisestä osasta (RL 11-51), joka sisältää säännökset yksittäisten rikosten tunnusmerkistöistä.⁴⁷ Yleisen osan on nähty sallivan lainsoveltajalle suuremman tulkinnanvaran kuin erityinen osa, koska yleisen osan säännösten sanamuodot ovat avoimempia ja niillä on yleensä yleiskielestä poikkeava juridistekninen merkitys.⁴⁸

Tämä tutkielma käsittelee erityisen osan tiettyjen rikosoikeudellisten normien (omaisuusrikokset) systematisointia ja tulkintaa yleisten oppien näkökulmasta (jako teko- ja seurausrikosiin ja sen vaikutukset rikosvastuuseen). Kyse on ns. yleisen osan vastuuopista eli rikosvastuun yleisiä edellytyksiä koskevista säännöistä ja periaatteista.⁴⁹ Tutkielma jakautuu yleiseen osaan (kpl 2, 3 ja 4) ja erityiseen osaan (kpl 5 ja 6). Varkaus ja kavallus käsitellään samassa kappaleessa, koska niissä molemmissa on kyse pelkästään omistusoikeutta loukkaavasta rikoksesta (puhtaat omaisuusrikokset). Ryöstöön ja kiristykseen taas kuuluu myös ruumiillisen koskemattomuuden tai vapauden loukkaus (yhdistetyt omaisuusrikokset).

⁴⁴ Nuotio 2004, s. 1275.

⁴⁵ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 10.

⁴⁶ Nuutila 1996, s. 163 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 12. Ks. myös Nuotio 2004, s. 1284–1287.

⁴⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 9–10.

⁴⁸ Frände 2012, s. 56. Ks. myös Matikkala 2005, s. 21 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen, s. 2019.

⁴⁹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 10 ja Frände 2012, s. 7.

2 TEKO- JA SEURAUSTRIKOKSET

2.1 Rikos ja rikoksen yleinen tunnusmerkistö

Lyhimmillään rikos määritellään rikosoikeustieteessä⁵⁰ seuraavanlaisesti: *rikos on laissa rangaistavaksi säädetty teko*.⁵¹ Rikos on inhimillinen teko eli rikoksena rangaistaan vain ihmisten tekemiä tekoja.⁵² Määritelmän kautta rikoksen käsite on sidottu Suomen lainsäädäntöön. Aikojen saatossa on myös yritetty määritellä ns. luonnollinen rikoskäsite, joka kattaisi kaikki rangaistavat teot ajasta ja paikasta riippumatta. Tässä ei kuitenkaan ole onnistuttu. Rangaistavat teot vaihtelevat valtioittain ja muuttuvat ajan myötä. Taloudelliset olosuhteet, kulttuuri ja yhteiskunnalliset valtarakenteet vaikuttavat siihen, mikä milloinkin katsotaan rikokseksi.⁵³ Esimerkiksi päihteiden käytön rangaistavuus on vaihdellut huomattavasti ajasta ja valtiosta riippuen. Vaihtelu ei ole kuitenkaan rajoituksetonta. Tiettyjä tekoja, kuten väkivaltaa ja varastamista, pidetään yleisesti paheksuttavana ajasta ja paikasta riippumatta.⁵⁴

Rikoksen yleisellä tunnusmerkistöllä (rikoksen yleinen rakenne) tarkoitetaan niiden ainesosien kokonaisuutta, jotka kuuluvat jokaiseen rikokseen.⁵⁵ Ne ovat joukko positiivisia ja negatiivisia edellytyksiä, joita rangaistavuuden toteaminen edellyttää ja jotka muodostavat rikosvastuun edellytykset.⁵⁶ Perinteinen oikeuskirjallisuudessa käytetty rikoksen rakenteen malli on kolmiportainen *Brynolf Honkasalosta* lähtöinen malli, jossa rikos katsotaan (1) tunnusmerkistön mukaiseksi (2) oikeudenvastaiseksi tekijässään (3) syyllisyyttä osoittavaksi teoksi.⁵⁷ Tätä mallia on käytetty myös rikosoikeuden yleisten oppien uudistuksessa.⁵⁸ Mallin

⁵⁰ Rikosoikeustieteiden ns. ”perheestä” Nuutila 1997, s. 10–13. Nuutila katsoo rikosoikeustieteiden perheeseen kuuluvan kriminologian, kriminaalipolitiikan, rikosoikeusteorian ja rikoslainopin. Tässä esityksessä keskitytään rikoslainoppiin, jonka tehtävänä on oikeussääntöjen systematisointi ja tulkinta.

⁵¹ Honkasalo 1965, s. 1, Nuutila 1997, s. 1, Frände 2012, s. 7, Melander 2016, s. 1, Tolvanen – Tapani – Hyttinen, 2019 s. 1, Anttila – Heinonen 1973, s. 14, He 44/2002 vp, s. 9. Termin määrittelyssä on pieniä eroja. Esim. Frände ja Nuutila määrittelevät rikoksen teoksi, josta on säädetty rangaistus tai rangaistavaksi teoksi. Anttila – Heinonen 1974 s. 14, määrittelee teoksi, josta rikoslainsäädännössä on säädetty rangaistus. Frände 2012 s. 2–3 erottelee vielä deliktin (abstrakti osa, rikostunnusmerkistö) ja rikoksen (konkreettinen teko).

⁵² Melander 2016, s. 1 ja Tolvanen – Tapani – Hyttinen 2019, s. 1 käyttävät termiä inhimillinen teko. Frände 2012, s. 3 käyttää termiä ihmisteko. Modernissa rikosoikeudessa eläin ei voi syyllistyä rikokseen.

⁵³ Anttila – Heinonen 1977, s. 14–15. Anttila ja Heinonen toteavat rikoslakien yleensä heijastelevan sitä, mikä on valtaa pitävien yhteiskuntaluokkien edun mukaista.

⁵⁴ Kivivuori ym. 2018, s. 2.

⁵⁵ Koskinen 2009, s. 160–161.

⁵⁶ Frände 2012, s. 7. Frände käyttää termiä rikoskäsite.

⁵⁷ Honkasalo 1965 s. 19–20. Tarkemmin kolmiportaisesta tai ”kolmen pilarin mallista” ja sen kehityksestä Koskinen 2004 s. 516–521.

⁵⁸ He 44/2002 vp, s. 9, jossa todetaan ” Myös tämän lakiehdotuksen heijastama käsitteistö on sijoitettavissa tähän perussysteemiin [kolmiportainen malli], mutta säännökset ovat ymmärrettävissä ja tulkittavissa myös tätä rakenneratkaisua tuntematta.”

mukaisesti rikoksesta voidaan erottaa objektiivinen ja subjektiivinen puoli. Objektiivinen puoli kattaa ulkoisessa maailmassa havainnoitavat seikat, kun taas subjektiivinen puoli viittaa tekijän mielensisäisiin seikkoihin. Kolmiportaisessa mallissa tunnusmerkistön mukaisuus ja oikeudenvastaisuus ovat objektiivisia seikkoja. Syyllisyys on subjektiivinen seikka.⁵⁹ Tunnusmerkistön mukaisuuteen katsotaan kuuluvan vaatimus teosta, joka voi olla positiivinen (tekeminen) tai negatiivinen (tekemättä jättäminen), ja teon seurauksesta, sekä teon ja seurauksen välisestä syy-yhteydestä.⁶⁰ Myöhemmässä oikeuskirjallisuudessa myös tahallisuus, tuottamus ja teon huolimattomuus on katsottu tunnusmerkistön mukaisuuteen kuuluviksi.⁶¹ Oikeudenvastaisuus määrittyy oikeusjärjestelmän kieltojen ja käskyjen mukaan.⁶² Rikoslain erityinen osa konkretisoi näitä kieltoja ja käskyjä, joten lähtökohtaisesti teko on oikeudenvastainen täyttäessään jonkun rikoslain erityisen osan tunnusmerkistön. Oikeuttamisperusteen, kuten hätävarjelun (RL 4:4), ollessa käsillä teko ei ole oikeudenvastainen.⁶³ Syyllisyys koostuu syyntakeisuudesta ja syyksiluettavuudesta.⁶⁴ Syyntakeinen henkilö täyttää rangaistusvastuun edellyttämät psyykkistä terveydentilaa ja henkistä kypsyyttä koskevat vähimmäisedellytykset. Rikoksentekijöiden oletetaan lähtökohtaisesti olevan syyntakeisia syyntakeettomuuden ollessa poikkeava tila.⁶⁵ Syyntakeeton henkilö ei kykene ymmärtämään tekojensa tosiasiallista luonnetta tai oikeudenvastaisuutta (RL 3:4).⁶⁶ Rikosvastuuta arvioi-
dessa kolmiportaista mallia voidaan käyttää etenemisjärjestyksenä. Ensin tutkitaan teon tunnusmerkistön mukaisuus, toiseksi oikeudenvastaisuus ja viimeiseksi syyllisyys.⁶⁷

Honkasalolainen kolmijakoinen malli oli vuosikymmenien ajan ilman varteenotettavaa haastajaa. Malli muuttui vuosien varrella, mutta muutokset ovat keskittyneet eri osien sisälle. Uudistukset ovat erityisesti lisänneet sisältöä tunnusmerkistön mukaisuuteen.⁶⁸ Vaikka muutokset portaiden sisällä ovat olleet huomattavia, on kolmiportainen malli rikoksen

⁵⁹ Honkasalo 1965, s. 19–20, sekä Melander 2016, s. 97–98. Ks. myös Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 4–5, jossa tunnusmerkistön mukaisuuden sisällä tehdään jako subjektiiviseen (tahallisuus ja tuottamus) ja objektiiviseen (teko, kausaliteetti ja huolimattomuus).

⁶⁰ Honkasalo 1965, s. 19 ja Melander 2016, s. 98.

⁶¹ Frände 2012, s. 9 ja Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 7. Aiemmin tahallisuus ja huolimattomuus on asetettu syyllisyyden alaisiksi, esim. Nuutila 1997, s. 83.

⁶² Honkasalo 1965, s. 19.

⁶³ Koskinen 2004, s. 517, Melander 2016, s. 98, He 44/2002 vp, s. 9.

⁶⁴ Honkasalo 1965, s. 19 ja Melander 2016, s. 98.

⁶⁵ He 44/2002 vp, s. 46.

⁶⁶ Syyntakeisuudella on kolme astetta. Syyntakeinen (täysi ymmärrys), alentuneesti syyntakeeton (täyttämättä ymmärrystä vailla) ja syyntakeeton (ymmärrystä vailla). Tarkemmin syyntakeettomuudesta ja alentuneesta syyntakeettomuudesta ks. Wagner-Prenner 2000, s. 40–90.

⁶⁷ Frände 2012, s. 8–10. Rikoksen rakennemallin funktioista tarkemmin Tapani 2016.

⁶⁸ Koskinen 2004, s. 516–518.

ymmärtämiseksi ollut hallitseva käsitys rikosoikeustieteessä ja sitä käytettiin myös rikoslain yleisiä oppeja uudistaessa.⁶⁹ Ensimmäinen varteenotettava vaihtoehto kolmiportaiselle mallille esiteltiin *Jussi Tapanin* ja *Matti Tolvasen* toimesta.⁷⁰ Tapani ja Tolvanen jakavat rikoksen rakenteen kahteen luokkaan: vastuuperusteisiin ja vastuuvapausperusteisiin.⁷¹ *Vastuuperusteet* vastaavat tunnusmerkistön mukaisuutta kolmiportaisessa mallissa. Vastuuperusteet sisältävät yksittäisen rikossäännöksen tunnusmerkistön, vaatimuksen teosta ja sen syy-yhteydestä seuraukseen, vaaran, tahallisuuden ja tuottamuksen.⁷² *Vastuuvapausperusteisiin* kuuluvat oikeuttamisperusteet (hätävarjelu ja pakkotila), anteeksiantoperusteet (hätävarjelun liioittelu, pakkotilan rajojen ylittäminen, kieltoerehdys ja esimiehen käsky), voimakeinojen käyttö, yleinen kiinni otto-oikeus, itseapu, sekä syyntakeettomuus ja itsekriminointisuoja.⁷³ Tapani ja Tolvanen perustelevat kaksiportaista malliaan rikoslainkäytön todellisuuteen paremmin sopivaksi vaihtoehdoksi.⁷⁴ *Melander* on omassa rikosvastuun edellytyksiä käsittelevässä kirjassaan omaksunut kaksiportaisen mallin.⁷⁵

2.2 Teko- ja seurausrikoksista

2.2.1 Teko- ja seurausrikokset

Rikoksen erityisellä tunnusmerkistöllä tarkoitetaan niitä vaatimuksia, jotka ilmenevät kunkin yksittäisen rikoksen tunnusmerkistöstä.⁷⁶ Esim. varkauden erityinen tunnusmerkistö on: joka anastaa toisen hallusta irtainta omaisuutta (RL 28:1). Erityiset tunnusmerkistöt eroavat toisistaan melko lailla. Tunnusmerkistö voi koskea yksittäistä tekoa tai tekosarjaa tai se voi koskea ajallisesti tai paikallisesti laajaulotteista toimintaa, kuten esineen hallussapitoa tai toiminnan luvatonta harjoittamista. Se voidaan kuvata hyvin yleisesti tai hyvin yksityiskohteisesti. Joissain rikostunnusmerkistöissä on rajoitettu niiden henkilöiden määrää, jotka voivat syyllistyä rikokseen (ns. erityisrikokset, kuten virka ja sotilasrikokset).⁷⁷ Oikeuskirjallisuudessa rikoksia on jaoteltu niiden erityisen tunnusmerkistön ominaispiirteiden mukaisesti.

⁶⁹ Melander 2016, s. 100 ja He 44/2002 vp, s. 9.

⁷⁰ Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi. Helsinki 2008.

⁷¹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 1–2.

⁷² Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 4 ja 8.

⁷³ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 8.

⁷⁴ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 6. Mallin esikuva on Anthony Duffin jaottelu ”*responsibility and liability*” (ks. Duff 2007, s. 19–36).

⁷⁵ Melander Rikosvastuun yleiset edellytykset 2016. Melander 2016, s. 101–105, perustelee valintaansa sillä, että kaksiportainen malli voi toimia paremmin käytännön lainsoveltamisessa.

⁷⁶ Koskinen 2009, s. 162–163.

⁷⁷ Koskinen 2009, s. 162–163. Tosin rikosoikeuden yleiset periaatteet rajoittavat jossain määrin sitä, minkälaisia erityiset tunnusmerkistöt voivat olla

Jaot ovat oikeustieteessä kehiteltyjä konstruktioita, joista ei ole yksimielisyyttä.⁷⁸ Jaotteluja voidaan käyttää apuvälineinä rikostunnusmerkistöjen analysoimista ja systematisointia varten.⁷⁹ Niillä on pedagogista arvoa, mutta ne voivat myös vaikuttaa siihen, miten rikosvastuuta tarkastellaan kunkin rikoksen osalta.⁸⁰ Oikeuskirjallisuudessa esiintyy yleensä ainakin kolmenlaista jakoa: teko- ja seurausrikokset, loukkaamis- ja vaarantamisrikokset, sekä teko- ja laiminlyöntirikokset.⁸¹

Teko- ja seurausrikos jaottelun perusteena on kysymys siitä, vaatiiko teon rangaistavuus jonkinlaisen seurauksen syntymistä. Tekorikoksissa pelkkä teko riittää rangaistavuuteen. Seurausrikoksissa rangaistavuus edellyttää, että teosta on aiheutunut tietty seuraus.⁸² Esimerkkinä tekorikoksesta on rattijuopumus (RL 23:3), joka täyttyy, kun moottorikäyttöistä ajoneuvoa kuljetetaan alkoholin vaikutuksen alaisena (vähintään 0,5 promillea). Rattijuopumuksen rangaistavuus ei edellytä, että teosta olisi aiheutunut jotain haitallisia seurauksia. Tappoa (RL 21:1) pidetään taas seurausrikoksena, koska se edellyttää toisen kuolemaa. Tapposta ei voi tuomita, jos rikoksen uhri ei ole kuollut. Tekorikoksissa objektiivisen tunnusmerkistön arvioinnissa riittää, että analysoidaan tunnusmerkistön osatekijöitä. Esimerkiksi perättömän lausuman (RL 15:1) kohdalla tulee arvioida, mitä tarkoitetaan väärän tiedon antamisella.⁸³ Seurausrikoksessa tulee analysoida tämän lisäksi teon ja seurauksen välistä syy-yhteyttä. Seurausrikoksia voidaan pitää lainopillisesta näkökulmasta monimutkaisempina.⁸⁴ Teko- ja seurausrikosten väliset erot eivät kuitenkaan usein ole kovin selkeät ja niiden välisen rajanveto on suhteellista. Luokittelu teko- tai seurausrikokseksi ei selviä pelkästään lain tekstiä tarkastelemalla, vaan tekoa joutuu arvioimaan normatiivisesti kokonaisuudessaan.⁸⁵ Alla on muutamia näkemyksiä teko- ja seurausrikosjaotteluun rikosoikeuden yleisten oppien kokonaisesityksistä.

⁷⁸ Koskinen 2009, s. 163.

⁷⁹ Eerola 1995, s. 512.

⁸⁰ Melander 2016, s. 105 ja Tolvanen – Tapani – Hyttinen 2019, s. 287, Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 116.

⁸¹ Esim. Koskinen 2009, s. 164–166.

⁸² Honkasalo 1965, s. 105, Koskinen 2009, s. 164, Nuutila 1997, s. 89–92 ja Melander 2016, s. 105–107.

⁸³ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 116.

⁸⁴ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 117.

⁸⁵ Eerola 1995, s. 514–515. Eerola käyttää esimerkkinä ”turmelee” tunnusmerkistöä. Tarkoittaako ilmaus toiminnasta erillistä turmelemisseurausta, vai onko kysymyksessä toiminnan luonteen normatiivinen kuvaus.

Nuutila käyttää jaottelua seurausrikoksiin ja toimintarikoksiin.⁸⁶ Seurausrikokset sisältävät loukkaamisrikokset ja vaarantamisrikokset. Loukkaamisrikoksissa kielletään teosta erotettavan vahinkoseurauksen aiheutuminen. Loukkaamisrikokset jaotellaan aktiivisella tekemisellä tehtyihin loukkaamisrikoksiin (esim. pahoinpitely, RL 21:5) väkivaltaa käyttämällä ja laiminlyönnillä aiheutettuihin loukkaamisrikoksiin (esim. vammantuottamus (RL 21:10) lääkärin laiminlyödessä hoidon).⁸⁷ Loukkaamisrikokset ovat seurausrikoksia puhtaimmillaan. Vaarantamisrikokset jaetaan konkreettisiin ja abstrakteihin vaarantamisrikoksiin. Nuutila katsoo vaarantamisrikosten jäävän tekemis- ja loukkaamisrikosten välimaastoon, koska niissä ei ainoastaan kielletä tiettyä toimintaa, mutta toisaalta ne eivät edellytä vahinkoseurauksistaan.⁸⁸ Toimintarikoksiin taas kuuluvat tekemisrikokset ja varsinaiset laiminlyöntirikokset. Tekemisrikos on kiellon rikkomista aktiivisella tekemisellä. Tekemisrikos, esim. väärennys (RL 33:1), ei edellytä teosta erillistä vahinkoa.⁸⁹ Varsinaisessa laiminlyöntirikoksessa lainsäätäjällä yksilölle on asetettu velvollisuus aktiivisuuteen, jonka laiminlyöminen on itsessään rangaistavaa (esim. työturvallisuusrikos, RL 47:1). Toimintarikoksissa tunnusmerkistön täytyminen ei ole riippuvainen vahinkoseurauksesta.⁹⁰

*Korkka-Knuts, Helenius ja Frände*⁹¹ käyttävät jakoa tekoricoksiin, seurausrikoksiin ja vaarantamisrikoksiin. Tekorikos ei edellytä mitään teosta erillistä seurausta tai vaikutusta. Seurausrikos taas edellyttää, että teko aiheuttaa tunnusmerkistön mukaisen seurauksen. Vaarantamisrikokset eivät taas asetu teko- tai seurausrikoksiksi. Vaarantamisrikoksissa teko ei aiheuta seurausta, vaan vaaran. Vaara voi olla abstrakti tai konkreettinen.⁹² Jaottelun lähtökohtana on oikeushyvien suojeleminen. Lainsäätäjällä on valinnan siinä, miten teon tarkoittaman oikeushyvän loukkauksen on oltava osoitettavissa. Tähän liittyy kysymykset siitä, mitä oikeushyvää kriminalisoinnilla suojataan, sekä siitä, miten suojelufunktio toteutuu parhaiten.⁹³ Teko- ja vaarantamisrikosten, sekä seurausrikosten erot nähdään teon ja

⁸⁶ Nuutila 1997, s. 92.

⁸⁷ Nuutila 1997, s. 90.

⁸⁸ Nuutila 1997, s. 91.

⁸⁹ Nuutila 1997, s. 89 ja 91.

⁹⁰ Nuutila 1997, s. 89–90.

⁹¹ Fränden mielipide teko- ja seurausrikoksista ei ole aivan selvä. Tässä käsiteltävä jako on Yleinen rikosoikeus kirjan 2020 versiossa, jossa Frände on yhtenä kirjoittajista. Aiemmissä versioissa (suomeksi 2005, 2008 ja 2012) Frände on ollut ainoa kirjoittaja. Vuoden 2020 version esipuheessa Frände toteaa kirjoitusvastuun siirtyneen kokonaan Korkka-Knutsille ja Heleniukselle, joille on annettu täysi vapaus muokata kirjan sisältöä. Frände on vain lukenut ja kommentoinut kokonaisuutta. Esitän myöhemmin Fränden mielipiteenä teko-, ja seurausrikoksista hänen vuoden 2012 Yleinen rikosoikeus kirjassaan esittämänsä.

⁹² Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 116–117.

⁹³ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 117.

suojeluintressin kytköksessä. Tekorikoksissa ja vaarantamisrikoksissa yhteys on abstraktimpi kuin seurausrikoksissa. Tekorikos loukkaa oikeushyvää sellaisenaan, joko välittömästi tai välillisesti. Vaarantamisrikoksissa kyse on vaaraseurauksesta, jossa luodaan vaara oikeushyvän loukkauksesta. Vasta seurausrikoksissa oikeushyvän loukkaus ja arvovähentyminen on todennettavissa havainnoitavien empiiristen tosiseikkojen avulla. Seurausrikoksissa teko kohdistuu suoraan suojeltavaan oikeushyvään, jolloin teon haitallisuus on ensisijaisesti seurauksen aiheuttamisessa.⁹⁴ *Tapani, Tolvanen ja Hyttinen* käyttävät myös jakoa teko-, vaarantamis- ja seurausrikoksiin. Heidän näkemyksensä kuitenkin on, että rikosten tunnusmerkkien ja niiden kuvauksia ei voida luokitella systemaattisesti tällaista jakoa käyttäen, koska rikosoikeudellisesti relevantti seuraus pystytään kuvaamaan tunnusmerkistössä yksiselitteisesti vain hyvin harvoin. Tekorikoksellekin tyypillisessä tunnusmerkistössä on usein jotain seurausluonteista.⁹⁵ Vaikka jaottelua pidetäänkin konstruktiona, sen myönnetään antavan jonkinlaisen lähtökohdan esim. tahallisuutta tarkastellessa.⁹⁶

Saksassa on käytetty jakoa teko- ja seurausrikoksiin. Saksalaisessa jaossa seuraamusrikoksiin sisältyvät vahinkorikokset ja konkreettiset vaarantamisrikokset. Tekorikokset taas sisältyvät abstraktin vaaran rikokset ja muut tekorikokset. Samantyyppinen jako Euroopassa löytyy myös tanskalaisesta ja ranskalaisesta rikosoikeusdoktriinista. Poikkeuksena on Englanti, jossa tämänkaltaista jakoa ei löydy.⁹⁷ Ruotsissa *Agge* on jakanut rikokset seuraamusrikoksiin ja tekorikoksiin. *Aggen* määritelmän mukaan seurausrikoksiin kuuluvat loukkaamisrikokset, sekä konkreettiset ja abstraktit vaarantamisrikokset ja muut seurausrikokset. Presumoidut vaarantamisrikokset *Agge* katsoo tekorikoksiksi. Tekorikoksiin kuuluvat myös muut tekorikokset.⁹⁸ *Strahl* taas katsoo, että kaikki vaarantamisrikokset kuuluvat tekorikosten kategoriaan. Tekorikoksiin sisältyy myös taloudellista vahinkoa aiheuttavat rikokset ja muut tekorikokset.⁹⁹

⁹⁴ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 118–119.

⁹⁵ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 286.

⁹⁶ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 287.

⁹⁷ Jareborg on analysoinut teko- ja seurausrikosjaottelun käyttöä eri maissa. Ks. Jareborg 1970, s. 178.

⁹⁸ Jareborg 1970, s. 177. *Agge* pitää seurauksena kaikkea, jonka voi katsoa vahingoksi tai vaaraksi. (Ks. Jareborg 1970, s. 182).

⁹⁹ Jareborg 1970, s. 178. *Strahl* korostaa seurausrikoksissa teosta erillistä seurausta ja näiden kahden välistä syy-yhteyttä (Ks. Jareborg 1970, s. 183).

Fränden mukaan jako teko- ja seurausrikoksiin on puutteellinen, koska se ei pysty tyydyttävällä tavalla yhdistämään vaarantamisrikoksia systematiikkaan.¹⁰⁰ *Frände* lähtee rakentamaan rikosten luokittelua niistä tavoista, joilla teko loukkaa oikeushyvää eli rikosoikeudellisesti suojattua intressiä. Näin päädytään jaottelemaan rikokset vahinkorikoksiin ja loukkaamisrikoksiin.¹⁰¹ *Melander* näyttäisi hyväksyvän *Fränden* kritiikin teko- ja seurausrikos jaottelulle ja omaksuu omassa rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevassa teoksessaan luokittelun vahinkorikoksiin/loukkaamisrikoksiin, tekorikoksiin, abstraktista vaaraa edellyttäviin rikoksiin ja konkreettista vaaraa edellyttäviin rikoksiin.¹⁰² *Melanderin*kin jaottelu perustuu tekojen oikeushyville aiheuttamaan vaaraan. Edetessä tekorikoksista vaarantamisrikoksiin, teon vahinkopotentiaali oikeushyville kasvaa koko ajan suuremmaksi. Tekorikokset ovat lainsäätäjän arvion mukaan vaarallisia itsessään. Tekorikoksen tunnusmerkistöön sisältyy kirjoittamaton oletama sen vaarallisesta luonteesta. Abstraktissa vaarantamisrikoksessa teko on tyypillisesti omiaan johtamaan vahinkoseuraukseen. Konkreettisessa vaarantamisrikoksessa vaara on käsillä konkreettisessa tekotilanteessa.¹⁰³

Ruotsissa *Jareborg* on kritisoinut jakoa teko- ja seurausrikoksiin, sekä turhaksi, että mahdolliseksi toteuttaa käytännössä.¹⁰⁴ Kritiikin mukaan, syy ja seuraus ovat toisistaan riippuvaisia kategorioita, jotka voidaan aina halutessaan määritellä toisella tavalla. Sama tapahtuma voidaan kuvata tekona (A tappoi B:n) tai seurauksena (A löi B:tä sillä seurauksella, että B kuoli). Teot voidaan myös jäljittää taaksepäin ns. primääritekoihin, jotka ovat primitiivisiä kehon liikkeitä, joita hallitsemme ja joita kukaan muu ei voi tehdä, kuten sormen taivutus. Jos teoksi katsotaan vain primääriteot, tulee kaikista rikoksista seurausrikoksia.¹⁰⁵ Erottelun hankaluudesta kertoo se, että eri oikeustieteilijät jakavat samoja rikoksia, joko teko- tai seurausrikoksiksi. Esim. *Strahl* katsoo varkauden ja väärennyksen tekorikoksiksi, kun taas *Agge* pitää niitä seurausrikoksina.¹⁰⁶ *Jareborg* katsoo, että ainut syy jaottelun tekemiselle on epävarsinaisten laiminlyöntirikoksien määrän rajaaminen.¹⁰⁷

¹⁰⁰ *Frände* 2012, s. 61.

¹⁰¹ *Frände* 2012, s. 61-64.

¹⁰² *Melander* 2016, s. 107-108.

¹⁰³ *Melander* 2016, s. 107-108.

¹⁰⁴ *Jareborg* 1970, s. 177. Ks. myös *Jareborg* 2001, s. 129-130.

¹⁰⁵ *Jareborg* 1970, s. 180-181.

¹⁰⁶ *Jareborg* 1970, s. 184. Esim. varkaudessa teko- ja seuraus on mahdollista erottaa välillisen tekemisen kautta. Tästä myöhemmin käsiteltäessä tehokasta katumusta varkauden yhteydessä (kpl 6.2).

¹⁰⁷ *Jareborg* 1970, s. 186. Vain seurausrikokset voivat tulla kyseeseen epävarsinaisina laiminlyöntirikoksina. Tarkemmin tästä myöhemmin kpl. 3.2.

2.2.2 Rattijuoppoutta ja rahanpesua: intentionaalisen teon sisältävät rikokset

Kuten aiemmassa todettiin, jaottelu teko- seurausrikoksiin ei ole yleisesti hyväksytty ja se nähdään kritiikille alttiina. Jaottelu kuitenkin löytyy useimmista suomalaisista rikosoikeuden perusteoksista. Harvemmin kuitenkaan jäädytään pohtimaan teon luokittelua, joko teko-, tai seurausrikokseksi. Rattijuopumus ja rahanpesu ovat kuitenkin esimerkkejä rikoksista, joiden ohessa tällaista keskustelua on käyty. Molemmissa kyse oli tahallisuuden määrittelystä. Seurausrikoksissa tahallisuutta voidaan arvioida ns. todennäköisyystahallisuutena (dolus eventualis). Tekijällä on tahallisuus, vaikka hän ei tarkoittanut seurauksen aiheutumista, jos hän on pitänyt seurauksen aiheutumista varsin todennäköisenä (RL 3:6).¹⁰⁸

Rattijuopumusta pidetään tyypillisenä tekorikoksena.¹⁰⁹ Moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettaminen veren alkoholipitoisuuden ollessa yli 0,5 promillea tuomitaan rattijuopumuksena (RL 23:3). Tapauksessa KKO 2007:78 alkoholin vaikutuksen alainen A oli huoltamon piha-alueella painanut auton käynnistyspainiketta tarkoituksenaan saada lämpöä auton sisätiloihin. Autossa ei ollut käsijarrua päällä, eikä vaihdetta ollut vaihdettu vapaalle, jonka vuoksi auto liikkui muutaman metrin törmäten bensiinimittariin ja mainostauluun. Korkein oikeus katsoi, ettei A:n toiminta ollut laissa tarkoitettua ajoneuvon kuljettamista ja syyte rattijuopumuksesta hylättiin. Ratkaisun perusteluissa todettiin, että (matkustajan kohdalla) kuljettamisen voidaan katsoa edellyttävän sitä, että matkustaja on käyttänyt ajoneuvon hallintalaitetta vaikuttaakseen sen kulkuun. A oli käyttänyt hallintalaitetta, mutta hänen tarkoituksenaan ei ollut auton kulkuun vaikuttaminen. Hovioikeus olisi lukenut A:n syyksi rattijuopumuksen, koska hän on käynnistyspainiketta painaessaan pitänyt varsin todennäköisenä, että auto liikkuu. Hovioikeus tuomitsi A:n siis sillä perusteella, että tämän tuli pitää seurausta (auton kuljettamista) varsin todennäköisenä (todennäköisyystahallisuus).¹¹⁰ *Tapani, Tolvanen ja Hyttinen* katsovat, ettei kuljettaminen taivu seuraustahallisuudeksi, mutta ei myöskään olosuhdetahallisuudeksi. Rikosoikeudellisesti kuljettaminen on intentionaalista toimintaa.

¹⁰⁸ Tarkemmin teko- ja seurausrikosjaottelun vaikutuksesta tahallisuuteen kappaleessa 3.2.

¹⁰⁹ Esim. Tolvanen 2018, s. 357.

¹¹⁰ Tolvanen 2008, s. 107, pitää todennäköisyystahallisuuden soveltamista tapaukseen käytännön elämän kannalta irrallaan olevana pohdiskeluna. Henkilön teko ei voi olla tahallinen, jos hän ei tiedä kuljettavansa autoa.

Matkustaja joko tietää tai ei tiedä kuljettavansa autoa. Jos matkustaja ei tiedä kuljettavansa autoa, ei kyse ole tahallisesta teosta.¹¹¹

Rahanpesulla tarkoitetaan rikoksella saadun omaisuuden tai sen tuottaman hyödyn peittämistä tai häivyttämistä.¹¹² Rahanpesun tunnusmerkit voidaan jakaa tarkoitusta korostavaan rahanpesuun (RL 32:6.1,1) ja seurausta edellyttävään rahanpesuun (RL 32:6.1,2).¹¹³ Seurausta edellyttävässä rahanpesussa tekijä peittää tai häivyttää rikoksella saadun omaisuuden. *Sahavirta* katsoo, että tunnusmerkistön vaatima peittäminen ja häivyttäminen ovat rinnastettavissa seuraukseen, jolloin tahallisuuden arviointi tapahtuu seuraustahallisuuden kautta. *Sahavirta* pitää tarkoituksenmukaisena tarkastella peittämistä ja häivyttämistä seurauksena, koska niistä aiheutuu arvovähentymistä sille suojeleuintressille, jonka vuoksi rangaistussäännös on säädetty.¹¹⁴ *Tapanin* mukaan *Sahavirran* näkemys voi johtaa ongelmiin yleisesti lainkäytön näkökulmasta. Jos peittäminen ja häivyttäminen tulkitaan seuraustahallisuuden kautta, tuleeko myös varkauden ”anastaminen” tai rattijuoppouden ”kuljettaminen” tulkita seuraustahallisuuden kautta? *Tapanin* mukaan luontevampi tapa tarkastella asiaa olisi teon intentionaalisuuden kautta.¹¹⁵ *Sahavirran* mukaan seurausta edellyttävään rahanpesuun voi syyllistyä epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena. Peittämistä voisi näin olla näin laissa määrätyn ilmoitusvelvollisuuden laiminlyöminen.¹¹⁶ *Tapani* on asiassa eri mieltä. *Tapani* näkee, että on tarkoituksenmukaista nähdä ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönti aktiivisena toimintana.¹¹⁷ *Hyttisen* näkemys on yhdistelmä *Sahavirran* seurausajattelua ja *Tapanin* intentionaalisuutta. Hän katsoo, että peittämisessä ja häivyttämisessä on kyse intentionaalisesta toiminnasta. Rangaistavuus kuitenkin edellyttää rikoshyödyn häivyttämistä tai peittämistä eli seurausta, jolloin on arvioitava seuraustahallisuutta.¹¹⁸

¹¹¹ *Tapani-Tolvanen-Hyttinen* 2019, s. 288.

¹¹² *Hyttinen* 2021, s. 24.

¹¹³ *Hyttinen* 2021, s. 280.

¹¹⁴ *Sahavirta* 2008, s. 176–177. *Hyttinen* (2021, s. 347) tulkitsee *Sahavirran* katsovan suojeleuintressiksi laillisen talouden, jonka arvo alenee laittoman rahan sekoituessa siihen tehden siitä vähemmän laillisen.

¹¹⁵ *Tapani* 2009, s. 180 ja *Tapani* 2018, s. 790. Samoin kuin aiemmin rattijuoppumuksen yhteydessä.

¹¹⁶ *Sahavirta* 2008, s. 177.

¹¹⁷ *Tapani* 2009, s. 180.

¹¹⁸ *Hyttinen* 2021, s. 357.

2.2.3 Omaisuusrikokset oikeushyvien suojelun kannalta

Oikeushyvien suojeleminen on yksi rikosoikeudellisen järjestelmän käytön edellytyksistä, eli kriminalisointiperiaatteista.¹¹⁹ Oikeushyvä on yhteisössä tärkeänä pidetty intressi.¹²⁰ Rangastussäännös suojaa oikeushyvää välillisesti, turvaamalla oikeushyvää välittömästi suojaavan käyttäytymisnormin noudattamista.¹²¹ Omaisuusrikoksissa tämä oikeushyvä on omaisuuden suoja.¹²² Oikeushyvillä on vahva yhteys perusoikeuksiin.¹²³ PL 15 § mukaan jokaisen omaisuus on turvattu. Omaisuudella tarkoitetaan perusoikeusnäkökulmasta käytännössä kaikkia varallisuusarvoisia etuuksia. Laajimpana siihen kuuluu omistusoikeus.¹²⁴ Omaisuusrikossääntelyllä suojattavien oikeuksien määritelmä tuleekin tietyissä määrin siviilioikeudesta, vaikkakin omaisuusrikossäännöksiä on pidettävä siviilioikeudellisesta säätelystä itsenäisinä.¹²⁵ Omistusoikeus on esineoikeuden yksi keskeisimpiä käsitteitä. Omistusoikeus voidaan määritellä täydelliseksi toiset poissulkevaksi yksinoikeudeksi esineeseen.¹²⁶ Vakiintuneen esineoikeudellisen käsityksen mukaan omistusoikeuteen kuuluu omistajan hallintaoikeus, omistajan kompetenssi ja omistajan nauttima dynaaminen suoja.¹²⁷ Esim. varkaudessa kyse ei ole anastettavan esineen suojaamisesta, vaan suojaa annetaan esineen omistajan oikeudelle esineeseen.¹²⁸ Esinehän ei itsessään välttämättä kärsi teon seurauksena. Varas voi pitää esineestä niin hyvää huolta, että esineen arvo jopa nousee. Oikeushyvää on kuitenkin loukattu esineen omistajan menetettyä määräysvaltansa esineeseen.

Varkaudessa ja kavalluksessa kyse on puhtaasti omaisuusrikoksista, joissa suojeltavana oikeushyvinä on pelkästään omaisuuden suoja. Ryöstössä ja kiristyksessä kyse on ns. yhdistetyistä rikoksista, joissa suojeltavana on myös henkilökohtainen koskemattomuus, terveys ja vapaus.¹²⁹ PL 7.1 § takaa jokaiselle oikeuden elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen,

¹¹⁹ Melander 2008, s. 329.

¹²⁰ Esim. Nuutila 1996, s. 79 ja Tolvanen 1999, s. 179.

¹²¹ Tolvanen 1999, s. 179.

¹²² Lehtonen – Vikatmaa 1977, s. 1–2.

¹²³ Nuutila 1996, s. 82–83. Ks. myös Tolvanen 1999, s. 182, joka katsoo oikeushyvien käsitteen palautuvan jäännöksettä perusoikeuksiin. Melander 2008, s. 346–351 suhtautuu kriittisesti Tolvanen näkemukseen, mutta pitää kuitenkin selvänä, että perustuslaissa turvattu perusoikeuksia pidetään oikeushyvinä.

¹²⁴ He 309/1993 vp, s. 62.

¹²⁵ Tolonen 1998, s. 838.

¹²⁶ Kartio 2001, s. 183.

¹²⁷ Kartio 2001, s. 191. Hallintaoikeus on omistusoikeuden ydin. Omistajalla on vapaus käyttää esinettä haluamallaan tavalla ja saada suoja siltä, etteivät sivulliset käytä esinettä. Kompetenssiin kuuluu taas oikeus oikeudellisesti määrätä esineestä, esim. luovuttaa se. Dynaaminen suoja liittyy omistajanvaihdoilanteisiin. Ks. tarkemmin Kartio 2001, s. 191–198.

¹²⁸ Tolvanen 2018, s. 497 ja Boucht – Frände 2019, s. 36.

¹²⁹ Frände – Wahlberg 2018b, s. 565.

koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Henkeä ja terveyttä voidaankin pitää tärkeimpinä oikeushyvinä.¹³⁰ Ryöstön paheksuttavuuden kannalta siinä käytetyn väkivallan vakavuudella onkin huomattavasti suurempi merkitys kuin anastetun omaisuuden arvolla.¹³¹ Toisaalta on huomioitava, ettei ryöstö edellytä välttämättä väkivallan käyttöä, vaan pelkkä sen uhka riittää. Kiristys ei edellytä edes väkivallan uhkaa, vaan uhka voi olla myös muunlainen. Uhkaamisella vahingoitettavana oikeushyvinä voidaankin nähdä olevan PL 7:1 mainittu henkilökohtainen vapaus. RL 25 luvussa on erikseen kriminalisoitu vapauten kohdistuvat rikokset. *Matikkala* luonnehtii RL 25 luvun kriminalisointien suojaaman ”vapauden” mahdollisuudeksi lain puitteissa tehdä tai olla tekemättä jotakin oman tahtonsa mukaan.¹³² Pakottaminen¹³³ (RL 25:8) on hyvin lähellä kiristystä. Pakottamista voidaankin kuvailla kiristämiseksi ilman omaisuusrikosta.¹³⁴

Oikeushyvien perspektiivistä rikokset voidaan jakaa loukkaamis- ja vaarantamisrikoksiin. Loukkaamisrikos edellyttää konkreettista oikeushyvin loukkausta eli vahinkoseurausta. Vaarantamisrikoksissa taas oikeushyvää ei vielä loukata, mutta syntyy vaara loukkauksesta.¹³⁵ Rikosoikeus onkin viime vuosikymmeninä siirtynyt perinteistä seurausvastuuta painottavasta lähestymistavasta kohti vaarantamisvastuuta.¹³⁶ Konkreettisissa vaarantamisrikoksissa vahinkoseurauksen vaara on tosiasiallisesti ollut käsillä. Abstraktisissa vaarantamisrikoksissa vaaran ei tarvitse olla tosiasiallisesti käsillä, mutta teon pitänyt ”olla omiaan” aiheuttamaan vaaraa.¹³⁷ Kolmantena kategoriana on presumoidut vaarantamisrikokset, joissa vaarallisuutta ei tarvitse arvioida ollenkaan.¹³⁸ Toiminnan oletetaan lähtökohtaisesti olevan vaarallista tietyille oikeushyville, jonka vuoksi vaarallisuutta ei tarvitse arvioida erikseen.¹³⁹ Rattijuopumus (RL 23:3) on esimerkki presumoidusta vaarantamisrikoksesta. Humalassa

¹³⁰ Tarkemmin hengen ja terveyden asemasta oikeushyvinä *Matikkala* 2018b, s. 206–207.

¹³¹ HE 66/1988 vp, s. 97.

¹³² *Matikkala* 2018b, s. 463.

¹³³ Pakottamisesta tuomitaan se, joka oikeudettomasti väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin (RL 25:8).

¹³⁴ HE 66/1988 vp, s. 100.

¹³⁵ Koskinen 2009, s. 165 ja Anttila - Heinonen 1974, s. 66–67.

¹³⁶ KM 1976:72, s. 58–61.

¹³⁷ Koskinen 2009, s. 165. ”On omiaan” kriteeri on erityisen hankala laintulkinnan kannalta.

¹³⁸ Kolmannen kategorian tarpeellisuudesta ei olla oikeuskirjallisuudessa yksimielisiä. Esim. Nuutila 1997, s. 91 ja Korkka-Knuts - Helenius - Frände 2020, s. 117 eivät näe tarvetta presumoidun vaarantamisrikoksen käsitteelle. Presumoidulle vaaralle perustuvan rikosvastuun ongelmista myös Nuotio 1998, s. 353–362. Presumoidun vaarantamisrikoksen puolesta ks. Koskinen 1984, s. 1123–1124.

¹³⁹ Koskinen 2009, s. 166.

ajaminen on todettu lähtökohtaisesti vaaralliseksi, jonka vuoksi rattijuoppoudesta rangaistaan kiinnittämättä huomiota siihen, miten ”turvallisesti” rattijuoppo on toiminut.¹⁴⁰

Presumoidut vaarantamisrikokset näyttäisivätkin olevan melkein identtisiä tekorikosten kanssa.¹⁴¹ Tarkoittaako tämä, että tekorikoksen on pakko olla myös presumoitu vaarantamisrikos? Tästä näkökulmastahan omaisuusrikokset eivät selvästikään ole tekorikoksia, koska suojeltavaa oikeushyvää, eli omaisuuden suojaa, loukataan suoraan. *Boucht ja Frände* erottelevat kuitenkin loukkaamisrikokset ja seurausrikokset (vahinkorikokset) toisistaan. Seurausrikoksissa on kielletty teko aiheuttaa kohteessaan negatiivisen luonnonlakeihin perustuvan kausaalisen muutoksen.¹⁴² Esim. vahingonteko (31:5) aiheuttaa muutoksen omaisuuden arvossa. Varkautta (RL 28:1) ei kuitenkaan sijoiteta tähän joukkoon, vaan loukkaamisrikoksiin. Loukkaamisrikoksissa oikeushyvää loukataan, mutta loukkausta ei voi selittää toiminnan ja seurauksen välisellä luonnonlailla. *Bouchtin ja Fränden* mukaan esineen anastaminen ei aiheuta sellaista arvovähentymistä, jonka voisi selittää luonnonlakien avulla, eikä teko-objekti samaistu suojeltavan oikeushyvän kantajaan.¹⁴³ Erottelu loukkaamisrikoksiin ja vahinkorikoksiin vaikuttaa hiuksenhienolta. Esim. *Melander* näyttäisi pitävän loukkaamis- ja vahinkorikoksia samana ryhmänä.¹⁴⁴ Erottelua ei voi mielestäni pitää täysin selvänä. Nähdäkseni varkauskin on suorassa kausaaliyhteydessä suojeltavan oikeushyvän arvovähennykseen.¹⁴⁵ Esineen anastaminen katkaisee sen omistajan hallintaoikeuden esineeseen.

Nähdäkseni omaisuusrikoksissa on oikeushyvien loukkaamisen kannalta erotettavissa seurausolemuksia. Omaisuusrikos loukkaa suoraan omistusoikeuden oikeushyvää. Tällainen seuraus on abstraktimpi, kuin esim. hengen menettäminen, mutta mielestäni selvästi olemassa. Yhdistetyissä omaisuusrikoksissa loukkauksen kohteena on myös ruumiillinen terveys ja henkilökohtainen vapaus. Kysymys kuuluukin, missä määrin tämä seurausolemuksella vaikuttaa lain soveltamiseen kunkin rikoksen kohdalla?

¹⁴⁰ Tolvanen 2018, s. 357 ja Nuotio 1998, s. 355.

¹⁴¹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 246 ja Melander 2016, s. 108, käyttävätkin termejä synonyymeinä.

¹⁴² *Boucht – Frände* 2019, s. 36-37. Ks. myös *Frände* 2012, s. 61-64.

¹⁴³ *Boucht – Frände* 2019, s. 37.

¹⁴⁴ Melander 2016, s. 107.

¹⁴⁵ Ks. myös Melander 2016, s. 107.

3 SEURAUS JA RIKOSVASTUU I: SYY-YHTEYS, TAHALLISUUS, LAIMINLYÖNTI

3.1 Syy-yhteyden vaatimus seurausrikoksissa

Seurausrikokset edellyttävät syy-yhteyttä eli kausaliteettia tekijän toiminnan ja seurauksen välillä.¹⁴⁶ Arkiajattelussa tunnistamme usein ilmiöiden välisiä syy-yhteyksiä, vaikka emme yleensä tiedäkään mistä ne johtuvat.¹⁴⁷ Rikosoikeudessa syy-yhteys tarvitsee kuitenkin teoreettisen perustan erityisesti rikosoikeudellisten seuraamusten hyväksyttävyyden kannalta.¹⁴⁸ Syy-yhteys ilmenee joko kausaaliketjuna tai kausaalilinjana. Kausaaliketjussa tekijä tekee jotain, joka aiheuttaa muutoksen ulkomaailmassa. Esimerkiksi tekijä lyö uhria leikalla, jonka seurauksena uhri kärsii vammoja. Kausaalilinjassa kyse on jonkin asian tekemättä jättämisestä, tekijän laiminlyönnistä, joka aiheuttaa muutoksen ulkomaailmassa. Esimerkiksi vanhempi laiminlyö vahtia lastaan, joka horjahtaa järveen ja hukkuu.¹⁴⁹

Rikosoikeudelliselle syy-yhteyden arvioinnille on esitetty useampaa teoreettista mallia. Vanhemmassa suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa on kannatettu ekvivalenssiteoriaa, jonka mukaisesti jokainen edellytys, joka on välttämätön seurauksen syntymiselle, on kausaalinen (*conditio sine qua non*-teoria).¹⁵⁰ Teorian vahvuutena on sen yksinkertaisuus. Teorian kannalta ongelmallisia kohtia ovat kuitenkin rikosoikeudellisesti merkityksellisen syy-yhteyden erottaminen rikosoikeudellisesti ei-merkityksellisestä syy-yhteydestä ja kaksoiskausaliteetin tilanteet.¹⁵¹ Ekvivalenssiteorialle on esitetty vaihtoehdoksi säännönmukaisten edellytysten teoriaa, jonka mukaisesti teko on syy-yhteydessä seuraukseen, kun teon ja seurauksen välillä on luonnonlakien mukainen suhde.¹⁵² Modernissa suomalaisessa rikosoikeudessa eniten kannatusta tällä hetkellä on INUS-testillä.¹⁵³ INUS-testin mukaan seurauksen

¹⁴⁶ Esim. Koskinen 2009, s. 164, Melander 2016, s. 135 ja Nuotio 1998, s. 272.

¹⁴⁷ Nuotio 1998, s. 135–136.

¹⁴⁸ Korkka-Knuts – Helenius - Frände 2020, s. 124.

¹⁴⁹ Tapani – Tolvanen - Hyttinen 2019, s. 232. Ks. myös Jareborg 2001, s. 151–158 ja Nuotio s. 285–286.

¹⁵⁰ Honkasalo 1965, s. 109.

¹⁵¹ Tapani – Tolvanen - Hyttinen 2019, s. 233–234, Melander 2016, s. 136 ja Korkka-Knuts – Helenius - Frände 2020, s. 127–128. Esimerkiksi isää ei voida pitää vastuullisena poikansa tekemistä rikoksista, vaikka pojan siittäminen on ollutkin välttämätön edellytys tämän rikoksille. Kaksoiskausaliteetista esimerkkinä on tilanne, jossa kaksi henkilö ampuvat samaa uhria samaan aikaan kuolettavasti. Kummankaan tekoa ei voi pitää välttämättömänä edellytyksenä kuolemalle, koska uhri olisi joka tapauksessa kuollut toiseen laukaukseen.

¹⁵² Melander 2016, s. 128 ja Nuutila 1997, s. 113–114.

¹⁵³ Esim. Frände 2012, s. 73–79 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 234, pitävät INUS-testiä parhaiten soveltuvana teoriana rikosoikeudellisen vastuun arvioinnissa.

syy ei yksistään ole riittävä ehto, mutta se on välttämätön osa ehtojoukkoa, joka joukkona on riittävä, muttei välttämätön, seurauksen ehto.¹⁵⁴ INUS-mallin kanssa samankaltainen on NESS-testi, jonka mukaan teko on seurauksen syy, kun se on välttämätön osa seurausta edeltävää tosiasiallista ehtojoukkoa ja tämä joukko on ollut riittävä seurauksen aikaansaamiseksi.¹⁵⁵ INUS:in ja NESS:in ero on niiden tavassa painottaa syynä pidettävän edellytyksen valinnassa välttämättömyyttä ja riittävyttä.¹⁵⁶

Rikosoikeudessa merkittävien kausaliteettien tyypit voidaan jakaa kolmeen: luonnontieteelliseen, psyykkiseen ja juridisiin kausaliteetteihin.¹⁵⁷ Usein syy-yhteys on luonnontieteellinen. Voidaan arvioida esim. onko uhriin sorvaistu puukko aiheuttanut tämän kuoleman.¹⁵⁸ On kuitenkin olemassa rikoksia, joissa syy-yhteys on psyykinen, kuten myöhemmin käsiteltävä kiristyksessä (RL 31:3), tai juridinen, kuten velallisen epärehellisyydessä (RL 39:1). Psyykkisen syy-yhteyden vaatimus on erityisen hankala. Kyse on psyykkisiin ilmiöihin kuuluvista lainmukaisuuksista. Vaikka ihmisten käyttäytyminen on jossain määrin ennalta-arvattavaa, erilaiset ihmiset voivat tehdä hyvinkin erilaisia päätöksiä samanlaisessa tilanteessa, jolloin psyykkisen kausaliteetin varmuus jää kauaksi luonnontieteellisestä.¹⁵⁹ Psyykinen kausaliteetti voi tulla arvioitavaksi myös rikoksissa, joiden tunnusmerkistö ei sinänsä ole rakennettu psyykkisen vaikuttamisen muotoon. Ratkaisussa KKO 1994:101 luontoishoidon asiantuntijana esiintynyt A tuomittiin kuolemantuottamuksesta, hänen suostuteltuansa lapsen vanhemmat korvaamaan tämän insuliinihoidon ns. kuhne-hoidolla. Juridisesta syy-yhteydestä esimerkkinä käytetään yleensä velallisen epärehellisyyttä (RL 39:1), jossa velallinen toiminnallaan, esim. hävittämällä omaisuuttaan, aiheuttaa tai oleellisesti pahentaa maksukyvyttömyyttään. Velallisen toiminnan ja maksukyvyttömyyden välillä on syy-yhteys,

¹⁵⁴ Mackie 1980, s. 62. Ks. myös Korkka 2015, s. 109, Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 234, Frände 2012, s. 34, Nuutila 1997, s. 112–113.

¹⁵⁵ Korkka 2015, s. 109.

¹⁵⁶ Korkka 2015, s. 110. Tarkemmin testien eroista Korkka 2015, s. 108–116. Melander (2016, s. 129) suhtautuu kriittisesti NESS-testin soveltamiseen rikosoikeudessa.

¹⁵⁷ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 124–125, Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 232, Frände 2012, s. 71–72 ja Nuutila 1996, s. 199–200.

¹⁵⁸ Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2004:16 arvioitiin, oliko B:n kuolema johtunut pelkästään siitä, että häntä oli ammuttu vai siitä, että hän oli hakeutunut ampumahaavan johdosta hoitoon vasta 12 tunnin päästä tapahetkestä.

¹⁵⁹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 239–240. Toisaalta tutkimukset esimerkiksi neuro- ja kognitiotieteiden saralla auttavat meitä päivä päivältä ymmärtämään ihmisen päätöksentekoprosessia paremmin. Arvioidin, että tulevaisuudessa psyykkisen kausaliteetin näyttäminen voi muistuttaa lähemmin luonnontieteellisen kausaliteetin toteennäyttämistä.

mutta se ei ole luonnontieteellinen tai psyykkinen. Kyse on oikeudellisesti luodusta syy-yhteys suhteesta.¹⁶⁰

3.2 Seuraus tahallisuuden vedenjakajana

3.2.1 Tahallisuus rikosvastuun perusteena

Rangaistusvastuun edellytyksenä on tahallisuus tai tuottamus (RL 3:5.1). Rikoslaisissa tarkoitettut teot ovat vain tahallisina rangaistavia, ellei toisin ole säädetty (RL 3:5.2). Tahallisuus kuuluu rikosoikeuden moniulotteisimpiin käsitteisiin. Sen sisältö on käytännönläheinen, mutta sillä on myös hyvin vahva teoreettinen ulottuvuus. Tahallisesti tehtyihin tekoihin suhtaudutaan ankarammin kuin tuottamuksellisiin. Tahallisuudessa onkin selvästi havaittavissa rikosoikeuden ja moraalien keskinäinen yhteys.¹⁶¹ Tahallisuuden määritelmä rikosoikeudessa on kuitenkin kaukana sen merkityksestä normaalissa kielenkäytössä.¹⁶² Tahallisuuden on katettava koko oikeudenvastainen teko (peittämisperiaate). Tämä tarkoittaa ensisijaisesti teonhetkisiä olosuhteita ja teosta riippuvia seurauksia.¹⁶³ Tahallisuuden tulee kattaa kaikki rikoksen tunnusmerkistön kannalta olennaiset seikat, jonka vuoksi tahallisuuden laajuus on riippuvainen kunkin rikoksen tunnusmerkistöstä.¹⁶⁴ Tahallisuuden ei tarvitse kattaa syyllisyyteen kuuluvia seikkoja, kuten tekijän käsitystä omasta syyntakeisuudestaan. Tahallisuus ei myöskään edellytä, että tekijä ymmärtää tekonsa olevan rikoslaisissa säädelty rikos. Tosin tekijän on ymmärrettävä, ettei hänen tekoaan koske mikään oikeuttamisperuste.¹⁶⁵ Tahallisuuden on katettava edellä mainitut seikat jo tekohetkellä. Jälkeen päin käyvä tahallisuus (dolus subsequens) ei ole rikosoikeudellisesti merkityksellistä.¹⁶⁶

Seuraus on erotteleva tekijä tahallisuutta arvioidessa. Jos rikoksen tunnusmerkistössä mainitaan seuraus, asiassa tulee arvioida seuraustahallisuutta ja olosuhdetahallisuutta.

¹⁶⁰ Esim. Nuutila 1997, s.109, Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 240.

¹⁶¹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 263.

¹⁶² Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 181.

¹⁶³ Nuutila 1997, s. 227.

¹⁶⁴ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 264, Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 182, Nuutila 1997, s. 227 ja Matikkala 2005, s. 543. Matikkala toteaa peittämisperiaatteen lähtökohtana olevan, että subjektiivinen peittää objektiivisen.

¹⁶⁵ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 183.

¹⁶⁶ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 183 ja Nuutila 1997, s. 228. Esimerkiksi tapauksessa KKO 1995:25 A:ta ei tuomittu petoksesta, koska katsottiin ettei hänellä ollut erehdyttämistarkoitusta liiketoimintaansa varten lainaa hakiessaan. Tekoa ei muuttanut petokseksi se, että lainan saatuaan A olikin päättänyt käyttää siitä suuren osan elämiseensä.

Seuraustahallisuus jaetaan kolmeen: tarkoitustahallisuuteen (*dolus determinatus*), varmuustahallisuuteen (*dolus directus*) ja todennäköisyystahallisuuteen (*dolus eventualis*).¹⁶⁷ Jos rikokseen ei liity seurausta, arvioidaan pelkästään *olosuhdetahallisuutta*, jonka arvioinnissa voidaan tosin soveltaa varmuus- tai todennäköisyystahallisuutta.¹⁶⁸

3.2.2 Seuraustahallisuus

Tarkoitustahallisuus. Tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen (RL 3:6). Tarkoitustahallisuudessa painoarvo on tekijän tarkoituksessa pyrkiä saamaan aikaan tietty seuraus, ei tekijän arviolla seurauksen todennäköisyydestä.¹⁶⁹ Vähimmäisvaatimuksena kuitenkin on, että tekijä arvioi omaavansa edes jonkinlaisen mahdollisuuden seurauksen aikaansaamiseksi.¹⁷⁰ Seurauksen ilmenemisen tulee olla vähintään sen verran todennäköistä, että se tekee toiminnan ymmärrettäväksi. Tekijän pitäessä seurausta täysin poissuljettuna tarkoitustahallisuus ei täyty. Tekijä ei voi tarkoittaa seurauksen syntymistä teollaan, jos hän ei itsekään pidä sen syntymistä mahdollisena.¹⁷¹ Tekijän ei tarvitse tarkoittaa seurausta seurauksen itsensä vuoksi. Vangilla, joka tappaa vanginvartijan tarkoituksenaan paeta vankilasta, on tarkoitustahallisuus tappoon. Vanki ei välttämättä edes halua vartijan kuolevan, mutta pitää sitä tarpeellisena paetakseen. Vanki kuitenkin hyväksyy seurauksen eli asennoituu positiivisesti seurauksen syntymiseen, jolloin kyse on tarkoitustahallisuudesta.¹⁷²

Tarkoitustahallisuus on näytön kannalta ongelmallinen, koska tekijän tarkoituksen näyttäminen on usein hankalaa ilman tämän omaa tunnustusta.¹⁷³ Tekijän tarkoitusta voidaan yrittää päätellä hänen toiminnastaan. Joskus tekijän toiminta on sellaista, että vain tietynlainen seuraus on siitä mahdollinen. Yksi tapa arvioida tarkoitusta on tekijän mahdollisesti käyttämän välineen tehokkuus.¹⁷⁴ Oikeuskäytännössä tarkoitustahallisuuden näyttökynnys onkin

¹⁶⁷ He 44/2002 vp, s. 72–73.

¹⁶⁸ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 265 ja HE 44/2002 vp, s. 73–74.

¹⁶⁹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 265–266.

¹⁷⁰ Matikkala 2005, s. 97.

¹⁷¹ Boucht – Frände 2019, s. 60. Seurauksen aiheutumiseksi pitää olla järjellinen todennäköisyys.

¹⁷² Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 190.

¹⁷³ Boucht – Frände 2019, s. 61.

¹⁷⁴ Matikkala 2005, s. 97. Oletus on, että tekijä käyttää tarkoituksenmukaisinta välinettä. Myös välineen käytötapa vaikuttaa, kuten Matikkala toteaa ”kymmenen puukoniskua tekee tappotarkoituksen todennäköisemmäksi kuin yksi”.

asetettu melko korkeaksi.¹⁷⁵ Ratkaisussa KKO 1993:5 A oli pahoinpidellyt B:tä lyömällä tätä useasti ratanaulalla päähän ja kuristamalla tätä. A oli pahoinpitelyn lomassa kertonut haluavansa tappaa B:n ja oli tapahtuman jälkeen kertonut halustaan tappaa B paikalle saapuneelle poliisimiehelle. Korkein oikeus kuitenkin totesi, etteivät A:n päihtyneenä ollessaan esittämät tappouhkaukset yksin riitä osoittamaan, että hän olisi tavoitellut B:n henkeä. A tuomittiin pahoinpitelystä, koska vammoista ei aiheutunut B:lle hengenvaaraa.¹⁷⁶

Varmuustahallisuus. Tekijä on aiheuttanut seurauksen tahallaan, jos hän on pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä (RL 3:6). Varmuustahallisuudessa tekijä ei varsinaisesti tavoittele seurauksen syntymistä, mutta käsittää sen olevan välttämätön osa tavoiteltavaa päämäärää.¹⁷⁷ Kyse on pää-tavoitteeseen liittyvistä oheisseurauksista, jotka tekijä mieltää käytännöllisesti varmaksi.¹⁷⁸ Esimerkkinä varmuustahallisuudesta käytetään yleensä pommilla tapahtuvaa murhaa. Tekijän asettaessa pommin lentokoneeseen surmatakseen tietyn henkilön, hänellä on tarkoitustahallisuus tämän henkilön kuolemaan nähden. On kuitenkin pidettävä käytännössä varmana, että kaikki muutkin lentokoneen matkustajat kuolevat pommin räjähtämisen seurauksena. Näin ollen tekijällä on varmuustahallisuus muiden matkustajien kuolemaan nähden.¹⁷⁹ Varmuustahallisuus voi olla myös ns. ehdollista varmuustahallisuutta. Näissä tilanteissa päätavoitteen onnistuminen on epävarmaa, mutta jos päätavoite onnistuu, myös oheisseuraukset ilmenevät.¹⁸⁰ Edellistä esimerkkiä mukailen, lentokentän turvatoimien takia pommin saaminen lentokoneeseen voi olla hyvinkin epätodennäköistä. Kyseessä voi olla vain muutaman prosentin todennäköisyys. Tekijä ei siis tavoittele muiden matkustajien kuolemaa (tarkoitustahallisuus) tai pidä heidän kuolemiaan edes todennäköisinä (varmuus- tai todennäköisyystahallisuus). Tekijä pitää kuitenkin muiden matkustajien kuolemia tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä.¹⁸¹ Oikeuskirjallisuudessa on esitetty näkemyksiä, joiden mukaan

¹⁷⁵ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 266.

¹⁷⁶ Kritiikistä ratkaisua kohtaan ks. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 269–270.

¹⁷⁷ He 44/2002 vp, s. 72.

¹⁷⁸ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 207–208, Melander 2016, s. 162, Nuutila 1997, s. 218–219. Lappi-Seppälä 2003, s. 784 mukaan käytännöllisellä varmuudella tarkoitetaan sitä, että tekijä sulkee mielestään mahdollisuuden, että seuraus jäisi syntymättä. Tulevaisuutta arvioidessa vain harvoin voidaan olla täysin varmoja.

¹⁷⁹ He 44/2002 vp, s. 72–73.

¹⁸⁰ Koskinen 2009, s. 174, Lappi-Seppälä 2003, s. 784, Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 208, Melander 2016, s. 163.

¹⁸¹ Matikkala 2018a, s. 221. Ks. myös, Lappi-Seppälä 2003, s. 784.

ns. välitavoitteet kuuluvat varmuustahallisuuteen.¹⁸² Yksinkertaisin esimerkki välitavoitteista on ikkunan rikkominen murtovarkauden toteuttamiseksi. Ikkunaa ei rikota rikkomisen vuoksi, vaan päästäkseen varastettavan omaisuuden luo.¹⁸³ Tuorempi oikeuskirjallisuus ja oikeuskäytäntö kuitenkin tukevat linjaa, jossa välitavoitteet arvioidaan tarkoitustahallisuuden kautta.¹⁸⁴

Todennäköisyystahallisuus. Tekijä on myös aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on pitänyt seurauksen aiheutumista varsin todennäköisenä (RL 3:6). Kyse on seuraustahallisuuden alarajasta.¹⁸⁵ Todennäköisyystahallisuudessa tulee arvioida tekijän näkemys seurauksen todennäköisyydestä. Teoriat todennäköisyystahallisuuden arvioinnista jaetaan mieltämisteorioihin ja tahtoteorioihin.¹⁸⁶ Mieltämisteorioissa keskitytään tekijän arviointiin seurauksen todennäköisyydestä. Tahtoteorioissa kyse on todennäköisyyksien arvioinnin lisäksi siitä, miten tekijä suhtautuu seurauksen syntymisen mahdollisuuteen.¹⁸⁷ Nykyinen todennäköisyystahallisuuden määritelmä on ns. todennäköisysteorian mukainen.¹⁸⁸ Tekijä pitää seurausta varsin todennäköisenä, jos tekijä pitää seurauksen syntymistä todennäköisempänä kuin seurauksen syntymättä jäämistä.¹⁸⁹ Jos tekijä pitää seurauksen syntymistä ja syntymättä jäämistä yhtä todennäköisinä, ei kyse todennäköisyystahallisuudesta täyty. Voidaan puhua vähintään 51 % todennäköisyydestä seurauksen syntymiselle.¹⁹⁰ Todennäköisyyden arvioinnissa voidaan erotella subjektiivinen ja objektiivinen todennäköisyys.¹⁹¹ Lähtökohtana on tekijän subjektiivinen arvio seurauksen syntymisen mahdollisuudesta. Kyse on siitä, että tekijän on ”täytynyt ymmärtää” seuraus varsin todennäköiseksi.¹⁹² Huomioon on otettava myös objektiivinen todennäköisyys. Vaikka tekijän

¹⁸² Nuutila 1997, s. 219 ja Melander 2016, s. 162.

¹⁸³ Esimerkissä hyvä huomioida lainkonkurrensi. Tekijä ei saisi erikseen tuomiota sekä vahingonteosta että varkaudesta.

¹⁸⁴ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 208–209, Korkka-Knuts – Helenius - Frände 2020, s. 195–196, Melander 2016, s. 163. Oikeuskäytännöstä KKO 2011:26.

¹⁸⁵ He 44/2002 vp, s. 73. Lappi-Seppälän (2003, s. 779) mukaan tahallisuuden alarajan määrittely oli rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan uudistuksen riidanalaisin kohta

¹⁸⁶ Tarkemmin näistä teorioista ks. Matikkala 2005, s. 459–474.

¹⁸⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 209 ja Melander 2016, s. 166. Erityisesti positiivisella tahtoteorialla on ollut ennen vahva asema Suomessa.

¹⁸⁸ He 44/2002 vp, s. 83–84.

¹⁸⁹ Lappi-Seppälä 2003, s. 781.

¹⁹⁰ Bought – Frände 2019, s. 63. Todennäköisyyden ilmaiseminen prosenttiluvulla on tosin jossain määrin harhaanjohtavaa. Käytännössä on mahdotonta asettaa tiettyä prosenttilukua tekijän arviolle seurauksen syntymisestä. (Ks. Lappi-Seppälä 2003, s. 782, alaviite 79). 51 %:n vaatimus on kuitenkin hyvä työkalu todennäköisyystahallisuuden ymmärtämisessä.

¹⁹¹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 278–279.

¹⁹² Frände 2012, s. 121.

subjektiivisesta näkökulmasta seurauksen toteutuminen on ollut varsin todennäköistä, ei teko ole tahallinen, jos seurauksen objektiivinen todennäköisyys on ollut alle 50 %.¹⁹³ Ratkaisussa KKO 2013:82 oli kyse ns. venäläisestä ruletista. A oli kaksi kertaa pyöräyttänyt revolverin patruunarullaa, ja pyöräytysten jälkeen laukaissut aseensa kohti B:n otsaa. Revolverin patruunarullassa oli kuusi paikkaa, joista yhdessä oli luoti. Korkein oikeus katsoi, että oli selvästi todennäköisempää, ettei menettely johtanut B:n kuolemaan, kuin, että B kuolisi. Syyte tapon yrityksestä hylättiin. Vaikka teon toteutuminen olisi objektiivisen todennäköisyyden kannalta varsin todennäköistä, tekijältä puuttuu tahallisuus, jos hän ei ole subjektiivisessa mielessä pitänyt teon toteutumista varsin todennäköisenä.¹⁹⁴ Subjektiivinen näkökulma on jossain määrin ongelmallinen, koska psykologisen tutkimustiedon valossa ihmisten kyky arvioida tekojensa seurauksien todennäköisyyksiä on melko keho.¹⁹⁵

3.2.3 Olosuhdetahallisuus

RL 3:6 käsittelee sanamuotonsa mukaisesti vain seuraustahallisuutta. Tahallisuutta on kuitenkin tarpeen arvioida myös muiden kuin seuraustunnusmerkkien osalta. Esimerkiksi varkaudessa (RL 28:1) tekijän on tiedettävä omaisuuden kuuluvan toiselle henkilölle. Tästä tahallisuuden muodosta käytetään vakiintuneesti termiä olosuhdetahallisuus.¹⁹⁶ Rikoslain yleisten oppien uudistuksen yhteydessä tahallisuuden määritelmä ehdotettiin koskemaan seuraustahallisuuden lisäksi olosuhdetahallisuutta, mutta ehdotus hylättiin lakivaliokunnan mietinnön seurauksena ja olosuhdetahallisuus jätettiin oikeuskäytännössä arvioitavaksi.¹⁹⁷ Mietinnössä viitattiin RL 4:1 tunnusmerkistöerehdystä koskevaan säännökseen¹⁹⁸ olosuhdetahallisuuden tulkinnassa. Uudistuksen jälkeen lähtökohta olikin, että tekijä ”oli selvillä” tarkoitetuista olosuhteista. Tätä määritelmää voidaan perustellusti pitää epäselvänä, kun ottaa huomioon, että lakivaliokunnan tarkoitus oli laskea tahallisuuden rajaa todennäköisyys-tahallisuuden yli 50 prosentista.¹⁹⁹

¹⁹³ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 278 ja Matikkala 2005, s. 159. Tämä tietenkin edellyttää, että seurauksen objektiivinen todennäköisyys pystytään jollain tapaa myöhemmin todistamaan.

¹⁹⁴ Boucht – Frände 2019, s. 64.

¹⁹⁵ Nuotio 2017, s. 982–983. Nuotio käsittelee ongelmaa esim. venäläisen ruletin ja HIV tartuttamisen näkökulmista ks. Nuotio 2017, s. 970–991.

¹⁹⁶ Hyttinen 2016, s. 916.

¹⁹⁷ LaVM 28/2002 vp, s. 9–10. Lakivaliokunnan mukaan ehdotus olisi soveltunut huonosti talousrikoksiin ja voinut nostaa niiden tahallisuuskynnystä.

¹⁹⁸ RL 4:1 ”Jos tekijä ei teon hetkellä ole selvillä kaikkien niiden seikkojen käsilläolosta, joita rikoksen tunnusmerkistön toteutuminen edellyttää, tai jos hän erehtyy sellaisesta seikasta, teko ei ole tahallinen.”

¹⁹⁹ Matikkala 2005, s. 29–30. Kriittistä myös Koponen 2007, s. 45.

Rikoslain uudistuksen jälkeinen korkeimman oikeuden tulkintalinja on, että todennäköisyystahallisuutta voidaan soveltaa myös seuraustunnusmerkkien ulkopuolella.²⁰⁰ Tästä esimerkkinä on KKO 2006:64, jossa A ja B olivat kuljettaneet huumausaineita repussa. Kysymys oli siitä, olivatko A ja B olleet tietoisia huumeaineen laadusta ja näin ollen tahallisesti syylistyneet törkeään huumausainerikokseen (RL 50:2). Ratkaisun perusteluissa korkein oikeus toteaa, että A ja B tienneet tai pitäneet varsin todennäköisenä, että heidän hallussa pitämänsä huumausaine on ollut erittäin vaarallista.²⁰¹ Toinen esimerkkitapaus on KKO 2014:54, jossa arvioitiin A:n tahallisuutta lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön (RL 20:6) hänen oltuaan sukupuoliyhteydessä alle 16-vuotiaan B:n kanssa. A tiesi minä vuonna B oli syntynyt, mutta ei syntymäkuukautta. Koska sukupuoliyhteys tapahtui lokakuun lopulla ja B vaikutti ikäistään vanhemmalta, korkein oikeus katsoi, ettei A voinut pitää varsin todennäköisenä B:n olevan alle 16-vuotias. Todennäköisyystahallisuusmalli ei kuitenkaan sovellu ongelmitta kaikkiin olosuhdetahallisuuden tilanteisiin.²⁰² Todennäköisyystahallisuusmallilla on vahva asema olosuhdetahallisuuden arvioinnissa, mutta olosuhdetahallisuuden alarajana sitä ei voida vielä yksimielisesti pitää.²⁰³ *Frände* on ehdottanut tasapainotahallisuutta olosuhdetahallisuuden määritteleväksi malliksi. Tasapainotahallisuudessa henkilö, joka pitää tietyn olosuhteen olemassaoloa yhtä todennäköisenä, kuin sitä, ettei se ole olemassa, on tahallisuus suhteessa olosuhteeseen.²⁰⁴

3.3 Epävarsinainen laiminlyöntirikos: seurauksen aiheuttaminen laiminlyömällä

Rikosoikeudessa teolla ei tarkoiteta vain aktiivista toimintaa (jonkin asian tekemistä), vaan teko käsittää myös tekemättä jättämisen. Rikokset voidaankin jakaa toiminta- ja

²⁰⁰ Korkka-Knuts – Helenius - Frände 2020, s. 202, Tapani – Tolvanen - Hyttinen 2019, s. 290, Melander 2016, s. 174. Oikeuskäytännöstä KKO 2006:64, KKO 2010:88, KKO 2013:55, KKO 2014:54, KKO 2016:92 ja KKO 2019:107

²⁰¹ Matikkala (2007, s. 114) esittää, ettei tapaus vielä osoita, että korkein oikeus katsoisi todennäköisyystahallisuuden soveltuvan kaikissa olosuhdetahallisuuden tapauksissa. On mahdollista, että olosuhdetahallisuudessa sovellettaisiin rikostyyppikohtaisesti todennäköisyystahallisuutta tietyissä rikostyypeissä, kuten huumausainerikoksissa. Myöhemmässä oikeuskäytännössä todennäköisyystahallisuutta on sovellettu kuitenkin myös muissa rikostyypeissä. Melanderin (2016, s. 180–181) mukaan tahallisuuden alarajan vaihtelu rikostyyppiin johtaisi rangaistavuuden alan ennakoimattomuuteen ja olisi näin laillisuusperiaatteen kannalta kestävä ratkaisu.

²⁰² Ks. Koponen 2007, s. 37–53.

²⁰³ Ks. olosuhdetahallisuuden alarajasta käydystä keskustelusta tarkemmin Frände 2010, s. 157–165, Tapani 2012, s. 607–619 ja Hyttinen 2016, s. 916–933.

²⁰⁴ Frände 2012, s. 127. Ns. 50/50 malli.

laiminlyöntirikoksiin.²⁰⁵ Toimintarikokset (tai tekemisrikokset) kieltävät aktiivisen toiminnan. Esimerkiksi varkaussäännös (RL 28:1) kieltää irtaimen omaisuuden anastamisen. Laiminlyöntirikoksissa taas kielletään tekemättä jättäminen. Pelastustoimen laiminlyönti (RL 21:15) kriminalisoi avun antamatta tai hankkimatta jättämisen. Laiminlyöntirikokset jaetaan varsinaisiin ja epävarsinaisiin laiminlyöntirikoksiin.²⁰⁶ Jaottelu löytyy sellaisenaan RL 3:3:sta, joka käsittelee laiminlyönnin rangaistavuutta. Varsinainen laiminlyöntirikos on sellainen rikos, jonka tunnusmerkistössä laiminlyönti itsessään on säädetty rangaistavaksi.²⁰⁷ Pelastustoimen laiminlyönti (RL 21:15) on varsinainen laiminlyöntirikos, josta voidaan tuomita rangaistukseen, vaikka pelastuksen tarpeessa ollut olisi selvinnyt tilanteesta vammoitta.

Epävarsinaisesta laiminlyöntirikoksesta on kyse, jos tekijä on jättänyt estämättä tunnusmerkistön mukaisen seurauksen syntymisen, vaikka hänellä on ollut erityinen oikeudellinen velvollisuus estää seurauksen syntyminen (RL 3:3). Varsinaisessa laiminlyöntirikoksessa vastuu syntyy laiminlyönnistä itsestään, kun taas epävarsinaisessa laiminlyöntirikoksessa kyse on laiminlyönnillä aiheutetusta seurauksesta.²⁰⁸ *Virtasen* mukaan tarkempi termi epävarsinaiselle laiminlyöntirikokselle olisikin ”seurauksen estämättä jättämisrikos”.²⁰⁹ Epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen täytyy näin ollen olla aina myös seurausrikos.²¹⁰ Varsinaiset laiminlyöntirikoksia voidaan pitää tekorikoksina, koska niiden tunnusmerkistö täyttyy jo laiminlyönnillä, eikä seurausta edellytetä.²¹¹ Epävarsinaiset laiminlyöntirikokset ovat rikosoi-keustieteen kehittämä konstruktio. Tämän vuoksi ne synnyttävät ongelmia oikeusvarmuuden ja ennustettavuuden näkökannoilta.²¹² Rikosvastuun määrittäminen voi osoittautua hyvinkin hankalaksi, koska rikoksen erottaminen epävarsinaiseksi laiminlyöntirikokseksi tapahtuu vasta konkreettisen rikostapauksen tasolla.²¹³

²⁰⁵ Koskinen 2009, s. 165–166, Anttila-Heikkinen 1975, s. 67–71, Melander 2016 s. 108–110. Koskinen käyttää termiä ”tekemisrikos” toimintarikoksen tilalla.

²⁰⁶ Esim. Boucht - Frände 2019, s. 133, Livson 1949, s. 4.

²⁰⁷ He 44/2002 vp, s.42. RL 3:3.1: Laiminlyönti on rangaistava, jos rikoksen tunnusmerkistössä niin nimenomaan määrätään.

²⁰⁸ Livson 1949, s. 5.

²⁰⁹ Virtanen 2005, s. 538.

²¹⁰ Sutela 2021, s. 6.

²¹¹ Koskinen 2009, s. 164.

²¹² Eerola 1995, s. 514.

²¹³ Koskinen 2009 s. 165.

Epävarsinaisessa laiminlyöntirikoksessa laiminlyöjällä tulee olla erityinen oikeudellinen velvollisuus toimia, jotta rikosvastuu voi tulla kysymykseen. Tämä velvollisuus voi perustua 1) virkaan, toimeen tai asemaan; 2) tekijän ja uhrin väliseen suhteeseen; 3) tehtäväksi ottamiseen tai sopimukseen; 4) tekijän vaaraa aiheuttaneeseen toimintaan; tai 5) muuhun niihin rinnastettavaan syyhyn (RL 3:3.2).²¹⁴ Esimerkkinä läheisestä suhteesta (2 kohta), vanhemmilla on selvästi vastuu lapsistaan, mutta vastuun ulottaminen avio- tai avopuolisoon edellyttää vahvoja perusteita.²¹⁵ Virkavastuun osalta (1 kohta) on katsottu, että yleinen virkavelvollisuus voisi riittää vain harvoin epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen perustaksi. Virkaan, toimeen tai asemaan perustuvan vastuun tulisi olla siinä määrin tarkennettu, että kyse olisi esim. tietyn henkilön tai omaisuuden suojelemisesta.²¹⁶ Vastuuasemat jaetaan oikeuskirjallisuudessa suojeluvastuuseen ja valvontavastuuseen.²¹⁷ Suojeluvastuussa henkilöllä on velvollisuus suojata tiettyä henkilöä tai henkilöitä vaaroilta. Valvontavastuussa henkilöllä on velvollisuus valvoa tiettyä vaaran lähdeä ja estää siitä peräisin olevat loukkaukset.²¹⁸ Henkilöllä voi olla sekä suojeluvastuu, että valvontavastuu. Esimerkiksi päiväkodin hoitajalla on velvollisuus suojella lapsia heihin kohdistuvilta loukkauksilta (suojeluvastuu), mutta myös velvollisuus valvoa, ettei lapsi loukkaa muita henkilöitä (valvontavastuu).²¹⁹

Tunnusmerkistöltään epävarsinainen laiminlyöntirikos ei erotu toimintarikoksesta. Tunnusmerkistö voi olla avoin tekotavalle (esimerkiksi muotoilu ”joka aiheuttaa”, jota käytetään mm. kuolemantuottamuksessa (RL 21:8)) tai se voi viitata aktiiviseen tekemiseen (kuten tapon (RL 21:1), joka tappaa).²²⁰ Epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen soveltamisen edellytyksenä tulisi kuitenkin olla, että tunnusmerkistön teonkuvauksen katsotaan kattavan myös passiivisen suhtautumisen. Näin ollen epävarsinaisesta laiminlyöntirikoksesta ei voi olla kysymys rikoksissa, joissa laiminlyöntiä ei voi sijoittaa yleisten tulkintaperiaatteiden mukaisesti tunnusmerkistön sanamuodon merkityssisältöön. Näin ollen rikokset, jotka edellyttävät

²¹⁴ Näistä tarkemmin He 44/2002 vp, s. 41–46

²¹⁵ Tolvanen – Tapani – Hyttinen 2019, s. 223. Ks. myös KKO 2009:36 kohta 9, jossa todettiin, että ”avio- puolisoillakaan ei lähtökohtaisesti ole tällaista velvollisuutta (viitaten laiminlyöntivastuun perustavaan velvollisuuteen), mutta se voi syntyä puolisoitten olosuhteiden kuten toisen puolison sairauden, vamman tai iän taikka muun sellaisen seikan perusteella.”

²¹⁶ He 44/2002 vp, s. 43. Esimerkiksi hukkuvan uimarin auttamisen laiminlyövä uimavalvoja.

²¹⁷ Boucht – Frände 2019, s. 137, Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 221.

²¹⁸ Tapani – Tolvanen – Hyttinen, 2019 s. 221–222. Valvontavastuussa kyse on yleensä henkilön omasta vaaraa aiheuttavasta toiminnasta. Valvontavastuu konkretisoituu esim. rakennustöissä, jossa käytetään raskaita ja vaarallisia laitteita.

²¹⁹ Kallio 2021, s. 42.

²²⁰ Anttila – Heinonen, 1974 s. 69 ja Koskinen 2009, s. 164–165.

esim. kehottamista, houkuttelemista ja käyttämistä, eivät voi olla epävarsinaisia laiminlyöntirikoksia. Myös rikokset, jotka vaativat tekijän omaa ruumiillista osallistumista, eli ns. omakätiset rikokset, eivät voi tulla toteutetuksi laiminlyönnillä.²²¹ Oikeuskäytännössä epävarsinaisia laiminlyöntirikoksia esiintyy ensi sijassa tuottamuksellisissa tekemuodoissa, erityisesti kuoleman tai vamman aiheuttamista (RL 21) koskevilla rikoksilla.²²² Hovioikeuskäytännössä on katsottu, että tappoon voi syyllistyä epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena (Turun hovioikeus 15.3.2013, R 12/880). Käräjäoikeustasolla on taas todettu, että myös murhaan voisi syyllistyä epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena (Helsingin käräjäoikeus 22.12.2020, R 20/1523, ei lainvoimainen).²²³

²²¹ He 44/2002 vp, s. 42–43. Rattijuopumus on esimerkki omakätisestä rikoksesta.

²²² Boucht - Frände 2019, s. 136 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 221. Ks. myös Livson 1949, s. 159–160.

²²³ Tarkemmin murhasta epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena Sutela 2021. Käräjäoikeuden päätöksestä on valitettu hovioikeuteen, joka on ottanut jutun käsittelyyn, mutta ei ole vielä antanut tuomiota. Tapauksessa esimiesasemassa olevalla poliisin virkamiehellä oli tieto murhasuunnitelmasta, mutta hän ei ollut jakanut tietoa eteenpäin tai ryhtynyt toimiin murhan estämiseksi. On mahdollista, että tapauksesta saadaan aikanaan KKO:n ensimmäinen ennakkoratkaisu liittyen tahallisiin rikoksiin epävarsinaisina laiminlyöntirikoksina.

4 SEURAUS JA RIKOSVASTUU II: YRITYKSESTÄ, HÄTÄVARJELUSTA, TEKOAJASTA JA TEKOPAIKASTA

4.1 Rikoksen yrityksestä ja tehokkaasta katumisesta

4.1.1 Rikoksen yritys

Rikoksen tekoprosessi on mahdollista jakaa neljään vaiheeseen: suunnitteluun, valmisteluun, yritykseen ja täytettyyn tekoon.²²⁴ Suunnittelu ei ole rangaistavaa suomalaisessa rikosoikeudessa.²²⁵ Valmistelu on taas joissain tapauksissa kriminalisoitu.²²⁶ Pääsääntönä on kuitenkin ollut, ettei rangaistusvastuu ulotu valmisteluvaiheeseen.²²⁷ Yritystä edeltävien vaiheiden kriminalisoinnissa on useampia ongelmakohtia, kuten rikoslain viimesijaisuus (ultima ratio- periaate) ja rikoslain epätäsmällisyyskielto.²²⁸ Rikoksen yrityksen rangaistavuus perustuu usein siihen, että itse teko on niin törkeä, että lainsäätäjällä on nähnyt aiheelliseksi rangaista jo sen yrityksestä.²²⁹ Yrityksen rangaistavuutta voidaan perustella ns. subjektiivisten teorioiden kautta, joiden mukaan teon tekijä on osoittanut samanlaista mielenlaatua (syyllisyyttä) yrittämällä rikosta kuin itse pääteon suorittaminen edellyttäisi. Objektiiiviset teoriat keskittyvät taas siihen, että teolla on aiheutettu vaaraa sille suojattavalle oikeushyväille, jolle pääteon kriminalisoinnissa on annettu suojaa alun perin. Yleispreventiivisestä näkökulmasta²³⁰ teon yrityksen salliminen laskisi oikeushyvän arvoa koska kiellon noudattamisen arvo ei olisi niin vahva, jos sen rikkomista voisi yrittää ilman seuraamuksia.²³¹ Vuosien saatossa rikoksen yrityksen rangaistavuuden alkupisteen on nähty siirtyneen koskemaan yhä aiempaa toimintaa.²³²

²²⁴ Pöyhönen 2013, s. 115. Ks. myös KM 1976:72, s. 120.

²²⁵ He 44/2002 vp, s. 132. Ks. Pöyhönen 2013, s. 120, jonka mukaan salahankekriminalisoinnit, eli salahanke törkeän rahanpesun tekemiseksi (RL 32:8) ja salahanke vaarallisen sotilasrikoksen tekemiseksi (RL 45:24), tulevat ainakin hyvin lähelle suunnittelun kriminalisointia.

²²⁶ Esimerkiksi rahanväärennyksen valmistelu (RL 37:4), huumausainerikoksen valmistelu (RL 50:3) ja yleisvaarallisen rikoksen valmistelu (RL 34:9). Nykyään myös törkeiden henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten valmistelu (RL 21:6a) ja törkeän ryöstön valmistelu (RL 31:2a).

²²⁷ He 44/2002 vp, s. 132.

²²⁸ Valmistelun kriminalisoinnin puolesta ja vastaan puhuvista seikoista esim. Pöyhönen 2013, s. 113–143.

²²⁹ Melander 2016, s. 287.

²³⁰ Rikosoikeuden ennalta estävä vaikutus esim. Tolvanen 2005, s. 83–85

²³¹ HE 44/2002 vp, s. 133 ja myös Melander 2016, s. 285–286. yrityksen rangaistavuuden oikeutuksesta tarkemmin ks. Tapani 2010, s. 30–40.

²³² Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 475.

Rikoksen yrityksestä rangaistaan vain, jos yritys on tahallista rikosta koskevassa säännöksessä säädetty rangaistavaksi (RL 5:1.1). Teko on edennyt rikoksen yritykseksi, kun tekijä on aloittanut rikoksen tekemisen ja saanut aikaan vaaran rikoksen täyttymisestä. Rikoksen yritys on kysymyksessä silloinkin, kun sellaista vaaraa ei aiheudu, jos vaaran syntymättä jääminen on johtunut vain satunnaisista syistä (RL 5:1.2). Yrityksen käsite sisältää siten kaksi elementtiä: teko on aloitettava (täytäntöönpanovaatimus) ja vaaraa rikoksen täyttymisestä on synnyttävä (vaaravaatimus).²³³ Yritys eroaa suoritetusta teosta siten, että yrityksessä tunnusmerkistöstä jää jotain olennaista täyttymättä.²³⁴ On myös tekoja, joissa yritys on rinnastettu täytettyyn tekoon, kuten veropetos (RL 29:1) ja oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen (RL 15:9).²³⁵ Rikosten tunnusmerkistöjen erilaisuuden vuoksi yritysopin sisältö muodostuu erilaiseksi riippuen rikostyypistä.²³⁶

Täytäntöönpanovaatimus. Yrityksessä on tehty teko loppuun asti, mutta rikos ei ole täyttynyt.²³⁷ Se milloin teko on aloitettu, riippuu teon erityisestä tunnusmerkistöstä. Yrityksen aloittamiskynnys on hankala määrittää tarkasti. Selvää on, että teko on aloitettu, kun tekijä on jo tehnyt kaiken, minkä rikoksen tekemiseen vaaditaan. Esim. tekijä yrittää murhaa ampumalla, mutta ampuu ohi. Teon voidaan katsoa myös alkaneen sen täytäntöönpanotoimen aloittamisesta. Jos murha päätetään toteuttaa kuristamalla uhri hengiltä, kuristamisen aloittaminen katsotaan yrityksen alkupisteeksi. Teoissa, joissa useampi teko ns. ”ketjutetaan”, yritys alkaa tekijän ryhtyessä viimeistä edelliseen tekoon ketjussa, ja tämä teko johtaa suoraan viimeiseen rikostekoon.²³⁸ Teon täytäntöönpanon aloittamisen arvioinnissa ratkaisevaan rooliin nousee rikoksen tunnusmerkistön mukainen kielletty toiminta.²³⁹

Vaaravaatimus. Teon aloittamisen lisäksi yrityksen rangaistavuus edellyttää vaaraa rikoksen täyttymisestä. Yrityksestä rangaistaan myös tapauksissa, joissa vaara on jäänyt vain satunnaisista syistä olemattomaksi. On eri asia yrittääkö murhata naapurinsa voodooonukkea pistämällä (kelvoton yritys) vai aseella, joka ei laukeakaan syöttövirheen takia²⁴⁰ (vaara estynyt

²³³ Tapani 2010, s. 42 ja Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 317.

²³⁴ He 44/2002 vp s. 133.

²³⁵ Tapani - Tolvanen 2019, s. 464.

²³⁶ Tapani 2006, s. 362.

²³⁷ Tapani 2010, s. 43.

²³⁸ He 44/2002 vp, s. 136.

²³⁹ Tapani 2010, s. 52.

²⁴⁰ Ks. KKO 1993:103.

satunnaisista syistä). *Tapani* kuvaa yritysopin konkreettisen vaaran arvioimista kahdella kriteerillä: ex post-näkökulmalla eli onko rikos ontologisesti²⁴¹ mahdollista ja ex ante-näkökulmalla eli onko rikoksen täyttymisen todennäköisyyttä pidettävä varteenotettavana.²⁴² Arvioidessa sitä oliko yritys sellainen, että vaara estyi vain satunnaisista syistä, on otettava huomioon tekijän tahallisuus ja hänen ajattelemansa toimintavaihtoehdot suhteessa tavoiteltuun päämäärään. Jos tekijä valitsi useammasta toimivasta toimintavaihtoehdosta toimimattoman, niin vaaran edellytys on estynyt satunnaisista syistä. Jos kaikki vaihtoehdot ovat toimimattomia, niin yritys on kelvoton. Voidaan myös katsoa olisiko yritys voitu helposti modifioida sellaiseksi, jossa se olisi aiheuttanut todellisen vaaran.²⁴³ Satunnaisiksi syiksi on katsottu mm. sellaiset tilanteet, joissa poliisi on etukäteen saadun tiedon avulla pystynyt olemaan valmiina ja poistamaan todellisen vaaran rikoksen toteutumisesta (KKO 2013:85 ja KKO 2014:95).²⁴⁴ Hovioikeuskäytännössä (Turun HO 3.7.2018, 128951) yritys on katsottu kelvottomaksi, kun tekijä oli rikkonut ainoastaan kortilla toimivan maksuautomaatin tarkoituksenaan saada sieltä rahaa.

Oikeuskäytännössä teon aloittaminen ja vaarallisuus arvioidaan usein yhtenä kokonaisuutena. Sen sijaan että tuomioistuin arvioisi ensin onko teko alkanut ja sen jälkeen teon vaarallisuuden, kietoutuvat nämä kaksi yhteen. Kysymys siitä onko tietty teko ylittänyt yrityskynnyksen, saattaa riippua sen aiheuttamasta vaarasta.²⁴⁵ Yritysoyillisesti epävarsinaiset laiminlyöntirikokset ovat hankalia. Etenkin yrityksen alkupisteen ja yrityksestä luopumisen/tehokkaan katumisen soveltaminen voi olla ongelmallista. *Korkka-Knuts, Helenius ja Frände* katsovat, että näissä tapauksissa yrityksen alkupiste määrittyy vaaran käsitteen avulla. Kysymys on yrityksestä, kun vallitsee konkreettinen vaara epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen täyttymisestä.²⁴⁶

²⁴¹ Tekohetken kausaalilinja teon ja seurauksen välillä *Tapani* 2010, s. 62. Nuutila (1997, s. 332–333) katsoo, että yrityksen vaarallisuutta arvioidessa tulee ottaa huomioon, sekä teon hetken tieto rikoksen onnistumisesta, että jälkikäteen saatu tieto rikoksen vaarallisuudesta.

²⁴² *Tapani* 2010, s. 74.

²⁴³ He 44/2002 vp, s. 137.

²⁴⁴ Ks. myös KKO 2019:100, jossa tekijä yritti reseptiväarennystä käyttäen saada haltuunsa lääkkeitä. Yritys epäonnistui, koska apteekin henkilökunta oli tarkistanut lääkemääräyksen aitouden. Korkein oikeus katsoi, että vääreennyksen yritys oli jäänyt täyttymättä vain satunnaisista syistä.

²⁴⁵ *Tapani* 2010, s. 53 ja *Frände* 2012, s. 229.

²⁴⁶ *Korkka-Knuts – Helenius - Frände* 2020, s. 328.

4.1.2 Tehokas katuminen

Rikoksen yrityksestä ei rangaista tapauksissa, joissa tekijä on vapaaehtoisesti luopunut teon toteuttamisesta tai estänyt sen seuraukset (RL 5:2). *Yrityksestä luopumisesta* on kysymys tapauksissa, joissa teon täytäntöönpano ei ole vielä edennyt loppuun asti²⁴⁷ eli kaikkia teon tunnusmerkkejä ei ole vielä täytetty. Tästä käytetään termiä päättymätön yritys.²⁴⁸ Yrityksestä ei myöskään rangaista tapauksissa, joissa tekijä on vapaaehtoisesti luopunut teon toteuttamisesta tai estänyt sen seuraukset. *Tehokas katuminen* koskee ns. päättyneitä yrityksiä eli tilanteita, joissa kaikki teon kannalta relevantit toiminnot on jo tehty mutta tekijä vapaaehtoisesti peruu teon seuraukset.²⁴⁹ Koska kyse on teon seurauksien perumisesta, tehokasta katuminen voi tulla sovellettavaksi vain seurausrikosten kohdalla. Tehokas katuminen edellyttää, että seuraus tosiasiaassa estyy. Pelkästään tekijän yritys estää tekonsa seuraukset, ei vielä riitä vastuuvapauteen.²⁵⁰ On kuitenkin mahdollista, että seuraus jää syntymättä tekijästä riippumattomasta syystä. Tällöin tekijää ei rangaista, jos hän on vapaaehtoisesti ja vakavasti pyrkinyt estämään rikoksen täyttymisen tai seurauksen syntymisen (RL 5:2.3).

Vastuuvapauden kannalta on olennaista, että tekijä luopuu teosta tai peruu teon seuraukset vapaaehtoisesti, ei ulkoisesti pakottavien seikkojen vuoksi. Poliisin odottamaton paikalle ilmaantuminen, joka pelottaa tekijän luopumaan teostaan, ei ole pykälässä tarkoitettua vapaaehtoisuutta ja ei näin poista rangaistusvastuuta yrityksestä.²⁵¹ Vapaaehtoisuuden poistavat myös kuvitellut ulkoiset esteet, esim. murtovaras virheellisesti luulee poliisipartion lähestyvän.²⁵² Tekijällä tulee olla todellinen mahdollisuus pyrkiä päämääräänsä. Tekijän motiivi luopumiseen ei välttämättä tarvitse olla äkillinen katumus tai muutenkaan moraalisesti puhdas aate, vaan esim. varkaudessa saaliin alhainen arvo voi olla syy yrityksestä luopumiseen.²⁵³ Koska tehokkaassa katumisessa tekijältä vaaditaan aktiivista toimintaa, voidaan useimmissa tapauksissa olettaa katumisen tapahtuneen vapaasta tahdosta.²⁵⁴

²⁴⁷ Tapani 2010, s. 215. Rangaistavan rikoksen alkupiste on saavutettu, mutta jokin rikoksen täytäntöönpanotoimeen kuuluva osateko on vielä toteuttamatta.

²⁴⁸ Tapani 2010, s. 215–216 ja Honkasalo - Ellilä 1967, s. 180.

²⁴⁹ He 44/2002 vp, s. 140-141

²⁵⁰ He 44/2002 vp, s. 141. Vilpitön epäonnistunut yritys estää teon seuraus voidaan ottaa kuitenkin huomioon muulla tavoin, kuten syyttämättäjäättämisenä tai rangaistuksen alentamisena

²⁵¹ He 44/2002 vp, s. 142. Ks. myös KKO 1993:103, jossa tekijän yritys ampua kahta henkilöä epäonnistui aseiden mekaanisen virheen takia. Tekijän katsottiin luopuneen yrityksestä ulkoisen esteen takia.

²⁵² He 44/2002 vp, s. 142. Ks. myös Nuutila 1997, s. 335. Vrt. Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 327.

²⁵³ Nuutila 1997, s. 336.

²⁵⁴ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 326. Yrityksestä luopuessa presumptio on toisinpäin.

Eräänä kipukohtana tehokkaan katumisen soveltamisessa on veropetos (RL 29:1), jossa yritys rinnastetaan täytettyyn tekoon. Veropetos täyttyy jo, kun verovelvollinen *yrittää aiheuttaa* veron määräämättä jättämisen. Tapauksessa KKO 2005:114 kuitenkin katsottiin, että tehokas katuminen olisi mahdollista myös veropetoksessa. A ja B olivat jo lähettäneet väärää tietoa sisältävän perukirjan verottajalla tarkoituksenaan aiheuttaa alhaisempi perintövero. KKO katsoi, että yrityksestä luopuminen ei ollut mahdollista, koska A ja B olivat saattaneet yrityksen päätökseen toimittamalla perunkirjan verotoimistoon. KKO kuitenkin totesi, että ilmoittamalla perukirjassa olevat virheet ja oikaisemalla ne, A ja B olisivat voineet tehokkaasti katua veropetosta.²⁵⁵ Tapani kritisoikin ratkaisua, koska hänen näkemyksensä mukaan veropetos oli jo ehtynyt täytyä perukirjan tullessa verotoimistoon ja tehokkaan katumisen mahdollisuus on tässä vaiheessa sulkeutunut pois.²⁵⁶ Petoksen osalta oikeuskäytännössä (Turun HO 21.11.2019 151303) katsottu, että rikos täyttyi, kun tekijä tilasi tavaroita verkkokaupasta ilman aikomustakaan maksaa niitä. Tekijän tehokasta katumista ei ollut enää se, että hän ei hakenut tilaamiaan tavaroita, vaan antoi niiden palautua takaisin myyjälle.²⁵⁷

Tappo on tyypillinen seurausrikos ja teräaseet yleisin surmaamisväline suomalaisessa henkirikollisuudessa.²⁵⁸ Tehokasta katumista koskevia ennakkoratkaisuja tarkastellessa puukotustapaukset nousevatkin esiin tyypillisinä tehokkaan katumisen tilanteina. KKO 1990:9 ratkaisussa A oli puukottanut B:tä hengenvaarallisesti. A oli kuitenkin pyytänyt naapuria soittamaan hälytysajoneuvon, jonka ansiosta B:n henki oli pelastunut. A:n katsottiin tehokkaasti katuneen tapon yritystä. Ratkaisussa KKO 2005:63 tilanne oli samanlainen, mutta B oli pyytänyt A kahdesti soittamaan hätäkeskukseen, ennen kuin A oli suostunut. A:n katsottiin kuitenkin toimineen omasta tahdostaan ja tehokkaasti katuneen tapon yritystä. Tuoreimmassa tapauksessa KKO 2020:91 A oli puukotuksen jälkeen ainoastaan näppäillyt hätäkeskuksen numeron kolmannen henkilön pyynnöstä ja antanut tämän jälkeen puhelimen tälle kolmannelle henkilölle. A oli myös pyytänyt puhelimen takaisin vain muutamien minuuttien

²⁵⁵ KKO 2005:114, kohdat 26–27

²⁵⁶ Tapani 2006, s. 381.

²⁵⁷ Hovioikeus katsoi, että jo tuotteiden tilaaminen aiheutti taloudellisen vahingoksi laskettavan välittömän taloudellisen vahingon vaaran, jolloin petoksen tunnusmerkistö täyttyi. Ks. myös yrityksestä luopumista koskeva KKO 2003:78, jossa tekijä oli neuvotellut itselleen joustolainan toisen henkilön henkilötiedoilla. Lainasopimusta ei ollut kuitenkaan allekirjoitettu. Korkein oikeus katsoi, että tekijä luopui yrityksestä, kun hän jätti sopimuksen allekirjoittamatta.

²⁵⁸ Lehti – Suonpää 2020, s. 20.

jälkeen, eikä muutenkaan ollut auttanut puukotuksen uhria B:tä. Korkein oikeus kuitenkin katsoi, että A:n toimet myötävaikuttivat avun saamisen alkamiseen B:lle ja tämä riitti vastuuvapauteen tapon yrityksestä.²⁵⁹

4.2 Hätävarjelu, itseapu ja yleinen kiinniotto-oikeus

4.2.1 Hätävarjelu

Hätävarjelu on vanhimpia rikoslain tuntemia vastuuvapausperusteita.²⁶⁰ Hätävarjelussa on kyse perusoikeuksien suojelusta. Toimiva yhteiskunta turvaa yksilön perusoikeudet, kuten oikeuden elämään, mutta yhteiskunta ei voi taata suojelua juuri hyökkäyksen hetkellä. Hätävarjelulla taataan yksilön oikeus puolustaa omia oikeuksiaan tilanteissa, joissa viranomaisapua ei ole välittömästi saatavilla.²⁶¹ Tätä ajatusta heijastellen sallitun hätävarjelun rajat näyttäisivätkin olevan laajemmat sellaisissa yhteiskunnissa, joissa julkiset turvallisuuspalvelut ovat vähemmän tehokkaita.²⁶² Rikosoikeudellisen järjestelmän legitimitetin kannalta on myös tärkeää, että oikeudettoman hyökkäyksen kohteeksi joutunut voi puolustaa itseään. Päinvastainen ratkaisu viestisi, että oikeudettoman hyökkäyksen tekijä on paremmin suojeltu kuin tällaiselta hyökkäykseltä puolustautuva.²⁶³

Hätävarjelulla tarkoitetaan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi sallittua puolustustekoa (RL 4:4). Hätävarjeluteon sallittavuudessa on olennaista puolustusteon luonne suhteessa oikeudettomaan hyökkäykseen. Hätävarjeluksi puolustusteko katsotaan vain, jos teko ei ilmeisesti ylitä sitä, mitä on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavana, kun otetaan huomioon hyökkäyksen laatu ja voimakkuus, puolustautujan ja hyökkääjän henkilö sekä muut olosuhteet. Koska laki ei täsmennä mitä oikeushyviä hätävarjelulla voidaan suojella, voidaan periaatteessa olettaa, että hätävarjelulla voi suojata mitä tahansa oikeushyvä.²⁶⁴

²⁵⁹ KKO 2020:91, kohta 15. Kyseessä katsottiin olevan RL 5:2.3 mukainen tilanne, jossa rikoksen täyttyminen olisi jäänyt syntymättä tekijästä riippumattomasta syystä, mutta tekijä on vapaaehtoisesti ja vakavasti pyrkinyt estämään seurauksen syntymisen. Mielestäni on perusteltua kyseenalaistaa, voiko A:n toimintaa kokonaisuutena arvostellen pitää vapaaehtoisena ja vakavana pyrkimyksenä estää seurauksen syntymisen.

²⁶⁰ He 44 2002 vp. s 17. Hätävarjelu-oikeuden kehityksestä Suomessa tarkemmin Majanen 1979 s. 20–21.

²⁶¹ Horder 2019, s. 130, Majanen 1979, s. 1, Melander 2016, s. 238–239. Hätävarjelun hyväksyttävyyys voidaan jakaa kahteen malliin. Individuaalinen malli korostaa yksilön oikeutta puolustaa subjektiivisia oikeuksiaan valtion tässä suojelussa epäonnistuttua. Yli-individuaalisessa mallissa hätävarjelussa on kyse oikeuden puolustamisesta vääryyttä vastaan. Ks. tarkemmin Tuovinen 1989, s. 439–460.

²⁶² Backman 2005, s. 5.

²⁶³ Melander 2016, s. 239.

²⁶⁴ Esim. ruotsissa hätävarjelu (BrB 24.:1) on rajoitettu henkilöön tai omaisuuteen kohdistuviin hyökkäyksiin. Ks. Frände – Lernestedt 2019, s. 23.

Ensisijaisesti hätävarjelu on kuitenkin tarkoitettu yksilön perusoikeuksien, kuten fyysisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin suojaamiseksi.²⁶⁵ Hätävarjeluun käytön tyyppitapaus onkin väkivaltatilanne, jossa henkilö puolustaa omaa henkeä ja terveyttään.²⁶⁶ Suojeltavien oikeushyvin joukkoa rajoittaa vaatimus hätävarjeluteon puolustettavuudesta. Kyse tulee olla myös ”hyökkäyksestä”, joka sanamuodoltaan sulkee pois vähimmät oikeudenloukkaukset.²⁶⁷ Ennen rikoslain yleisten oppien uudistusta vallitseva kanta oli, että esim. kunniaa ei katsottu voivan puolustaa hätävarjeluun keinoin.²⁶⁸ Nykyään myös kunnian ja yksilön intimitetin katsotaan olevan hätävarjelulla mahdollisesti suojeltavia oikeushyviä.²⁶⁹

Jos puolustautuminen ylittää hätävarjeluun rajat, kyseessä on hätävarjeluun liioittelu. Tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos olosuhteet olivat sellaiset, ettei tekijältä kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon hyökkäyksen vaarallisuus ja yllätyksellisyys sekä tilanne muutenkin (RL 4:4.2). Hätävarjeluun rajat voidaan ylittää käyttämällä sallittua ankarampia voimakeinoja (intensiivinen liioittelu) tai ylittämällä hätävarjeluun aikarajan (ekstensiivinen liioittelu).²⁷⁰ Hätävarjeluun liioittelun arviointi sisältää subjektiivista arviointia siitä, miten puolustautuja pystyy arviomaan tilannetta ja säätelemään käyttäytymistään. Kyse ei ole kuitenkaan pelkästään subjektiivisesta arvioinnista, vaan tilanteen tulee olla sellainen, että tekijältä ei kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista.²⁷¹ Kyse ei ole enää hätävarjeluun tavoin oikeuttamisperusteesta, vaan anteeksiantoperusteesta. Hätävarjeluun liioittelussa tekijä on toiminut oikeudettomasti, mutta hänellä ei ole ollut mahdollisuutta toimia toisin ja näin ollen häneen ei kohdisteta rikosoikeudellista syyllisyysmoitetta.²⁷²

²⁶⁵ He 44/2002 vp s. 115 ja Backman 2005, s. 8.

²⁶⁶ Tolvanen – Tapani – Hyttinen 2019 s. 391.

²⁶⁷ He 44/2002 vp, s. 115.

²⁶⁸ Majanen 1979, s. 28–30 ja He 44/2002 vp, s. 112. Poikkeuksena hätävarjelua voitiin käyttää myös julkinen omaisuuden anastamis- tai vahingoittamisyrityksiin puuttumiseen. Lähtökohtaisesti hätävarjelulla tarkoitus oli (ja on edelleen) suojata yksityisiä intressejä ja yksilön oikeuksia.

²⁶⁹ He 44/2002 vp, s. 115. Voimatoimia kunnian puolustamiseksi voidaan pitää vain äärimmäisen harvinaisissa tapauksissa hyväksyttävänä.

²⁷⁰ He 44/2002 vp, s. 117–118. Intensiivinen ja ekstensiivinen hätävarjelu ovat saksalaisessa dogmatiikassa käytettyjä termejä, ks. Frände – Lernstedt 2019, s. 40.

²⁷¹ He 44/2002 vp, s. 117–118.

²⁷² Melander 2016, s. 251.

4.2.2 Hätävarjelun aikarajasta, itseavusta ja yleisestä kiinniotto oikeudesta

Hätävarjelu on oikeutettua aloitetun tai välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi. Sanamuodolla tarkoitetaan tilanteita, joissa on käsillä välitöntä vaaraa suojeltaville oikeushyville. Uhkauskin riittää, jos olosuhteiden perusteella on pääteltävissä, että uhkaus ollaan laittamassa piakkoin toimeen.²⁷³ Jos teko on edennyt yrityksen asteelle, on oikeus hätävarjeluun yleensä jo syntynyt.²⁷⁴ Tällaisissa tilanteissa pahoinpitelijä on jo hottanut nyrkkinsä valmiina iskuun tai murtovaras on rikkonut ikkunan ja hamuaa jo liikkeen sisälle.²⁷⁵ Kyseenalaisempi on tilanne, jossa konkreettista vaaraa hyökkäyksestä ei vielä ole käsillä. Puolustusteko ei välttämättä vaadi sitä, että hyökkääjä olisi ryhtynyt yritysopin mukaisiin täytöntöönpanotoimiin.²⁷⁶ Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin eri näkemyksiä siitä, miten aikaisin puolustusteon voi aloittaa. Esim. tilanteessa, jossa A saa ravintolan miestenhuoneessa tiedon, että B aikoo pahoinpidellä hänet ravintolasta poistuttaessa, *Frände* näkee, että A voi hätävarjeluna lukita B:n vessaan.²⁷⁷ *Tapani, Tolvanen ja Hyttinen* taas näkisivät, että vessaan lukitseminen olisi hätävarjeluna liian aikaista.²⁷⁸ Oikeus hätävarjeluun kestää niin kauan kuin hyökkäys jatkuu tai hyökkääjän käytöksestä on pääteltävissä uuden oikeudenloukkauksen uhka.²⁷⁹ *Boucht ja Frände* katsovat hyökkäyksen päättyvän, kun tekijä on ryhtynyt kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin tavoitteidensa saavuttamiseksi.²⁸⁰ *Tapani, Tolvanen ja Hyttinen* toteavat hyökkäyksen päättyvän henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa, kun hyökkääjä on joko tehty vaarattomaksi, lähtenyt pakoon tai luopunut hyökkäyksestä.²⁸¹ Omaisuusrikostilanteissa hätävarjelu ei ole enää sallittua, kun omaisuus on rikoksentehtäjällä häiritsemättömästi hallinnassa.²⁸²

Itseavulla on läheinen yhteys hätävarjelu-oikeuteen.²⁸³ Laajassa merkityksessä itseavulla tarkoitetaan yksilön kykyä toteuttaa oikeutensa, jonkin varallisuus-oikeuden turvaamiseksi

²⁷³ He 44/2002 vp s. 116. Muussa tapauksessa uhkaus ei oikeuta hätävarjeluun.

²⁷⁴ Majanen 1979 s. 49.

²⁷⁵ Esimerkit Tolvanen – Tapani – Hyttinen 2019, s. 397 ja *Frände* 2012, s. 144.

²⁷⁶ *Frände* 2012 s. 144–145 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 397.

²⁷⁷ *Frände* 2012 s. 144–145.

²⁷⁸ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 397.

²⁷⁹ He 44/2002 vp, s. 116.

²⁸⁰ *Boucht – Frände* 2019, s. 76.

²⁸¹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 397. Tästä esimerkkinä KKO 1994:2, jossa A oli hätävarjelu-oikeuden nojalla torjunut B:n hyökkäyksen ja tehnyt tämän osittain puolustuskyvyttömäksi. A oli tämän jälkeen alkanut poistaa B:tä asunnostaan, jolloin B oli alkanut harata vastaan ja huitaissut A:ta pullolla päälakeen. A oli tämän jälkeen ylittänyt hätävarjelu-oikeutensa lyömällä B:tä metalliputkella kolmesti tappaen tämän.

²⁸² He 44/2002 vp, s. 116.

²⁸³ Majanen 2005, s. 194. Tarkemmin itseavun oikeutuksesta ja kritiikistä ks. Virtanen 2004, s. 1066–1067.

ilman viranomaisen lupaa tai myötävaikutusta. Itseapu voidaan jakaa kiellettyyn itseapuun, joka rangaistaan yleensä omankädenoikeutena (RL 17:9), ja sallittuun itseapuun, kuten PKL (pakkokeinolaki, 806/2011) 1:5:n mukainen itseapu.²⁸⁴ PKL 1:5:n itseavun tilanteet voidaan jakaa kahteen. Ensimmäisenä ovat välittömän itseavun tilanteet. Itseapu on sallittua, omaisuus on rikoksen kautta menetetty ja toimiin omaisuuden takaisin ottamiseksi on ryhdytty välittömästi rikoksen tapahduttua (PKL 1:5.1,1). Toisessa tilanteessa itseapu on sallittua, kun menetetty tai kadotettu omaisuus muissa tapauksissa otetaan takaisin siltä, joka pitää sitä oikeudettomasti hallussaan, eikä saatavilla ollut riittävää ja oikea-aikaista viranomaisapua (PKL 1:5.1,2). Itseapu on toissijainen keino omaisuuden turvaamiseksi tilanteissa, joissa viranomaisapua ei ole saatavilla.²⁸⁵ Itseapu sallii vain aikaisemman oikeustilan palauttamisen, eli esineen takaisinottamisen, mutta ei uuden oikeustilan luomista. Tyypillisesti itseapu tarkoittaa esineen omistajan takaisinotto-oikeutta, mutta itseapuoikeutta voi käyttää myös esim. omaisuuden haltija tai joku, jonka vartioitavaksi omaisuus on asetettu.²⁸⁶ Itseavun yhteydessä saa käyttää sellaisia omaisuuden takaisin hankkimiseksi tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää kokonaisuutena arvioiden puolustettavina, kun otetaan huomioon tapahtuneen oikeudenloukkauksen ilmeisyys sekä uhkaavan oikeudenmenetyksen suuruus ja todennäköisyys (PKL 1:5.2).

Itseavun lisäksi omaisuusrikoksen, kuten varkauden, jälkipyykissä sovellettavaksi voi tulla yleinen kiinniotto-oikeus (PKL 2:2).²⁸⁷ Kiinniotto on itsenäinen pakkokeino, johon sisältyy lyhytaikainen vapaudenmenetys.²⁸⁸ Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että kiinniottamisessa on kyse henkilön valtaanottamisesta, joka ei terminä ole tosin aivan selvä.²⁸⁹ Yleisen kiinniotto-oikeuden mukaisesti, jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely,

²⁸⁴ Havansi – Koulu - Majanen 1995, s. 120. Kirjoittajien itseavun määritelmän kuuluvat myös mm. hätävarjelu, pakkotila ja yleinen kiinniotto-oikeus. Selvyden vuoksi on todettava, että tässä kappaleessa itseavulla viitataan vain PKL 1:5:n tarkoittamaan itseapuun.

²⁸⁵ Majanen 2005, s. 194. Asia käy hyvin ilmi PKL 1:5 muotoilusta, jossa ensin todetaan ” Rikoksen kautta menetetyt tai muuten kadotetut irtaimen omaisuuden takaisin hankkimiseksi on turvaututtava toimivaltaisen viranomaisen apuun. Toimet tällaisen omaisuuden takaisin ottamiseksi ovat kuitenkin itseapuna sallittuja, jos...”

²⁸⁶ He 44/2002 vp, s. 232–233.

²⁸⁷ Yleiseen kiinniotto-oikeuteen viitataan usein jokamiehen kiinniotto-oikeutena. Tämä johtuu siitä, että aikaisemmassa pakkokeinolaissa (450/1987, kumottu) käytettiin tätä termiä. Uudessa pakkokeinolaissa nimitys muutettiin, mutta pykälä on, voimakeinojen käytöstä koskevaa kohtaa lukuun ottamatta, sama kuin ennen (He 222/2011 vp, s. 246).

²⁸⁸ Fredman ym. 2020, s. 752. Kiinniottamisen ns. suppea merkitys.

²⁸⁹ Kerttula 2004, s. 217–218. Esimerkiksi on mahdollista, että vain ”kiinniotettu” pitää toimintaa kiinniottamisena, kun taas ”kiinniottajan” mielestä kyse on vain keskustelusta.

näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos (PKL 2:2.1). Yleisen kiinniotto-oikeuden nojalla voidaan ottaa kiinni myös poliisin etsintäkuuluttamia henkilöitä (PKL 2:2.2). Erikseen luetellut rikokset ovat kaikki tiettyjen perusrikosten lievempiä tekemuotoja ja niistä on säädetty, koska rikoksen tapahtumahetkellä voi olla hankalaa määrittää sen törkeysastetta.²⁹⁰ Käytännössä tietyn rikostunnusmerkistön täyttymistä hankalampi kysymys on kuitenkin se, onko rikosta ylipäätään tapahtunut. Täyttä varmuutta ei vaadita, mutta olosuhteista on voitava perustellusti päätellä rikoksen tapahtuneen.²⁹¹

Yleistä kiinniotto-oikeutta voidaan käyttää verekseltä tai pakenemasta tavattua rikoksen epäiltyä kohtaan. ”Verekseltään” katsotaan tarkoittavan tilanteita, jossa rikosentekijä tavoitetaan rikosta tekemässä, heti teon jälkeen tekopaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä, taikka, jos keskeytymätön takaa-ajo on jo silloin aloitettu. ”Pakenemasta” koskee taas tilanteita, joissa tekijää ei saada kiinni verekseltään, mutta olosuhteet osoittavat henkilön todennäköisesti tehneen juuri rikoksen.²⁹² *Halijoki* katsoo, että yleisen kiinniotto-oikeuden nojalla kiinni voidaan ottaa myös rikoksen yllyttäjä, avunantaja ja välillisen tekemisen tapauksissa sekä välitön, että välillinen tekijä.²⁹³ Jos kiinniotettava tekee vastarintaa tai pakenee, kiinniottajalla on oikeus välttämättömien voimakeinojen käyttöön. Voimakeinoja tulee pitää kokonaan arvostellen puolustettavina, kun otetaan huomioon rikoksen laatu, kiinniotettavan käyttäytyminen ja tilanne muutenkin (PKL 2.3.1).

Hätävarjelu mahdollistaa itseapua ja yleistä kiinniotto-oikeutta laajemmin voimakeinojen käytön, vaikkakin ero ei ole suuri. Sekä hätävarjelussa, että itseavussa, voimakeinojen tulee olla tarpeellisia ja puolustettavia. Voimakeinojen määrää itseavun yhteydessä tulee kuitenkin pitää suppeana. Voimakeinot tulee ensisijaisesti kohdistaa omaisuuteen ja henkilöön kohdistuvia voimakeinoja tulee välttää.²⁹⁴ Hätävarjelunkin puolustettavuus edellyttää, ettei omaisuuden kohdistuvien hyökkäyksien torjumiseksi voida käyttää yhtä voimakkaita

²⁹⁰ He 181/1994 vp, s. 6. Luetteloon ilmeisesti vaikutta myös se, että nämä rikokset ovat sellaisia, joista tekijä jää yleensä kiinni verekseltään. *Halijoki* (2004, s. 195–196) kritisoi valittujen rikosten sattumanvaraisuutta.

²⁹¹ Kerttula 2004, s. 220. Ks. myös Majanen 1979, s. 174–175 ja Nuutila 1997 s. 297. Majanen katsoo, ettei myös tunnusmerkistön subjektiivinen puoli tulisi ottaa huomioon. Yleistä kiinniotto-oikeutta ei voisi siis käyttää esim. alle 15-vuotiaaseen.

²⁹² Fredman ym. 2020, s. 756–757.

²⁹³ *Halijoki* 2004, s. 192–193.

²⁹⁴ Majanen 2005, s. 195–196.

voimakeinoja kuin esim. henkeen kohdistuvien hyökkäyksien. Itseavun liioittelu ei ole anteeksiantoperuste, jolla tekijä voisi vapautua rangaistusvastuusta. Itseavun liioittelu tulee näin rangaistavaksi, esim. pahoinpitelynä (RL 21:5) tai omankädenoikeutena (RL 17:9).²⁹⁵ Rajanveto itseavun ja hätävarjelun välillä voi olla häilyvä ja käytännössä tilanne voi muuttua hätävarjelusta itseavuksi, jonka jälkeen takaisin hätävarjeluksi monta kertaa.²⁹⁶ Halijoki katsoo, että itseapu on mahdollista jo rikoksen ollessa yrityksen asteella.²⁹⁷ Majanen on asiasta eri mieltä ja katsoo, että hätävarjelusta on kyse aina rikoksen tunnusmerkistön täyttymiseen saakka, jonka jälkeen voidaan soveltaa itseapua.²⁹⁸ Mielestäni Majasen kanta on heijastaa paremmin lain esitöissä esitettyä lainsäätäjän tarkoitusta.²⁹⁹ Yleisessä kiinniotto-oikeuden yhteydessä voimakeinojen käyttö edellyttää niiden puolustettavuuden lisäksi kiinniottettavan pakenemista tai vastarintaa. Majanen näkee yleisen kiinniotto-oikeuden ensisijaisena suhteessa itseapuun, koska kiinniottamisen jälkeen anastetun omaisuuden takaisinsaaminen voidaan, ja on perusteltua, jättää viranomaisten tehtäväksi.³⁰⁰

4.3 Tekopaikka ja teko aika

4.3.1 Rikoslain alueellinen soveltamisala

RL 1 luku käsittelee rikosoikeuden (alueellista) soveltamisalaa. Suomessa tehtyyn rikokseen sovelletaan Suomen lakia (RL 1:1.1). Valtioilla on alueperiaatteen³⁰¹ mukaisesti toimivalta käsitellä niiden alueella tapahtuneet rikokset. Suomessa rikoksen tekopaikan määrittely on ns. ubikviteettiteorian mukainen.³⁰² Rikos katsotaan tehdyksi sekä siellä, missä rikollinen teko suoritettiin, että siellä, missä rikoksen tunnusmerkistön mukainen *seuraus* ilmeni (RL 1:10.1). Rikoksen tekopaikan kannalta seurauksella on merkitystä vain niissä tapauksissa, joissa seuraus kuuluu rikoksen tunnusmerkistöön.³⁰³ Rikoksen tekopaikalla on merkitystä

²⁹⁵ Boucht – Frände 2019, s. 82–83. Rangaistus voidaan jättää määräämättä RL 6:12 rangaistuksen tuomitsematta jättämistä koskevien sääntöjen nojalla. Majanen (2005, s. 198) arvelee, että itseapusäännöksen puutteellisuus voimakeinojen liioittelun osalta saattaa johtua lainsäätäjän virheestä.

²⁹⁶ Majanen 2005, s. 195 ja He 44/2002 vp, s. 235.

²⁹⁷ Halijoki, 2004, s. 211.

²⁹⁸ Majanen 2005, s. 194.

²⁹⁹ He 44/2002 vp, s. 235 ja s. 116. Hallituksen esitys ei nimenomaisesti sulje pois mahdollisuutta itseapuun aikaisemmin, mutta siinä tehdään selvä pesäero hätävarjelu-oikeuden (alkavasta hyökkäyksestä hyökkäyksen päättymiseen) ja itseavun (hyökkäyksen jälkeen) aikarajojen välillä. Mielestäni ei ole tarkoituksenmukaista soveltaa itseapua yritysvaiheeseen, kun samaan lopputulokseen päästään hätävarjelu-oikeutta soveltamalla.

³⁰⁰ Majanen 2005, s. 196–197.

³⁰¹ Alueperiaate on yksi seitsemästä kansainvälisen rikosoikeuden tuntemasta toimivaltaperiaatteesta. Kimpimäki 2015, s. 539.

³⁰² Kimpimäki 2015, s. 541–542. Ubikviteettiteorian mukainen rikoksen tekopaikan määrittely onkin yleistä monen eri valtion lainsäädännössä.

³⁰³ He 1/1996 vp, s. 16.

myös Suomen sisällä. Syyte tulee tutkia sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä rikos on tehty (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa, 689/1997, ROL 4:1). Myös näissä tapauksissa rikos katsotaan tehdyksi, sekä teon suorittamispaikassa, että seurauksen ilmenemispaikassa (ROL 4:1.1). Rikoksen jäädessä yritykseksi, rikos katsotaan tehdyksi sielläkin, missä rikoksen täyttyessä sen tunnusmerkistön mukainen seuraus joko todennäköisesti tai tekijän käsitksen mukaan olisi ilmennyt (RL 1:10.2). Käytännön tilanteissa voi olla epävarmaa, missä rikoksen tekopaikka tosiasiallisesti on. Rikos on voinut tapahtua esimerkiksi laivalla, jonka tarkasta sijainnista ei saada tietoa. Jos rikoksen tekopaikasta ei ole varmuutta, mutta on perusteltua syytä olettaa, että rikos on tehty Suomen alueella, se katsotaan tehdyksi Suomessa (RL 1:10.4). Suomen rikoslain soveltamisala ei rajoitu pelkästään Suomen alueella tehtyihin rikoksiin. Soveltamisala koskee mm. myös suomalaisiin kohdistuneita (RL 1:5) ja suomalaisten ulkomailla tekemiä rikoksia (RL 1:6).³⁰⁴

Jos uhria puukotetaan Ruotsissa ja hän kuolee vammoihinsa Suomessa, on rikostunnusmerkistön mukainen seuraus ilmennyt Suomessa. Hankalammin tulkittavissa on oikeuskirjallisuudessa esitetty hypoteettinen tilanne, jossa uhria ammuttaisiin yhdestä maasta, luoti osuisi toisessa maassa ja uhri kuolisi kolmannessa maassa. Jos luoti osuisi uhriin Suomessa, voitaisiinko teon katsoa tapahtuneen Suomessa? *Frände* katsoo, ettei Suomella olisi toimivaltaa tällaisessa tilanteessa, koska teon täytäntöönpanotoimeksi katsotaan vain aseiden laukaisu.³⁰⁵ *Tapani, Tolvanen ja Hyttinen* asettuvat eri kannalle. Heidän mukaansa tekoa on arvioitava kokonaisuutena, johon sisältyy, sekä aseiden laukaisu, että luodin osuminen uhriin. Näin teon voitaisiin katsoa tapahtuneen myös Suomessa.³⁰⁶

Osallisuustilanteissa (yllytys ja avunanto) tekopaikka määräytyy, sekä osallisuusteon, että rikoksen tekopaikan mukaan (RL 1:10.3). Laiminlyöntirikos katsotaan tehdyksi, sekä siellä missä tekijän olisi pitänyt toimia, että missä seuraus on ilmennyt (RL 1:10.1). Vaarantamisrikokset ovat hankalia tekopaikan määrittelyn kannalta. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että konkreettisten vaarantamisrikoksen tekopaikka voidaan määrittellä sen hypoteettisen

³⁰⁴ Soveltaminen on mahdollista, jos rikoksesta saattaa seurata yli 6 kk vankeusrangaistus.

³⁰⁵ *Frände* 2012, s. 292.

³⁰⁶ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2019, s. 657–658.

seurauksen perusteella, samalla tavalla kuin rikoksen yrityksessäkin.³⁰⁷ Sen sijaan abstraktin vaaran, eli ”on omiaan” tunnusmerkistön omaavien, rikoksien tekopaikan ei katsota määräytyvän hypoteettisen seurauksen mukaan.³⁰⁸ Sinänsä tämä voisi tarkoittaa, että esimerkiksi ulkomailta kirjeellä tai sähköisesti Suomessa olevaan henkilöön tehty kunnianloukkaus (RL 24:9) ei voisi kuulua Suomen toimivaltaan. *Tapani, Tolvanen ja Hyttinen* kuitenkin näkevät, että kunnianloukkauksen tekokäsite kattaa myös viestin tulemisen vastaanottajan tietoon ja näin ollen kunnianloukkaus tapahtuisi myös Suomessa.³⁰⁹ Myös internetissä tapahtuvien rikosten kohdalla on katsottu, että sama teko voidaan paikallistaa useampaan maahan, esimerkiksi palvelimen sijaintimaahan ja maahan, jossa tekijä tosiasiallisesti toimi.³¹⁰ Internetissä tapahtuvien rikosten tekopaikan määrittelystä ei kuitenkaan ole täyttä yksimielisyyttä ja paljon riippuu yksittäisen rikoksen tunnusmerkistöstä.³¹¹ Esimerkkinä tekopaikan määrittämisen hankaluudesta on ennakkoratkaisu KKO 2015:90, jossa oli kyse sisäpiirintiedon väärinkäytöstä. C oli Italiassa ollessaan pyytänyt Sveitsissä ollutta meklariaan hankkimaan suomalaisen osakeyhtiön optioita. Hankinnasta oli sovittu Suomessa toimineiden markkinatakaajien kanssa, mutta optioiden kaupat oli selvitetty ja rekisteröity Ruotsissa Tukholman pörssissä. Korkein oikeus katsoi rikoksen tapahtuneen Suomessa.

4.3.2 Syyteoikeuden ja tuomitsemisoikeuden vanheneminen

Rikoksen vanhentumista on kolmenlaista. Ensimmäinen ja tyypillisin tapaus on syyteoikeuden vanhentuminen, joka koskee oikeutta nostaa syytettä eli vaatia rangaistusta rikoksesta. Toinen on tuomitsemisvanhentumista, jossa kyse on oikeudesta tuomita rangaistus rikoksesta. Kolmas on rangaistuksen täytäntöönpanon vanhentuminen, jossa rangaistus raukeaa vanhenemisen takia.³¹² Pääsääntönä on, että teon vanhentuminen riippuu siitä säädetyn ankrimman rangaistuksen mukaan.³¹³ Syyteoikeuden vanhentumisessa on erityisaikoja

³⁰⁷ Frände 2012, s. 293. Ks. myös Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 658–659, jossa tällaisen määrittelyn todetaan kuitenkin olevan kritiikille altis laillisuusperiaatteen kannalta.

³⁰⁸ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 428 ja Helenius 2014, s. 309–310

³⁰⁹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 659.

³¹⁰ Frände 2012, s. 293, Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 659, Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 432.

³¹¹ Ks. Cornils 1999, s. 705–716. Cornils katsoo, että esim. (saksalaisten) ilmaisurikoksien tunnusmerkistössä käytetty ”saataville asettaminen” tapahtuu sekä tekijän olinpaikassa, että sen palvelimen sijaintipaikassa, johon tekijä asettaa tietonsa esiin otettavaksi.

³¹² Matikkala 2020, s. 468 ja Lappi-Seppälä 2000, s. 518–519.

³¹³ Kyse on siis tietyistä rikoksesta sovellettavan rangaistusasteikon maksimista. Rangaistus voi tulla mitattavaksi RL 6:8 mukaista lievennettyä rangaistusasteikkoa käyttäen esim., jos tekijä on alle 18-vuotias, tai teko on jäänyt yritykseksi. Näissäkin tapauksissa vanhentuminen kuitenkin lasketaan kunkin rikoksen alkuperäisen rangaistusmaksimin mukaisesti. Ks. Matikkala 2020, s. 471 ja He 27/1999 vp, s. 17–18.

virkarikoksille ja tietyille ympäristörikoksille (RL 8:1.4). Tietyissä alaikäisiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa vanhentuminen määräytyy asianomistajan iän mukaan, esim. lapsen seksuaalisen hyväksikäytössä (RL 20:6), syyteoikeus vanhenee aikaisintaan silloin, kun asianomistaja täyttää 28 vuotta (RL 8:1.5).³¹⁴ Ajan kulumisen voidaan katsoa vähentävän uhrin tuntemaa hyvityksentarvetta ja vaatimuksia syyllisen rankaisemisesta. Vanhaa rikosta on vaikeampi todistaa ja vanhasta rikoksesta tuomitseminen voi olla kohtuutonta. Riippuu kuitenkin rikoksen vakavuudesta, milloin saavutetaan vaihe, jossa rikoksesta rankaiseminen katsotaan epätarkoituksenmukaiseksi tai kohtuuttomaksi.³¹⁵ *Lappi-Seppälä* katsoo, että vanhentumisen kytkeminen rikoksen vakavuuteen osoittaa oikeudenmukaisuus- ja yleispreven-tiosyiden ratkaisevan sijan vanhentumisen perusteluissa.³¹⁶ Rikokset, joista on säädetty elinkautinen vankeusrangaistus, eivät vanhene. Merkittävimpänä näistä on murha (RL 21:2). *Pirjatanniemi* on kritisoinut ratkaisua säättää osa rikoksista vanhentumattomiksi.³¹⁷

Syyteoikeuden ja tuomitsemisoikeuden vanhentumisen alkaminen lasketaan RL 8:2³¹⁸ mukaisesti.³¹⁹ Vanhentuminen lasketaan rikoksen tekopäivästä. Jos rikoksen tunnusmerkistössä edellytetään määrätyn seurauksen syntymistä, aika lasketaan tuon seurauksen ilmenemispäivästä (RL 8:2.1). Riippuen siis rikostyypistä, vanheneminen alkaa joko teosta tai seurauksen ilmentymisestä. Esim. kuolemantuottamuksessa (RL 21:8) vanheneminen alkaa kuolinpäivästä. Rikos voi kuitenkin täytyä myöhemmin, vaikkei se olisikaan kuolemantuottamuksen kaltainen seurausrikos.³²⁰ Jos veropetoksessa (RL 29:1) erehdytetään veroviranomaista määräämään vero liian alhaiseksi, vanhentuminen alkaa verotuksen toimittamisesta (KKO 1985-II-6). Jos veropetos on jäänyt yritykseksi, on oikeuskirjallisuudessa katsottu, että teon

³¹⁴ Tämä johtuu mm. siitä, että lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset paljastuvat usein vasta vuosia myöhemmin. Perusteluista tarkemmin He 169/2005 vp, s. 21–24.

³¹⁵ HE 27/1999 vp, s. 4. Matikkala 2020, s. 468, nostaa tosin esille, että teknologian kehityksen vuoksi ajan kulumisen voi joissain tapauksissa jopa helpottaa rikoksen selvittämistä. Rikostutkiminnan kehittyminen mahdollistaa sellaisten asioiden tutkimisen tulevaisuudessa, mitä tällä hetkellä on mahdoton selvittää.

³¹⁶ Lappi-Seppälä 2000, s. 519. Yleisestäävyys (yleispreventio) edellyttää rikoksen suhteellisen nopeaa ja kohtuullisella varmuudella tapahtuvaa rangaistusta.

³¹⁷ Pirjatanniemi 2006, s. 153–166. Pirjatanniemi kritisoi erityisesti murhan vanhentumattomuutta. Hänen näkemyksensä on, että rikoksen vanhentumisen yleiset perusteet pätevät myös murhaan ja murhan vanhentumattomuus johtuu lähinnä sen myyttisestä asemasta kaikkein karkeimpana rikoksena. Vanhentumissäännöksen uudistuksessa 1970-luvulla (HE 130/1972 vp, s. 2) myös ehdotettiin elinkautisen vankeusrangaistuksen sisältäville rikoksille 25 vuoden vanhentumisaikaa. Ks. myös KM 1976:72, s. 128–129.

³¹⁸ RL 8:2 käsittelee nimensä omaisesti syyteoikeuden vanhentumista, mutta myöhemmin tuomitsemisvanhentumisesta säättävässä RL 8:6 viitataan RL 8:2:een vanhentumisen alkamista laskettaessa.

³¹⁹ Rangaistuksen täytäntöönpanon vanhentumisessa kyse on tuomion ja täytäntöönpanon välillä kuluva ajasta (RL 8:10).

³²⁰ HE 27/1999 vp, s. 19.

vanhentuminen alkaisi väärän ilmoituksen antamisesta verotoimistolle.³²¹ Varsinaisten laiminlyöntirikosten kohdalla vanhentumisaika alkaa, kun laiminlyöty teko olisi viimeistään tullut tehdä. Syyteoikeus osallisuudesta rikokseen alkaa vanhentua samana päivänä kuin syyteoikeus pääteosta (RL 8:2.3).

Jos rikolliseen tekoon sisältyy lainvastaisen asiointilan ylläpitäminen, kuten esim. vapaudenriistossa (RL 25:1), vanhentumisaika alkaa vasta sellaisen tilan päättymisestä (RL 8:2.2). Ei tosin ole aivan selvää, mitä kaikkia rikoksia voidaan pitää jatkuvina rikoksina.³²² Jos rikos koostuu useasta osateosta, joiden katsotaan muodostavan riittävän yhtenäisen kokonaisuuden, oikeuskäytännössä on katsottu, että kaikkien osatekojen vanhentuminen alkaa vasta rikollisen menettelyn päättymisestä kokonaisuudessaan.³²³ Vanhentuminen voi vaihdella myös saman rikoksen eri tekotavoissa. Esim., jos kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11:10) tehdään asettamalla tunnusmerkistön täyttävä kirjoitus yleiseen tilaan, vanhentuminen alkaa asettamisen hetkestä. Jos taas sama kirjoitus pidetään yleisön saatavilla, kuten omalla Facebook-seinällä, vanhentuminen ei ala ennen kirjoituksen poistamista.³²⁴ Vanhentumisaika päättyy sen alkamispäivää järjestysnumeroltaan vastaavaa päivää edeltävän vuorokauden päättyessä (RL 8:17). Eli jos varkauden tekopäiväksi katsotaan 23.4.2021, syyteoikeus on jo vanhentunut 23.4.2026 klo 00.00.³²⁵

³²¹ Näin ainakin Frände 2012, s. 304 ja Tolvanen 2003, s. 362.

³²² Matikkala 2020, s. 473. Esim. kätkemisrikosta (RL 32:1) ei ole pidetty jatkuvana rikoksena (KKO 1997:11).

³²³ Matikkala 2020, s. 473–474. Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuista esim. KKO 1996:41 ja KKO 2016:39.

³²⁴ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 627. Saatavilla pitäminen on jatkuvaluonteinen rikos (HE 317/2010, s. 40).

³²⁵ Matikkala 2020, s. 472.

5 PUHTAAT OMAISUUSRIKOKSET: VARKAUS JA KAVALLUS

5.1 Varkaus

5.1.1 Tunnusmerkistö

RL 28:1 Varkaus

Joka anastaa toisen hallusta irtainta omaisuutta, on tuomittava varkaudesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi.

Yritys on rangaistava.

Varkauden kohteena on toisen omistama irtain omaisuus. Irtain omaisuus sisältää normaalin irtaimiston, mutta myös kiinteistöstä irrotettavat esineet. Varkaus voi kohdistua kiinteistön ainesosiin, kuten talon oveen tai soraharjun soraan, ja luonnonvaraisiin tuotteisiin, kuten metsän puihin.³²⁶ Tiettyssä laajuudessa luonnontuotteiden kerääminen toisen maalta on kuitenkin sallittua (jokamiehen oikeudet, RL 28:14). Vettä voi varastaa, jos se on säilötty esim. säiliöön, kaivoon tai vesijohtoon.³²⁷ Varkaus voi irtaimen omaisuuden lisäksi kohdistua sähkö- ja lämpöenergiaan, jos energia saatettu taloudellisesti hyväksi käytettävään muotoon (RL 28:13). Energian tulee olla omaisuuden luontoista, jonka vuoksi varkauden kohteena voi olla lähinnä varastoitu energia, paikasta toiseen siirrettävä energia taikka energia sitä käyttävässä tai tuottavassa laitoksessa.³²⁸ Immateriaali-oikeudet tai muu aineeton omaisuus ei voi tulla varastetuksi. Myöskään saamisoikeudet tai sähköiset tilivarat eivät voi olla varkauden kohde.³²⁹ Oikeuskäytännössä on katsottu, että virtuaaliesineitä ei voi varastaa.³³⁰ *Weckström* on tosin esittänyt asiasta päinvastaisen mielipiteen. *Weckströmin* mukaan varkauden kohteena voi olla (tai tulisi voida olla) myös aineeton omaisuus, jos muut varkauden tunnusmerkit täyttyvät (arvo, toisen hallinta ja vieminen vastoin toisen tahtoa).³³¹ Eläimet voivat olla varkauden kohde, esim. porovarkaudet käsitellään varkautena (tai

³²⁶ HE 66/1998 vp, s. 34 ja Tolvanen 2018, s. 497.

³²⁷ Tolvanen 2018, s. 498

³²⁸ HE 66/1988 vp, s. 49. Omaisuuden luonteisessa energiassa on tehty työtä energian taloudellisesti hyväksi käytettävään muotoon saamiseksi.

³²⁹ HE 66/1988 vp, s. 34. Tällaiset tilanteet arvioidaan yleensä petoksena tai kavalluksena.

³³⁰ Kouvolan HO 10.3.2011 284. Kysymys oli Habbo Hotel palvelun virtuaalisista huonekaluista. Hovioikeus katsoi, että varkauden kohteena voi olla vain irtain omaisuus tai sähkö- ja lämpöenergia, josta on säädetty erikseen.

³³¹ *Weckström* 2012, s. 487–510.

kavalluksena).³³² Varkauden kohteella ei tarvitse olla taloudellista arvoa, vaan kohteen arvo voi olla tunnearvoa. Tunnearvon tulee olla sellaista, joka myös muiden ihmisten osalta tunnustetaan.³³³ Esimerkiksi vanhojen perhevalokuvien anastaminen on varkautta, vaikka niillä ei ole arvoa muille kuin uhrille itselleen.³³⁴ Arvo voi olla myös keräilyarvoa. Vanha postimerkki ei itsessään ole kovin arvokas, mutta tietynlaisten postimerkkien keräilyarvo voi olla hyvinkin korkea.³³⁵ Myös sellainen omaisuus, jota ei voi muuttaa rahaksi, voi olla varkauden kohteena.³³⁶

Varkaus tapahtuu anastamalla. Anastuksella tarkoitetaan toisen omistaman irtaimen omaisuuden oikeudetonta ottamista, pitämistä, luovuttamista tai muunlaista hyväksikäyttöä tarkoituksella sen saaminen itselleen tai toiselle sellaiseen omistukseen, joka on pysyvää ja ulkonaiselta olemukseltaan vastaa omistusoikeutta. Muunlaista hyväksikäyttö on esim. omaisuuden loppuun kuluttaminen.³³⁷ Anastamisen tavat ovat siis moninaiset. Anastus voidaan toteuttaa kieltäytymällä luovuttamasta luvatta saatua esinettä.³³⁸ Porovarkaus voidaan suorittaa merkitsemällä poro väärällä poromerkillä.³³⁹ Tapauksessa KKO 1983-II-80 tekijän katsottiin anastaneen peliautomaatin voittorahoja, kun hän asetti koneen häiriötilaan, jossa kone jakeli tavallista enemmän voittoja. Anastamiselle olennaista on, että toisen omaisuus liitetään omaan omaisuuteen. Kyse on anastustarkoituksesta. Jos tekijän tarkoitus on tuhota esine, on kyse vahingonteosta (RL 35:1).³⁴⁰ Jos omaisuus on otettu haltuun käyttääkseen sitä ajallisesti rajatun ajan verran, kyse on luvattomasta käytöstä (RL 28:7). Käytännössä näiden erottaminen voi olla hankalaa.³⁴¹

³³² HE 244/1989, s. 20. Porovarkaudet ovat yleisiä, mutta ne paljastuvat vain harvoin ja niistä tuomitaan vielä harvemmin. Ks. tarkemmin Joonas 2000, s. 710–731.

³³³ HE 66/1988 vp, s. 36. Vaatimus muiden ihmisten tunnustamisesta näyttäisi asettavan jonkinasteisen objektiivisen vaatimuksen tunnearvon mittaamiselle.

³³⁴ Lappi-Seppälä 2009a, s. 711.

³³⁵ Tolvanen 2018, s. 499.

³³⁶ Lappi-Seppälä 2009a, s. 711. Esim. huumausaineet, joita ei laillisesti voi muuttaa rahaksi.

³³⁷ HE 66/1988 vp, s. 35.

³³⁸ Lappi-Seppälä 2009a, s. 712–713. Jos esine on saatu luvallisesti, kyse on kavalluksesta.

³³⁹ HE 244/1989, s. 20.

³⁴⁰ Lappi-Seppälä 2009a, s. 712 ja Tolvanen 2018, s. 500.

³⁴¹ HE 66/1988 vp, s. 35. Esim. moottoriajoneuvon luvattomasti haltuun ottanut ja sen jälkeen sen hyljännyt henkilö, voidaan tuomita varkaudesta vain, jos moottoriajoneuvoa on käytetty niin pitkä aika, että hänen voidaan katsoa pitäneen sitä omanaan. Ratkaisussa KKO 1958-II-45 henkilön katsottiin syyllistyneen varkauteen, kun hän oli luvattomasti ottanut auton ja ajanut sillä toiselle paikkakunnalle ja jättänyt auton sinne.

Varkaus edellyttää, että anastuksen kohteen omistusoikeus on toisella kokonaan tai osaksi. Hylättyjä esineitä ei voi varastaa.³⁴² Omaa omaisuuttaan ei voi varastaa, vaikka se olisi toisen hallussa.³⁴³ Yhteisomistaja voi syyllistyä varkauteen anastamalla toisen yhteisomistajan osuuden omaisuudesta.³⁴⁴ Omistusoikeuden lisäksi, esineen tulee olla toisen hallussa. Hallussa oleminen tarkoittaa toisen vallintaa omaisuudesta. Vallinta voidaan määritellä tosiasialliseksi, muut poissulkevaksi valtasuhteeksi esineeseen, johon liittyy itsenäinen vallintatahto.³⁴⁵ Omistusoikeuden haltija ja hallussa pitäjä voivat olla eri henkilöt. Vallinnan käsitteestä ei ole aivan täyttä yksimielisyyttä, mutta selvää on, ettei vallinta edellytä suoraa kontrollia esineeseen. Pyörätelineeseen yöksi unohtuneen pyörän katsotaan olevan omistajansa vallinnassa. *Lappi-Seppälän* mukaan omistaja kuitenkin menettää esineen vallinnan, kun hän ei enää itsekään tiedä mistä esinettä etsiä. *Tolvanen* taas katsoo, että asiassa ei ole ratkaisevaa tietääkö omistaja esineen olevan vallinnassaan, vaan onko esine todella hänen vallinnassaan. Auton penkin alle unohtunut lompakko on todellisuudessa omistajan vallinnassa, vaikka tämä ei tietäisi lompakon sijaintia.³⁴⁶

5.1.2 Varkaus seurausrikoksena

Tahallisuus. Varkaudesta puuttuu tahallisuus tilanteissa, joissa tekijä ei tiedä omaisuuden kuuluvan jollekin toiselle. Tekijä voi luulla, että omaisuus on hylätty, tai että, omaisuus kuuluu tosiasiallisesti hänelle itselleen. Tahallisuus puuttuu myös tilanteissa, joissa tekijä luulee saaneensa suostumuksen omaisuuden ottamiseen.³⁴⁷ Esimerkiksi tilanteissa, joissa tekijä ottaa naulakosta oman takkinsa sijaan toisen samannäköisen takin, ei ole tahallisuutta varkauteen.³⁴⁸ Kuten edellä todettiin, todennäköisyystahallisuusmallia voidaan käyttää olosuhdetahallisuuden arvioinnissa. Esim. varkaudessa arvioitavaksi voisi tulla, onko tekijä pitänyt varsin todennäköisenä sitä, että hänen ottamansa omaisuus on kuulunut jollekin toiselle.

Tahallisuus varkausrikoksissa on kysymys, jota ei ole suuressa määrin arvioitu oikeuskirjallisuudessa. Modernissa oikeuskirjallisuudessa on pidetty itsestänselvytenä, että varkautta

³⁴² Salovaara 1960, s. 27.

³⁴³ Tolvanen 2018, s. 499. Oman omaisuuden takaisin ottaminen ei ole varastamista edes silloin, kun itseavun edellytykset eivät täyty.

³⁴⁴ HE 66/1988 vp, s. 35.

³⁴⁵ Salovaara 1960, s. 58.

³⁴⁶ Lappi-Seppälä 2009a, s. 712 ja Tolvanen 2018, s. 499. Ks. myös Salovaara 1960, s. 76–78.

³⁴⁷ Lappi-Seppälä 2009a, s. 713–714.

³⁴⁸ Nuutila 1997, s. 242.

ei voida arvioida seuraustahallisuuden kautta, vaan kyse on aina olosuhdetahallisuudesta.³⁴⁹ *Tapani, Tolvanen ja Hyttinen* katsovat, että seuraustahallisuuden soveltaminen varkausrikkosiin voisi jopa johtaa ennakoimattomiin lopputuloksiin lainkäytössä.³⁵⁰ Vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa varkauden tahallisuutta on käsitelty eri tavalla. Sekä *Salovaaran* että *Honkasalon* mielipide on, että kaikki tahallisuuden lajit tulevat kysymykseen varkauden tahallisuutena.³⁵¹ Tällöin on katsottu, että *dolus eventualis* (todennäköisyystahallisuus) tulisi sovellettavaksi, kun esineen ottajalla on tieto siitä, että omistaja saattaa menettää tavaransa ja hänellä on tähän tietty hyväksyvä tai välinpitämätön suhtautuminen.³⁵²

Seuraustahallisuuden lajeista voidaan erottaa omaksi joukokseen ns. korotetun tahallisuusvaatimuksen rikokset. Nämä rikoslain säännökset edellyttävät tunnusmerkistössään tiettyä tarkoitusta tai tavoitetta, kuten hyötymis- tai vahingoittamistarkoitusta. Tarkoitusedellytyksen vuoksi rikokseen ei voi syyllistyä todennäköisyystahallisuuden perusteella.³⁵³ Varkaus ei edellytä hyötymistarkoitusta, mutta se edellyttää anastustarkoitusta.³⁵⁴ Varkauden tunnusmerkistöä ei sinänsä ole kirjoitettu korotetun tahallisuusvaatimuksen muotoon, kuten esim. verorikkomusta (RL 29:4): ”Joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä”. Mielestäni tarkoitus on kuitenkin rakennettu ”anastaa” tunnusmerkistön sisään. Oikeudellisessa merkityksessään anastaminen on irtaimen omaisuuden ottamista³⁵⁵ itselleen anastamistarkoituksessa. Näin näkisin, että on loogisinta tarkastella varkauden edellyttämää tahallisuutta korotetun tahallisuusvaatimuksen näkökulmasta. Tämä tarkoittaisi todennäköisyystahallisuuden soveltumattomuutta varkauteen.

Epävarsinainen laiminlyöntirikos. Voiko varkauteen syyllistyä epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena? Anastaminen sinänsä viittaa aktiiviseen tekemiseen, mutta aktiivisen

³⁴⁹ Esim. Hyttinen 2021 s. 355.

³⁵⁰ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2019, s. 287.

³⁵¹ *Honkasalo – Ellilä* 1964, s. 20–21 ja *Salovaara* 1960, s. 112.

³⁵² *Salovaara* 1960, s. 112. *Salovaara* perustelee ratkaisuaan mm. sillä, että auton luvattomaan käyttöön ottavan voidaan katsoa varastavan autosta bensiiniä sillä ajaessaan. Kysymystä polttoaineen kulkuneuvon luvattoman käytön yhteydessä pidetään nykyään epäolennaisena (HE 240/2001, s. 12). Mielestäni tosin tekijällä voidaan katsoa olevan tarkoitus bensiinin käyttöön hänen ottaessaan ajoneuvon luvattomaan käyttöön.

³⁵³ *Tapani – Tolvanen – Hyttinen* 2019, s. 270, *Korkka-Knuts – Helenius – Frände* 2020, s. 193, *Melander* 2016, s. 179 ja *He* 44/2002 vp, s. 74. Tunnusmerkistössä on yleensä erikseen mainittu teon tavoitteellisuus esim. ”hankkiakseen”, ”aiheuttaakseen” tai ”ansiotarkoituksessa”

³⁵⁴ *Lappi-Seppälä* 2009a, s. 712. Aikaisemmin varkaudelta edellytettiin hyötymistarkoitusta. Ks. *Salovaara* 1960, s. 108–110. Ks. myös *He* 23/1972 vp, s. 6 ja 10, jossa anastus edellyttää tahtoa ansaita jotakin.

³⁵⁵ Tai pitämistä, luovuttamista tai muunlaista hyväksikäyttöä.

tekemiseen viittaava sanamuoto ei estä rikoksen käsittelemistä epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena.³⁵⁶ *Matikkala* katsoo, että tietyissä tilanteissa varkauden aiheuttamaa olosuhteiden muutosta on luontevaa kutsua seuraukseksi. *Matikkala* ei kuitenkaan pidä täysin selvänä sitä, että varkauteen voisi syyllistyä epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena.³⁵⁷ Hallituksen esityksessä rikoslain yleisten oppien uudistukseksi varkauteen syyllistymistä epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena on pidetty mahdollisena.³⁵⁸

Vastuu epävarsinaisesta laiminlyöntirikoksesta edellyttää, että rikoksen tunnusmerkistössä käytetyn teonkuvauksen katsotaan sallivan myös passiivisen suhtautumisen.³⁵⁹ Voiko passiivisesti suhtautumalla anastaa? Asiaa voidaan pohtia kahden esimerkin kautta. Ensimmäinen koskee suojeluvastuuta. Syyllistyykö tietyn omaisuususerän suojelemiseksi palkattu vartija varkauteen, jos hän ei tee mitään omaisuuden anastamisen estämiseksi? Jos vartija olisi helposti voinut estää varkauden, on ilmeistä, että hänen passiivisuutensa on syy-yhteydessä omistajan omaisuuden menetykseen. Mutta voidaanko vartijan passiivista suhtautumista pitää anastamisena? Näkisin ongelmana tässä sen, että anastaminen edellyttää omaisuuden siirtymistä tekijälle. Tässä tilanteessa vartija ei saa omaisuutta, tai edes osaa siitä, itselleen. Jos vartija saisi osan omaisuudesta, palkintona laiminlyömisestään, kyseessä olisi todennäköisesti rikoskumppanuuteen (RL 5:3) rinnastettava toiminta.³⁶⁰ Jos vartija yllä olevalla tavalla vain laiminlyö velvollisuutensa ilman yhteisymmärrystä varkauden tekijöiden kanssa, kyse voisi olla avunannosta varkauteen.³⁶¹ Avunanto on katsottu mahdolliseksi toteuttaa myös laiminlyönnillä, jos laiminlyönti on rinnastettavissa aktiiviseen toimintaan rikoksen edistämiseksi.³⁶² Lain esitöissä on kuitenkin todettu, että jos avunantajalla on erityinen

³⁵⁶ Lappi-Seppälä 2003, s. 763.

³⁵⁷ *Matikkala* 2005, s. 569–570.

³⁵⁸ He 44/2002 vp, s. 43. Hallituksen esityksessä todetaan, ettei poliisi voi yleisen virkavelvollisuuden laiminlyönnin perusteella joutua vastuuseen estämättä jätetystä varkaudesta. Tiettyä omaisuutta suojeleva vartijan vastuu olisi kuitenkin mahdollista.

³⁵⁹ He 44/2002 vp, s. 42.

³⁶⁰ Rikoskumppanuudessa tekijänä rangaistaan kahta tai useampaa, jotka ovat yhdessä tehneet tahallisen rikoksen (RL 5:3). Palkkion saaminen edellyttäisi myös jonkinasteista yhteisymmärrystä tekijöiden ja vartijan välillä. Ks. samankaltaisesta tilanteesta Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 533.

³⁶¹ Avunannosta on mahdollista tuomita henkilö, joka ennen rikosta tai sen aikana neuvoin, toimin tai muilla tavoin tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen tekemisessä (RL 5:6).

³⁶² HE 44/2002 vp, s. 157. Lain esitöissä esimerkkinä käytetään talonmiestä, joka jättää talon portin auki tietoisena murtovarkaista. Luoto 2015, s. 459–481 on kritisoinut ajatusta laiminlyönnillä tehdystä avunannosta. Luodon argumentti on, että laiminlyönnillä tehty avunanto on aina sidoksissa avunantajan oikeudellisiin velvollisuuksiin. Talonmiehen laiminlyönti voidaan katsoa avunannoksi vain siksi, että talonmiehellä on alun perin ollut velvollisuus sulkea portti. Luoto pitää laiminlyönnillä toteutettua avunantoa laillisuusperiaatteen kannalta arveluttavana kiertotienä, joka sallii laiminlyönnin toimimisen rikosvastuun perustana ilman RL 3:3 epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen käsitteeseen turvautumista.

oikeudellinen velvollisuus seurauksen estämiseksi, synnyttää laiminlyönti tekijävastuun.³⁶³ Erityinen oikeudellinen velvollisuus siis asettaisi vartijan tilanteeseen, jossa vastuu on joko tekijävastuuta tai ei vastuuta ollenkaan. Kumpikin vaihtoehto vaikuttaisi epätarkoituksenmukaiselta lain sanamuotoon nähden.

Toinen esimerkki koskee valvontavastuuta.³⁶⁴ Vanhempi on lapsensa mukana kaupassa, kun hän näkee lapsen ottavan esineen hyllystä piilottaen sen taskuunsa. Vanhempi päättää olla reagoimatta lapsen toimintaan, jotta hän voi saada omaisuuden itselleen kaupasta poistumisen jälkeen. Vanhempi laiminlyö lapsensa valvontavastuun anastustarkoituksessa siten, että omaisuus siirtyy kaupalta hänelle. Onko vanhempi syyllistynyt laiminlyönnillään varkauteen? Tällaisessa tilanteessa näkisin epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen soveltamisen mahdollisena. Toinen mahdollinen tulkintalinja olisi katsoa teko välilliseksi tekemiseksi. Välillisessä tekemisessä rikos tehdään käyttäen välikappaleena toista, jota ei voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeettomuuden tai tahallisuuden puuttumisen vuoksi taikka muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä (RL 5:4). Käyttämisen termiä ei ole määriteltä tarkkaan, mutta se sisältää ainakin erehdyttämisen, yllyttämisen ja pakottamisen.³⁶⁵ Kun vanhempi tekee päätöksen olla puuttumatta lapsen toimiin tarkoituksenaan, että omaisuus päätyy hänelle itselleen, vanhemman voitaisiin katsoa ”käyttävän” lasta välineenä varkausrikoksen tekemiseen. Kolmas mahdollinen tulkintalinja olisi katsoa, ettei vanhemmalle synny rikosoikeudellista vastuuta vielä lapsen varastaessa esinettä kaupasta. Vanhempi syyllistyisi näin varkauteen vasta ottaessaan esineen hallinnan itselleen lapselta. Tämä tulkintalinja olisi tosin vanhemmalle edullinen, koska hän ei syyllistyisi rikokseen yritykseen lapsen epäonnistuessa kuljettamaan esinettä kaupasta ulos.

Yritys ja tehokas katuminen. Varkauden yritys on aihe, jota on arvioitu paljon oikeuskäytännössä. Varkauden yrityksen kannalta yrityksen alkupiste olennainen, mutta tässä tutkielmassa keskitytään enemmänkin varkauden yrityksen päättymispisteeseen.³⁶⁶ Varkauden

³⁶³ HE 44/2002 vp, s. 157. Hallituksen esityksen mukaan, jos tekijät eivät ole yhteisymmärryksessä (rikoskumppanuus) erityisen velvollisuuden rikkojaa seuraa vastuu ”satunnaisena myötävaikuttajana”.

³⁶⁴ Esimerkki otettu Matikkalalta (2005, s. 569, alaviite 75).

³⁶⁵ HE 44/2002 vp, s. 153–154.

³⁶⁶ Varkauden yrityksen alkamisesta esim. KKO 1975-I-1, jossa varkaus katsottiin alkaneeksi murtovarkaan rikottua myymälän ulko-oven lasin ja KKO 1988:54, jossa varkaus oli alkanut tekijän vahingoittaessa myymälän ovea lasiveitsellä. KKO 2002:112 varkaus katsottiin alkaneeksi jo silloin, kun tekijä lähestyi

valmistelu ei ole rangaistavaa.³⁶⁷ Varkausrikos on yritysopin kannalta hankala, koska yrityksen alkupiste, yrityksestä luopumisen mahdollisuus ja teon täyttymispiste ovat ajallisesti niin lähellä toisiaan.³⁶⁸ Varkauden katsotaan täytyvän, kun omaisuus otetaan haltuun anastustarkoituksessa. Kyse on ns. apprehenssioteoriasta, joka on hyväksytty suomalaisessa rikosoikeustieteessä.³⁶⁹ Varkauden täyttymistä olisi myös mahdollista tarkastella kontrektaatioteorian kautta, jolloin pelkkä esineen koskettaminen anastustarkoituksessa riittää.³⁷⁰ Ratkaisussa KKO 1974-II-58 tekijä oli kerännyt rikoskumppaninsa kanssa myymälän omaisuutta pahvilaatikoon. Tekijät oli yllätetty ennen kuin omaisuus voitiin kuljettaa pois. Korkein oikeus katsoi, että anastustekoa ei ollut saatettu loppuun ja kyseessä oli vasta (törkeän) varkauden yritys. Tapauksessa KKO 1975-II-70 tekijä oli rikoskumppaninsa kanssa vienyt asuinhuoneistosta anastamansa väritelevision ja levysoittimen taloon porraskäytävään. Tekijä oli lähtenyt tämän jälkeen siirtämään pakettiautoaan lähemmäs asuntoa, jolloin hänet oli pidätetty. Varkausrikoksen katsottiin täytyneen.

Yrityksen ja täytetyn teon välinen raja näyttäisi tuottavan ongelmia etenkin itsepalvelumyymälöissä. Lain esitöiden mukaan tekijän ottaessa tavarahan hyllyltä itsepalvelumyymälässä, tekijän katsotaan anastaneen omaisuuden jo sillä hetkellä, kun hän ottaa sen haltuun aikoen pitää omaisuuden itsellään maksamatta siitä. Tavaroiden keräämistä koriin ei voitaisi kuitenkaan pitää vielä haltuun ottamisena. Tavarahan piilottaminen vaatteisiin sen sijaan jo olisi haltuun ottamista.³⁷¹ Ratkaisussa KKO 1995:197 katsottiin, että varkausrikos oli täyttynyt A:n piilottaessa levysoittimen ja vahvistimen kassiinsa. A oli tämän jälkeen ehtinyt poistua myymälän elektroniikkaosastolta urheiluosastolle, jossa vartijat olivat saaneet hänet kiinni. Esittelijä ja eriävän mielipiteen jättänyt oikeusneuvos katsoivat, että varkaus oli täyttynyt vasta A:n poistuessa elektroniikkaosastolta.³⁷² Oikeuskirjallisuudessa kuitenkin katsotaan

myymälää traktorilla tarkoituksenaan murtaa myymälän seinä. KKO 2008:81 varkauden yritys alkoi, kun tekijä irrotti hälyttimet myymälässä olevista matkapuhelimista ja siirsi ne toiseen hyllyyn.

³⁶⁷ Murtovälineen hallussapito (RL 28:12) on tosin kriminalisoitu.

³⁶⁸ Tapani 2010, s. 78

³⁶⁹ Salovaara 1960, s. 90, Honkasalo-Ellilä 1964, s. 18 ja Lappi-Seppälä 2009a, s. 714. Myös lain esitöissä (HE 66/1988 vp, s. 34) varkauden katsotaan tapahtuvan irtaimen omaisuus haltuunoton hetkellä.

³⁷⁰ Salovaara 1960, s. 90 ja Honkasalo-Ellilä 1964, s. 18. Tämän lisäksi on olemassa vielä ablatioteoria, jossa esine tulee saada kuljetettua pois paikalta. Illatioteoria edellyttäisi jopa esineen kätkemistä

³⁷¹ HE 66/1988 vp, s. 35. Mielestäni määritelmä on ristiriitainen. Korissa tai vaatteissa piilossa oleva tavara on yhtä lailla tekijän hallussa. Piilottaminen antaa vain vahvemman osoituksen anastustarkoituksesta.

³⁷² Tapani 2010, s. 80 katsoo, että KKO 1995:197 ennakkopäätösarvo kärsii tavaratalojen kontrollijärjestelmän muutoksesta. Nykyisellään tavarat voidaan yleensä maksaa millä tahansa kassalla, eikä kontrollijärjestelmä ole näin enää osastokohtainen.

varkauden täyttyvän vasta tekijän ohittaessa kassalinjan esine hallussaan.³⁷³ Tätä kantaa tukevat oikeusturva ja näyttösyys. On hyvin hankalaa osoittaa, että henkilöllä on anastusaikomus jo silloin, kun esine otetaan hyllyltä ja laitetaan kassiin.³⁷⁴ KKO 1995:197 tapauksen vähemmistömielipiteestä voikin nähdä tämän tulkintalinjan, jonka mukaan tekijä saa omaisuuden haltuunsa vasta ohittaessaan tehokkaan kontrollin.³⁷⁵ Eerola on esittänyt kolmannen mahdollisen tulkintalinjan, jossa varkausrikosta tarkastellaan kaksivaiheisena. Ensimmäinen vaihe on omaisuuden haltuunotto anastustarkoituksessa. Toinen vaihe on oikean omistajan hallinnan menettäminen. Molempien vaiheiden ei tarvitse tulla täytetyksi samaan aikaan, vaan omaisuus voi olla haltuun otettuna ilman, että oikea omistaja on menettänyt sen hallintaa. Itsepalvelumyymälöissä tämä tarkoittaisi, että haltuunotto tapahtuu tekijän ottaessa omaisuuden itselleen ja omistajan hallinnan menetys tapahtuisi tekijän ohittaessa tehokkaan kontrollin.³⁷⁶

Onko tehokas katuminen mahdollista varkausrikoksissa? Tehokas katuminen edellyttää seurausten estymistä ja näin ollen seurausrikosta. *Tapanin* näkemys on, että varkausrikoksessa ei ole mahdollista soveltaa tehokasta katumista. Tämän johtuu siitä, että yrityksestä luopumisen viimeinen ajankohta ja teon täyttymispiste ovat yhtäaikaista.³⁷⁷ *Tolvanen* ei nähdäkseen pidä varkauden tehokasta katumista täysin mahdottomana.³⁷⁸ Selvää on, ettei varkautta voida enää tehokkaasti katua sen jälkeen, kun omaisuus on otettu haltuun.³⁷⁹ Tehokkaan katumisen soveltamisala koskee tapauksia, joissa tekijä on tehnyt kaiken tarvittavan, mutta seuraus ei ole vielä syntynyt (päättynyt yritys).³⁸⁰ Onko siis varkaudessa mahdollista hahmottaa tilanne, jossa tekijä on tehnyt kaiken tarvittavan varkausrikoksen täyttymisen

³⁷³ Tolvanen 2018, s. 502, Lappi-Seppälä 2009a, s. 714, Lehtonen-Vikatmaa 1977, s. 20 ja Tapani 2010, s. 76.

³⁷⁴ Tolvanen 2009, s. 57. Ks. myös HE 66/1988 vp, s. 35. Joskus anastusaikomus tosin voidaan osoittaa jo aikaisemmin, ks. Turun HO 7.3.2012 t. 508.

³⁷⁵ Tapani 2010, s. 79.

³⁷⁶ Eerola 1996, s. 1098–1099. Eerola tosin katsoo, että tätä tulkintalinjaa vaivaa tietynlainen keinotekoisuus. Sama lopputulos on saavutettavissa katsomalla, että omaisuus on tekijän hallussa vasta hänen ohitettuaan tehokkaan kontrollin. Ks. myös Honkasalo – Ellilä 1964, s. 19 ja KKO 1939 II 158 esineen viemisestä pois ”hallinta-alueelta”.

³⁷⁷ Tapani 2010, s. 218

³⁷⁸ Tolvanen 2018, s. 506.

³⁷⁹ Tolvanen 2018, s. 506. Ratkaisussa KKO 1986-II-68 tekijät olivat väkivalloin anastaneet uhriltaan kassin. Kassin tutkittuaan tekijät tajusivat sen sisältävän vain vajanaisen viinipullon ja palauttivat kassin uhrille. Korkeimman oikeuden enemmistö katsoi, että rikos oli täyttynyt tekijöiden saadessa omaisuuden hallintaan. Tämän jälkeen teosta ei voinut enää luopua. Vähemmistöön jäänyt oikeusneuvos katsoi, että anastettavaksi etsittyä omaisuutta ei ehtinyt siirtyä tekijöiden haltuun.

³⁸⁰ He 44/2002 vp, s. 141.

kannalta, mutta seuraus (omaisuuden siirtyminen oikealta omistajalta sen anastajalle) ei ole vielä ilmennyt?

Kuvitellaan seuraavanlainen esimerkkitalanne. Henkilö A aikoo varastaa henkilö C:n television. Hän ei halua suorittaa tekoa itse, koska pelkää jäävänsä kiinni. Tämän vuoksi hän suostuttelee henkilön B hakemaan television. A kertoo B:lle, että hän on ostanut television C:ltä ja pyytää B:tä kuljettamaan television C:n luota A:n luokse. Koska B:llä ei ole oikeaa tietoisuutta omaisuuden omistussuhteista, hänellä ei ole varkausrikoksen edellyttämää tahallisuutta. Kyse on välillisestä tekemisestä (RL 5:4), jossa tahallinen rikos tehdään toista välikappaleena käyttäen.³⁸¹ Kun A on suostutellut B:n hakemaan television, hän on tehnyt kaiken teon kannalta tarvittavan, mutta seuraus ei ole vielä ilmennyt. A voi keittää kahvit ja odotella television saapumista. Voidaanko väittää, että A on jo kahvia keitellessään syyllistynyt varkauteen, koska hän on tehnyt varkausrikoksen edellyttämät teot? Näkisin, että asiaa on mahdoton tulkita näin. Kyse on tässä vaiheessa enintään varkauden yrityksestä.³⁸²

Mielestäni esimerkkitalanne jättää mahdollisuuden tehokkaalle katumiselle varkaudessa. A on suorittanut kaikki rikoksen kannalta olennaiset teot ja hänen ei tarvitse enää tehdä mitään varkausrikoksen täyttymiseksi. A voisi vielä tehokkaasti katua varkautta pysäyttämällä B:n ennen television anastusta (seurausta). Yrityksessä luopumisessa kyse olisi jonkun asian *tekemättä jättämisestä*, kun taas tehokkaassa katumisessa kyse on asian *aktiivisesta estämisestä*.³⁸³ Tehokas katuminen tilanteessa edellyttää kuitenkin, että a) varkauden yritys katsotaan alkaneeksi ja b) varkautta ei vielä katsota täytetyksi. Täytyykö varkausrikos, kun B saa television haltuunsa vai edellyttää täytetty rikos sitä, että B luovuttaa television A:lle. Johdonmukaista olisi arvioida, että rikoksen täyttymishetki on välillisessä tekemisessä samanlainen, kuin välittömässä tekemisessä eli omaisuuden siirtyessä C:ltä B:lle. A:n voidaan nähdä saavan vallinnan välillisesti televisioon, kun B ottaa television haltuun. Näin ollen tehokas katuminen tulisi suorittaa, ennen kuin B on ottanut television haltuun.

³⁸¹ Kyse ns. välikappaleella erehdyttämällä aikaansaadusta rikoksesta, ks. Anttila 1958, s. 77–78.

³⁸² Samalla tavalla Anttila 1958, s. 103–104. Yrityksen aloittamisen arvioinnin kannalta täytäntöönpanokriteeri ainakin täyttyy. Voidaan tosin katsoa, että vaarakriteeri täytyisi vasta siinä vaiheessa, kun B on tosiasia-assa ottamassa televisiota itselleen.

³⁸³ Esim. KKO 2008:81 A oli aloittanut varkauden yrityksen ja poistunut myymälästä. Jos A ei olisi vapaaehtoisesti koskaan tullut takaisin myymälään, kyse olisi ollut yrityksestä luopumisesta.

Välillisen tekemisen lisäksi voidaan pohtia, onko muita sellaisia tilanteita, joissa teko ja seuraus voitaisiin erotella näin selvästi. Yhtenä kysymysmerkinä voisivat olla porovarkaudet. Poro voidaan varastaa siten, että se merkitään anastamistarkoituksessa väärällä poromerkillä.³⁸⁴ Poroerottelussa porot kirjataan omistajilleen poromerkkien perusteella.³⁸⁵ Tulisiko varkaus katsoa täytetyksi jo väärän poromerkin tekemisen perusteella vai onko kyseessä vasta varkauden yritys ja varkauden tunnusmerkistö täyttyy, kun poro kirjataan väärälle omistajalle? Poronhoitolain esitöiden perusteella tarkoitus näyttäisi olleen, että jo väärällä poromerkillä merkitseminen olisi anastusteko.³⁸⁶ Toisaalta vanhemmassa oikeuskäytännössä esim. toisen omistaman halkopinon merkitsemistä omalla merkillä ei ole katsottu edes varkauden yritykseksi (KKO 1955-II-80).³⁸⁷ Mielestäni johdonmukaista olisi katsoa merkintä varkauden yritykseksi, jos poro (tai halkopino) ei tosiasiallisesti ole siirtynyt väärän merkittäjän haltuun. Anastamisen täyttyminen edellyttäisi esineen tosiasiallista siirtymistä.³⁸⁸ Tällöin väärän merkin vapaaehtoinen korjaaminen voitaisiin tulkita tehokkaaksi katumukseksi.

Hätävarjelu, itseapu ja yleinen kiinniotto-oikeus. Oikeudettoman hyökkäyksen päättymispiste on raja hätävarjeluun ja itseavun välillä, mutta miten tämä raja on määriteltävissä varkaudessa? Hyökkäyksen oikeudettomuuden määrittelystä on ollut joissain määrin keskustelua³⁸⁹, mutta itse hyökkäyksen käsite on jäänyt tarkemmin tutkimatta. Ruotsissa hyökkäyksenä pidetään vain fyysisiä hyökkäyksiä.³⁹⁰ *Frände ja Lernestedt* pitävät hyökkäyksen määrittämistä pelkästään fyysisiksi hyökkäyksiksi erityisen ongelmallisena Suomessa. Suomalainen hätävarjelu-oikeus oikeuttaa puolustautumaan kaiken tyyppisiä rikoksia vastaan, joista

³⁸⁴ HE 244/1989 vp, s. 20.

³⁸⁵ Paliskunnat, kohta poronhoito, kohta poroerotus.

³⁸⁶ HE 244/1989 vp, s. 20. ”Teot voidaan toteuttaa joko anastamalla poro tai merkitsemällä poro anastamistarkoituksessa väärällä poromerkillä.” Näin myös vanhemmassa oikeuskäytännössä, ks. Honkasalo – Ellilä 1964, s. 18–19 ja KKO 1935-II-41.

³⁸⁷ Honkasalo – Ellilä 1964, s. 19.

³⁸⁸ Porovarkaudesta harkittiin alun perin omaa säännöstä poronhoitolakiin. Porovarkaus olisi toteutunut anastamalla poro tai merkitsemällä poro anastamistarkoituksessa väärällä poromerkillä (Ks. Joona 2000, s. 723.) Tämän perusteella voisi päätellä, etteivät lain valmistelijatkaan pitäneet anastamista ja väärällä merkillä merkitsemistä samana asiana. Porovarkaudessa ei olekaan aina selvää, onko kyse varkaudesta, kavalluksesta vai väärentämisestä (Ks. Joona 2000, s. 723–727).

³⁸⁹ Kysymys on ollut siitä, edellyttääkö oikeudettomuus tahallisuutta tai tuottamusta hyökkääjältä. Nykyisen rikoksen rakennemallin, sekä kolmiportaisen, että kaksiportaisen, on katsottu johtavan siihen, että oikeudeton hyökkäys edellyttää tahallisuutta tai tuottamuksellisuutta hyökkääjältä ks. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 393 ja Frände 2012, s. 143. Ks. myös Melander 2016, s. 243.

³⁹⁰ Frände – Lernestedt 2019, s. 28.

suuressa osassa ei edellytetä fyysistä hyökkäystä. Frände ja Lernestedt näkevätkin, että hyökkäyksen käsite on laajennettava koskemaan myös ei-fyysisiä hyökkäyksiä tai rajata hätävarjelu-oikeus koskemaan vain fyysisellä hyökkäyksellä toteutettavia rikoksia vastaan.³⁹¹ Tässä tutkielmassa käsiteltävistä rikoksista hätävarjelun ja itseavun kysymykset nousevat erityisesti esille varkauden ja ryöstön yhteydessä.³⁹² Sekä varkaudessa, että ryöstössä tekijä onkin melkein aina fyysisesti ottamassa toisen omaisuutta. Nähdäkseni varkaudessa tapahtuva ”hyökkäys” tarkoittaa esineen irrottamista fyysisesti sen oikean omistajan hallinnasta.

Varkaudessa hyökkäys on päättynyt viimeistään jo silloin, kun tekijälle on omaisuus häiriöttömässä hallinnassaan.³⁹³ ”Häiriötön” viittaa nähdäkseni siihen, että omaisuus on jo anastettu, eli hallinta siirtynyt oikealta omistajalta varkaalle. Esimerkiksi itsepalvelumyymälöistä varastettaessa omaisuus olisi siis häiriöttömästi hallinnassa vasta kassakontrollin ohittamisen jälkeen. Nähdäkseni hätävarjelu-oikeutta olisi mahdollista käyttää, kunnes tekijä ohittaa kassakontrollin, jonka jälkeen kyse olisi itseavusta ja yleisestä kiinniotto-oikeudesta. Hätävarjelu-oikeuden loppuminen näyttääkin olevan varkaudessa sidoksissa ”seuraukseen” eli siihen, kun oikean omistajan vallinta esineeseen katkeaa. Ratkaisussa KKO 1991:88 ravintolan omistaja ylitti hätävarjelun rajat, kun hän ampui haulikolla varkauden pakenevaa autoa merkittäkseen sen. Edellä esitelty porovarkaus voisi hankaloittaa tulkintaa. Jos jo poron merkitäminen väärällä merkillä olisi tulkittavaksi anastamiseksi, hätävarjelu-oikeutta tulisi käyttää poroa väärällä merkillä merkatessa. Hätävarjelun käyttäminen porojen erotteluvaiheessa ei olisi enää sallittua, vaan kyse olisi itseavusta.

Tekopaikka. Varkauden tekopaikasta ei yleensä ole epäselvyyksiä. Koska varkaus tapahtuu tekijän ottaessa haltuun omaisuuden, tekijä on yleensä samassa paikassa omaisuuden kanssa varkauden tapahtuessa. Edellä esitetty välillinen tekeminen voi muodostaa poikkeuksen. Teknologian kehitys voi myös tuoda innovaatioita varkauteen. Esimerkiksi Yhdysvalloissa miehittämättömät drone-lennokit on otettu käyttöön postipakettien kuljettamisessa.³⁹⁴ Tulevaisuudessa dronejen käyttö todennäköisesti lisääntyy ja mielestäni on mahdollista, että niitä voidaan käyttää myös omaisuuden varastamiseen. Miten tekopaikka tulisi siis määrittää, jos

³⁹¹ Frände – Lernestedt 2019, s. 29.

³⁹² Boucht – Frände 2019, s. 81.

³⁹³ HE 44/2002 vp, s. 116.

³⁹⁴ UPS, kohta UPS drone delivery service.

tekijä on Ruotsin puolella, mutta ohjaa kauko-ohjattavaa lennokkia, jolla varastetaan omaisuutta Suomen puolelta? Varkauden tarkasteleminen puhtaasti tekorikoksena näyttäisi johtavan katsantokantaan, jonka mukaan tekopaikkana on Ruotsi, koska tekijä on ollut Ruotsissa teon tapahtuma-aikaan. Toisaalta omaisuus on kuitenkin menetetty Suomessa. Jos varkautta lähdetään tarkastelemaan seurausrikoksena, varkaus voidaan katsoa tehdyksi myös Suomessa. Mielestäni Suomea on tarkoituksenmukaistakin pitää tekopaikkana, koska vahinko suojeltavalle oikeushyvälle on tapahtunut Suomessa. Tällaiselta ongelmalta kuitenkin vältytään, jos otetaan *Tapanin, Tolvasen ja Hyttisen* käyttämä laaja käsitys teosta käyttöön.³⁹⁵ Tekoon voitaisiin katsoa kuuluvan sekä dronen ohjaaminen Ruotsissa, että omaisuuden menetys Suomessa.

Teko aika. Varkaus on tekona usein nopea. Varas nappaa kermapurkin kaupan hyllyltä, piilottaa sen taskuunsa ja yrittää ohittaa kassalinjan. Teko voi kestää myös useamman päivän, esim. jos murtovaras piiloutuu yöksi liikkeeseen ja varastaa sieltä tavarat vasta seuraavana päivänä. Rikoksen teko aika alkaisi näin liikkeeseen piiloutumisesta, esim. 1.1.2021, ja päättyisi, kun tavarat tosiasiallisesti varastetaan, esim. 2.1.2021. Tässä on sinänsä nähtävissä seurausolempi, koska varkauden teko aika ei ala vanhenemaan, ennen kuin omaisuus on tosiasiallisesti viety. Toisaalta voidaan katsoa vain teon kestäneen yrityksen aloittamisesta (1.1.2021) anastamisen toteuttamiseen (2.1.2021). Edellä käytetyssä porovarkauden esimerkeissä tekoajan määrittäminen seurauksen mukaan voisi ollakin olennaisempaa. Poron merkitsemisen ja erottelun välillä voi olla pitkäkin aika. Merkitsemisen pitäminen täytettynä tekona (tekorikos) voisi tarkoittaa tekoajan sijoittamista huomattavasti aikaisempaan vaiheeseen.

5.2 Kavallus

5.2.1 Tunnusmerkistö

RL 28:4 Kavallus

Joka anastaa hallussaan olevia varoja tai muuta irtainta omaisuutta, on tuomittava *kavalluksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi.

³⁹⁵ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 658–659.

Kavalluksesta tuomitaan myös se, joka anastaa löytämiään tai erehdyksen kautta haltuunsa saamiaan varoja tai muuta irtainta omaisuutta.

Kavalluksesta tuomitaan niin ikään se, joka saatuaan toimeksiannon perusteella tai muulla sellaisella tavalla haltuunsa varoja, joiden arvo hänen on tilitettävä toiselle, oikeudettomasti käyttämällä sanottuja tai niiden tilalle tulleita varoja taikka muulla sellaisella tavalla aiheuttaa tilitysvelvollisuuden täyttämättä jäämisen joko sovittuna tai muuten edellytettynä aikana.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun anastamisen yritys on rangaistava.

Kavalluksen tekotavat voidaan jakaa kolmeen. *Esinekavalluksessa* kyse on hallussa olevien varojen tai muun irtaimen omaisuuden anastamisesta. *Löytötavaran kavalluksessa* kyse on löydettyjen tai erehdyksen kautta saatujen varojen tai muun irtaimen omaisuuden anastamisesta. *Saatavan kavalluksessa* kyse on haltuun saatujen varojen tilitysvelvollisuuden laiminlyönnistä.³⁹⁶ Seuraavassa käsittelyn esinekavalluksen ja löytötavaran kavalluksen yhtenä kokonaisuutena niiden samanlaisuuden vuoksi. Saatavan kavallus on tunnusmerkistöltään siinä määrin erilainen, että käsittelen sen ja siihen liittyvä tulkintakysymykset erikseen.

5.2.2 *Esinekavallus ja löytötavaran kavallus*

Esinekavalluksessa kyse on varojen tai muun irtaimen omaisuuden anastamisesta. Varoilla tarkoitetaan myös tilisaldosta ilmeneviä saamisoikeuksia, joten kavalluksen soveltamisala on tässä mielessä laajempi kuin varkauden.³⁹⁷ Kavaltaa voi myös sähköä tai lämpöä, joka on saatettu taloudellisesti hyväksi käytettävään muotoon (RL 28:13.2). Esinekavalluksen erottaa varkaudesta siitä, että varat tai irtain omaisuus ovat tekijän hallussa anastuksen tapahtuessa. Tekijän hallussa olevina pidetään myös toisen tilillä olevia varoja, kun tekijällä on oikeus siirtää tai nostaa niitä (RL 28:13.3). Sinänsä ei ole väliä, miten kavallettava omaisuus on päätenyt tekijän haltuun. Jos omaisuuden haltuunotto on kuitenkin tapahtunut rikoksella, jossa omaisuuden omistus on viety, ei kavalluksesta rangaista. Tällaisen omaisuuden hyväksikäyttö katsotaan rankaisemattomana jälkitekona.³⁹⁸ Omistuksenpidätysehdoin ostetut tai

³⁹⁶ Frände-Wahlberg 2018a, s. 522. Saatavan kavalluksesta käytetään myös termiä tilivelvollisuuden laiminlyönti.

³⁹⁷ He 66/1988 vp, s. 39.

³⁹⁸ Honkasalo - Ellilä 1964, s. 43. Esimerkiksi tekijä ei voi kavaltaa varastamaansa tavaraa. Luvaton käyttö sen sijaan mahdollistaa myöhemmän kavalluksen, koska omaisuus on viety vain käyttötarkoituksessa.

vuokratut esineet voidaan kavaltaa ostajan/vuokraajan toimesta.³⁹⁹ Osamaksukaupoissa omistussuhteen määrittäminen voi tuottaa ongelmia.⁴⁰⁰

Löytötavaran kavallus oli ennen oma rikoksensa. Vuoden 1991 rikoslain uudistuksen yhteydessä löytötavaran kavallus siirrettiin kavallussäännöksen alle. Ennen uudistusta löytötavaran kavaltamiseen saattoi myös syyllistyä, jos ei ilmoittanut löytämästään löytötavarasta.⁴⁰¹ Löydetystä omaisuudesta on kyse, jos omaisuus ei ole omistajan vallinnassa, mutta ei ole myöskään hylätty (*res derelictus*).⁴⁰² Kyse on siis tilanteesta, jossa omistaja on menettänyt vallinnan, mutta ei omistusoikeutta. Erehdyksen kautta saadusta omaisuudesta on käytetty esimerkkeinä ostajan liikaa saamia tavaroita tai virheellisestä tilisiirrosta saatuja varoja.⁴⁰³ Löytötavaran kavalluksia pidetään yleisesti vähemmän moitittavina kuin esinekavalluksia. Niiden rangaistusasteikko on kuitenkin sama, koska tietyissä tapauksissa myös löytötavaran kavallus voi olla törkeän kavalluksen piirteet täyttävä.⁴⁰⁴ Löytötavaran kavalluksen käyttöala on käytännössä vähäinen. Tämä johtuu lähinnä siitä, että varat tai irtain omaisuus harvoin päätyvät toisen haltuun löydön tai erehdyksen kautta.⁴⁰⁵ Helsingin hovioikeuden ratkaisussa (30.05.1991 t. 946) A oli työskennellyt lentoasemalla tehtävänänsä matkustajien jättämien tavarankuljetuskärryjen palauttaminen ja niihin unohdettujen tavaroiden palauttaminen löytötavaratoimistoon. A tuomittiin löytötavaran kavalluksesta, kun hän oli yhdessä työtoverinsa kanssa pitänyt tavarankuljetuskärryyn unohtuneen laukun ja sen sisällön itsellään.

Hallituksen esityksen mukaan, tekijä anastaa hallussaan olevan omaisuuden jo siinä vaiheessa, kun hän päättää pitää sen omanaan.⁴⁰⁶ *Honkasalo* on esittänyt aiemmin kannan, että pelkkä anastustahto ei riittäisi, vaan kavallus vaatii ulkonaisesti havaittavan anastustoimen. Tällainen toimi olisi esim. esineen loppuun kuluttaminen tai myyntiin laittaminen.⁴⁰⁷ Selvää on, että näyttöä anastustarkoituksesta on lähes mahdoton saada ennen ulkoista

³⁹⁹ Frände – Wahlberg 2018a, s. 523.

⁴⁰⁰ Esim. KKO 1997:154 ja KKO 2002:17. Ks. myös Tolonen 1998, s. 835–866.

⁴⁰¹ HE 66/1988 vp, s. 40–41. Ilmoitusvelvollisuus poistettiin, koska katsottiin, että tällaisesta passiivisesta toiminnasta riittävä seuraamus olisi löytötaveralain (778/1988) mukaisten oikeuksien menettäminen.

⁴⁰² Honkasalo - Ellilä 1964, s. 50.

⁴⁰³ Lappi-Seppälä 2009a, s. 723–724. Ks. myös Honkasalo - Ellilä 1964, s. 50–51.

⁴⁰⁴ HE 66/1988 vp, s. 40. Esimerkiksi omaisuuden suuri arvo voi tehdä teon törkeäksi.

⁴⁰⁵ Frände-Wahlberg 2018a, s. 524-525.

⁴⁰⁶ He 66/1988 vp, s. 40. Ks. myös HE 23/1972 vp, s. 10.

⁴⁰⁷ Honkasalo - Ellilä 1964, s. 43–44. Honkasalo katsoo, että pelkkä kaupaksi tarjoaminen käy anastustoimesta, jos tarjoamisesta käy ilmi anastustahto.

anastustoimea.⁴⁰⁸ Rahan ja muiden varojen, kuten tilivarojen, katsotaan siirtyvän haltuun saajan omaisuudeksi, kun ne sekoittuvat tämän varoihin.⁴⁰⁹ Jos haltuun saajalla on velvollisuus pitää haltuunsa saamat varat erillään omista varoista, (esine)kavallus katsotaan täyteen tyksi jo varojen sekoittuessa.⁴¹⁰ Tavallisesti kavallukset tapahtuvat tilanteissa, joissa tekijällä on työnsä puolesta oikeus päästä käsiksi varoihin. Tyypillinen teko on päiväkassan varojen anastaminen. Myös pankki- ja asianajotoiminta ovat otollisia aloja kavallusrikoksen toteuttamiselle.⁴¹¹

5.2.3 *Esinekavallus ja löytötavaran kavallus seurausrikoksina*

Kuten aiemmin käsitellyssä varkaudessa, esinekavalluksessa ja löytötavaran kavalluksessa on kyse omaisuuden anastamisesta.⁴¹² Pääasiallisena erona varkauteen on, että anastettava omaisuus on tekijän omassa hallussa. Anastettavan omaisuuden ala on myös hieman laajempi. Kolmas ero on, että rikoksen yrityksen merkitys kavalluksessa on minimaalinen verrattuna varkauteen. Esinekavallus on ainoa kavalluksen muoto, jonka yritys on rangaistava. Käytän jatkossa esinekavalluksesta ja löytötavaran kavalluksesta yhteistä termiä anastuskavallus. Yhtäläisyyksien takia esine- ja löytötavaran kavalluksesta kirjoittaessa voidaan viitata joissain määrin siihen, mitä aiemmin on kirjoitettu varkauden yhteydessä.

Tahallisuus. Tahallisuus ei ole kysymys, jota olisi paljon pohdittu anastuskavalluksen yhteydessä. Tahallisuusarviointi on yleensä olosuhdetahallisuuden tyyppistä. Jos omistuksenpidätysehdoon myydyin esineen omistaja myy esineen eteenpäin, häneltä voi puuttua tahallisuus, jos hänellä ei ole ollut tiedossa sopimuksen sisältöä.⁴¹³ Vaasan hovioikeuden ratkaisussa (14.10.2008, 1274) kavallussyte hylättiin tahallisuuden puuttumisen takia. A korjasi työkseen vanhojen klassikkoautojen matkamittareita. Hän oli saanut B:ltä museoauton matkamittarin korjattavakseen. B oli seuraavina vuosina kysellyt matkamittarin perään, mutta A oli kertonut korjauksien olevan kesken. B oli lopulta vaatinut mittarinsa takaisin, johon A ei

⁴⁰⁸ He 66/1988 vp, s. 40 ja Lappi-Seppälä 2009a, s. 722.

⁴⁰⁹ He 66/1988 vp, s. 40.

⁴¹⁰ Frände-Wahlberg 2018a, s. 526. Esimerkiksi laki asianajajista (496/1958) 5 §:n 3 mom. velvoittaa asianajajan pitämään päämiehilleen kuuluvat raha- ja muut varat erillään omista varoistaan.

⁴¹¹ Frände-Wahlberg 2018a, s. 524–525.

⁴¹² Rikoslain uudistuksessa harkittiin esinekavalluksen sisällyttämistä varkauden tunnusmerkistöön. Näin ei kuitenkaan tehty, koska esinekavalluksen katsottiin olevan vähemmän paheksuttava teko kuin varkauden (He 66/1988 vp, s. 30).

⁴¹³ Frände-Wahlberg 2018a, s. 526. Tosin väite siitä, että omistuksenpidätysehdoista ei ole tiedetty, ei luultavasti menesty tuomioistuimessa.

ollut suostunut. A:n mukaan hän oli kadottanut mittarin, mutta ei kehdannut myöntää tätä B:lle, jonka vuoksi hän oli valehdellut siitä kysyttäessä. Hovioikeus katsoi, että A:lta puuttui kavalluksen edellyttämä tahallisuus ja hylkäsi syytteen. Edellisessä kappaleessa katsoin, että anastamistahallisuus sisältää vaatimuksen mielensisäisestä anastustarkoituksesta, jolloin kyse on ns. korotetun tahallisuusvaatimuksen kriteeristä. Anastuskavallukset tulee tehdä anastustarkoituksessa, jonka vuoksi katson, että myös anastuskavalluksissa kyse on korotettua tahallisuusvaatimusta vaativista rikoksista.

Epävarsinainen laiminlyöntirikos. Voiko anastuskavallukseen syyllistyä epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena? Olen edellä käsitellyt varkauden kohdalla niitä ongelmia, jotka anastaminen aiheuttaa epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen käsitteelle. Nämä samat ongelmat pätevät myös anastuskavallukseen. Oman lisänsä tuo kuitenkin anastuskavallusten lisävaatimus omaisuuden hallussapidosta. Koska kavallukseen voi syyllistyä vain omaisuuden hallussapitäjä, on tekijäjoukko melko rajoitettu. Voidaan miettiä, että esimerkiksi esineen vuokraajalla on erityinen velvollisuus pitää vuokratusta omaisuudesta huolta.⁴¹⁴ Jos vuokraaja sallisi vuokratun esineen varkauden, tulisiko rikosvastuu kysymykseen? Näkisin, että tässä törmätään samoihin ongelmiin rikoskumppanuuden ja avunannon kanssa, kuin edellisessä kappaleessa käsitellyn vartijan laiminlyönnin yhteydessä.

Löytötavarana kavalluksena oli ennen rangaistavaa se, että jätti ilmoittamatta löytämästään löytötavarasta.⁴¹⁵ Tällöin kyse on ollut varsinaisesta laiminlyöntirikoksesta. Nykyinenkin löytötavarana kavallus on nähdäkseni toteutettavissa laiminlyönnillä. Esimerkiksi henkilö B on vierailemassa henkilö A:n luona. Henkilö B kadottaa reissulla upouuden Rolex-kellonsa. A löytää B:n kellon myöhemmin, mutta ei ilmoita löydöstään, vaan pitää kellon itsellään. A anastaa kellon laiminlyömällä ilmoittaa B:lle kellon sijainnista. Epävarsinainen laiminlyöntirikos edellyttää kuitenkin tekijältä erityistä oikeudellista velvollisuutta seurauksen estämiseen, jota tässä tilanteessa on vaikea löytää. Vaikka tällainen velvollisuus olisikin olemassa, kyse on enemmänkin tilanteesta, jossa laiminlyönti rinnastuu aktiiviseen toimintaan.⁴¹⁶

⁴¹⁴ RL 3:3.2,3 tehtäväksi ottamiseen tai sopimukseen perustuva vastuu.

⁴¹⁵ RL 29:2.2 (kumottu) ”Joka jättää noudattamatta, mitä löytötavarana ilmoittamisesta tai luovuttamisesta on säädetty, rangaistakoon enintään viidelläkymmenellä päiväsakolla.”

⁴¹⁶ Laiminlyönnin rinnastamisesta aktiiviseen toimintaan ks. esim. Luoto 2015, s. 467–470. Ks. myös Duff 2007, s. 112 (commission by omission).

Tällaista laiminlyönnillä toimimista arvioidaan usein psyykkistä syy-yhteyttä vaativissa rikoksissa, lähinnä petoksessa.⁴¹⁷ A:n vaikeneminen kellon sijainnista on verrattavissa kellon aktiiviseen anastamiseen.

Yritys ja tehokas katuminen. Esinekavallus on ainut kavalluksen tyyppi, jossa yritys on rangaistava. Lain esitöissä tarve esinekavalluksen yrityksen rangaistavuudelle nähdään sellaisissa osallisuustilanteissa, joissa toisella tekijällä voidaan katsoa olevan omaisuus ennestään hallussa.⁴¹⁸ *Frände ja Wahlberg* kuitenkin katsovat, että marginaali yritykselle jää näissäkin tilanteissa hyvin pieneksi. Koska anastamisen katsotaan tapahtuvan jo hallussa pitäjän ryhtyessä toimiin, joihin vain omistajalla on oikeus ryhtyä, kavallus täyttyisi jo esim. siinä vaiheessa, kun esineen hallussapitäjä antaisi luvan viedä esine pois.⁴¹⁹ Hallituksen esitys jättääkin ristiriitaisen kuvan esinekavalluksen täyttymisestä. Lähtökohtana on, että anastaminen tapahtuu jo päätöksellä pitää varat omanaan. Yrityksen rangaistavuutta perustellaan kuitenkin sillä, että liikkeensä varastosta anastamista yrittävän varastopäällikön ei katsota syyllistyneen täytettyyn kavallukseen.⁴²⁰ Oikeuskäytännössä yritystä näytettäisiin arvioidun lain esitöistä ja oikeuskirjallisuudesta poikkeavalla tavalla. Rovaniemen hovioikeuden tuomiossa (4.1.2001 t.1) vastaajaa syytettiin kavalluksen yrityksestä, kun hän syytteen mukaan oli yrittänyt myydä liikehuoneistonsa vuokranantajalle kuuluvaa irtaimistoa. Vastaaja tuomittiin kavalluksen yrityksestä käräjäoikeudessa, mutta tuomio kumottiin hovioikeudessa näytön puutteeseen vedoten. Hovioikeuden kanta näyttäisi olleen⁴²¹, että hallinnassa olevan omaisuuden myynnistä sopiminen täyttäisi vasta kavalluksen yrityksen. Teko täyttyisi (oletettavasti) vasta omaisuuden siirtyessä ostajalle.

Tehokkaan katumisen ongelmaa esinekavalluksessa voidaan pohtia seuraavan esimerkin avulla. Esinekavallus voi varkaudesta poiketen kohdistua, ja usein kohdistuukin, tilivaroihin. Sähköinen tilivarojen siirto tapahtuu nykyään hyvinkin nopeasti, mutta tilivarojen haltijan antaman määräyksen ja pankin suorittaman tilivarojen siirron välille jää kuitenkin aina

⁴¹⁷ Frände 2012, s. 226 ja Tapani 2004, s. 155–166.

⁴¹⁸ He 66/1988 vp, s. 39.

⁴¹⁹ Frände-Wahlberg 2018a, s. 528.

⁴²⁰ He 66/1988 vp, s. 39–40.

⁴²¹ Hovioikeus kumosi syytteen, koska se katsoi, ettei asiassa ollut näytetty vastaajan yrittäneen myydä irtaimistoa. Hovioikeuden tuomiossa ei oteta kantaa siihen, olisiko väitetystä myyntiyrityksessä ollut kyse kavalluksen yrityksestä vai täytetystä teosta. Käräjäoikeus kuitenkin tuomitsi vastaajan yrityksestä ja katson, että hovioikeus oli käräjäoikeuden kanssa samaa mieltä rikosnimikkeestä.

jonkinlainen aikaero. Syyllistyykö tilivarojen haltija kavallukseen antaessaan määräyksen, vai onko kyse vasta yrityksestä ja teko täyttyy pankin tosiasiallisesti siirtäessä varat. Jos kavallukseen syyllistyy jo määräyksen antaessaan, ei tehokkaalle katumiselle jää tilaa. Jos tilinsiirto määrittää teon päätepisteen, olisi tekoa mahdollista katua määräyksen ja tilinsiirron välillä. Vallitseva kanta on, että jo määräyksen antaminen on sellainen ulkoinen anastustoimi, joka täyttää kavalluksen. Näin ollen tekoa ei voi enää tehokkaasti katua. Mielestäni olisi kuitenkin perusteltua tulkita asiaa samassa linjassa edellä mainitun hovioikeuden tapauksen kanssa. Anastamisen käsitettä on johdonmukaista tulkita samankaltaisesti, sekä varkaudessa, että kavalluksessa. Esinekavalluksen yrityksen rangaistavuus perustuukin näiden kahden rikoksen samankaltaiseen kohteluun.⁴²² Varkauudessa anastaminen täyttyy, vasta kun omaisuus siirtyy oikealta omistajalta anastajalle. Määräystoimen tulkitseminen kavallusteoksi, siirtäisi esinekavalluksen täyttymisen aikaisempaan vaiheeseen kuin varkaudessa ja tekee kavalluksen yrityksestä käytännössä mahdottoman. Tällainen tulkinta on sopinut paremmin silloin, kun esinekavalluksen yritys ei ole ollut rangaistava.⁴²³

Hätävarjelu, itseapu ja yleinen kiinniotto-oikeus. Hätävarjeluun tai välittömään itseavun mahdollisuus on kavalluksessa hyvin vähäinen. Tämä johtuu siitä, että anastuskavalluksissa esineen tulee olla kavaltajan hallussa anastuksen tekohetkellä. Jos esine on kavaltajan hallussa, ei esineen oikea omistaja todennäköisesti ole suojaamassa oikeuksiaan anastuksen hetkellä. Kuten edellä varkauden yhteydessä todettiin, hyökkäystä pidetään perinteisesti fyysisenä hyökkäyksenä.⁴²⁴ Kavallus ei kuitenkaan yleensä tapahdu varkauden tavoin esinettä fyysisesti liikuttamalla. Edellä käsitelty omaisuuden myyntitilanne voi luoda kiinnostavan tilanteen hätävarjelu-oikeuden käyttämisen kannalta. Jos jo myynti-ilmoitus täyttää kavalluksen tunnusmerkistön, niin esineen oikea omistajahan ei voi enää olla oikeutettu hätävarjeluun omaisuuden siirtyessä myyjältä (kavaltaja) ostajalle, vaan kyse olisi itseavusta.

Tekopaikka. Tekopaikan määrittely voi hankaloitua, jos kavallus on tehty muutoin kuin fyysisestä esinettä liikuttelemalla. Ensimmäisenä esimerkkinä tästä on tilivarojen kavallus.

⁴²² He 66/1988 vp, s. 39.

⁴²³ Arvelen, että hallituksen esityksen ristiriitaisuus johtuukin siitä, että asiassa ei ole arvioitu yrityksen rangaistavuuden vaikutuksia kavalluksen täyttymisen arviointiin. Kavallusteon täyttyminen on arvioitu vanhan lain nojalla, jossa yritys ei ole ollut rangaistava.

⁴²⁴ Frände – Lernesdted 2019, s. 28–29.

Lomalla Tukholmassa oleva asianajaja siirtää asiakkaalleen kuuluvia tilivaroja asiakastililtä omalle tililleen päästäkseen juhlimaan Tukholman yöelämään. Jos määräys tilivarojen siirtämiselle annetaan Ruotsissa, mutta siirtyminen tapahtuu Suomessa olevien tilien välillä⁴²⁵, onko rikos tapahtunut Ruotsissa vai Suomessa. Näkisin, että tässä esimerkissä voidaan ajatella tilivarojen tosiasiallista siirtymistä Suomessa seurauksena. Toisaalta tässäkin tilanteessa voidaan teoksi käsittää, sekä määräys tilivarojen siirrosta, että tilivarojen tosiasiallinen siirtymä. Näin ei välttämättä tarvitse pohtia seurausproblematiikkaa.

Hankalammaksi tilanteen tekee, jos kavallettava omaisuus ei ole tosiasiasissa siirtynyt mihinkään. Esimerkiksi kavaltaja Ruotsissa ollessaan laittaa hallussaan olevan Suomessa sijaitsevan esineen myyntiin. Esinettä ei ole myyty kellekään, vaan se on pysynyt koskemattomana paikallaan Suomessa. Jos otetaan edellä oikeuskirjallisuudessa ja lain esitöissä ilmaistu kanta, kavallus on tapahtunut myynti-ilmoituksella. Tässä tapauksessa teon ymmärtäminen Suomessa tapahtuneeksi on hankalaa, koska Suomessa sijaitsevalla omaisuudelle ei ole itse asiassa tapahtunut mitään. Yrityksen tekopaikka taas määräytyy rikoksen tunnusmerkistön mukaisen seurauksen mukaan (RL 1:10.2). Jos myynti-ilmoitusta tarkastellaan vasta yrityksenä, ja myyntiä (omaisuuden anastamista) seurauksena, niin tekopaikaksi katsottaisiin myös Suomi.

Teko aika. Tekopaikan yhteydessä käsitellyt tilanteet ovat esimerkkejä myös tekoajan määrittämisestä. Jos hallussa oleva omaisuus laitetaan myyntiin ilmoituksella 1.1.2021, mutta kaupat solmitaan 1.2.2021, milloin kavallus on tapahtunut? Myynti-ilmoituksen pitäminen täytettynä tekona johtaa siihen, että kavallus on tapahtunut jo 1.1.2021 ja syyteoikeus teosta vanhenee vuoden 2025 viimeisellä kelloyöllä. Jos taas kauppajien solmiminen täyttää kavalluksen, syyttäjällä on vielä vuoden 2026 tammikuu aikaa nostaa syyte.

5.2.4 Saatavan kavallus

Saatavan kavalluksesta kyse ei ole niinkään aktiivisesta anastamisesta, vaan laiminlyömisestä. Saatavan kavallus on rakenteeltaan monimutkaisin ja tulkinnallisesti hankalin

⁴²⁵ Tässä voidaan tietenkin myös miettiä, missä mielessä raha tosiasiallisesti siirtyy. Pankkitilillä olevat varat ovat tilin haltijan saamia pankilta. Tarkemmin pankkivaroista kavalluksen kohteena ks. Kaisto 2004, s. 259–271.

kavalluksen muoto.⁴²⁶ Sen voidaan katsoa koostuvan kolmesta osasta.⁴²⁷ Ensimmäinen osa on, että tekijä on saanut, joko toimeksiannon kautta tai muulla sellaisella tavalla, haltuunsa varoja, joiden arvo hänen on tilitettävä. Varoiksi katsotaan rahavarat, tilivarat ja muut paljousesineet.⁴²⁸ Olennaista on tilitysvelvollisuuden olemassaolo. Maksukyvytön luotonsaaja ei syyllisty kavallukseen, jos hänellä ei ole tilitysvelvollisuutta. Käytännössä ei välttämättä ole helppoa erotella normaalia velkasuhdetta velvoiteoikeudellisesta tilitysvelvollisuudesta.⁴²⁹ Tapauksessa KKO 1981-II-93 kavalluksen syyte hylättiin, kun alun perin tilitysvelvollisuuksin A:n hallussa olleet varat olivat perimistoimenpiteiden ja niiden lyhennysten jälkeen muuttuneet tavallisen luotonsaantiin verrattavaksi saatavaksi B:lle.

Toisessa osassa tekijä käyttää oikeudettomasti⁴³⁰ edellä mainitut varat tai niiden sijaan tulleet varat. Kolmas osa on, että varojen oikeudeton käyttö tai muu sellainen tapa johtaa tilitysvelvollisuuden laiminlyöntiin. Laiminlyönti voi olla myös osittainen. Tekijä voi oikeudettoman käytön lisäksi aiheuttaa laiminlyönnin muulla sellaisella tavalla. Oikeuskirjallisuudessa tämän on katsottu tarkoittavan, että tilitysvelvollisuuden laiminlyönti voi johtua yhtä hyvin maksuhaluttomuudesta kuin maksukyvyttömyydestä.⁴³¹ Tuoreessa ennakkoratkaisussa KKO 2021:36 kuitenkin katsottiin, että pelkkä tilitysvelvollisuuden laiminlyönti ei riitä saatavan kavallukseen, vaan lisäksi edellytetään sitä, että tekijä on menetellyt haltuunsa saamien varojen suhteen moitittavasti ja menettelyllään aiheuttanut sen, että tilitysvelvollisuus on jäänyt täyttämättä.⁴³² Saatavan kavalluksen tyyppitapauksessa toimeksisaaja saa päämieheltään tehtäväksi irtaimen esineen myynnin. Tähän toimeksiantoon kuuluu tilitysvelvollisuus toimeksiannon toteuttamisesta, mutta ei velvollisuutta pitää toimeksiannosta saatuja varoja erillään omista varoista.⁴³³ Irtaimen esineen myytyään toimeksisaaja käyttääkin rahat omien velkojensa maksuun. Tämä johtaa maksukyvyttömyyteen ja tilitysvelvollisuuden laiminlyöntiin.⁴³⁴

⁴²⁶ Frände-Wahlberg 2018a, s. 522.

⁴²⁷ Lappi-Seppälä 2009a, s. 725.

⁴²⁸ He 66/1988 vp, s.41.

⁴²⁹ Kaisto 2005, s. 432.

⁴³⁰ Lappi-Seppälän mukaan tekijän tulee käyttää varat hyötymistarkoituksessa. Nähdäkseni rikoslain sanamuoto edellyttää kuitenkin vain oikeudetonta käyttämistä.

⁴³¹ Frände - Wahlberg 2018a, s. 529. Ks. myös Kaisto 2004, s. 306–307.

⁴³² KKO 2021:36, kohta 23.

⁴³³ HE 66/1988 vp, s. 40. Saatavan kavallus eroaa esinekavalluksesta siinä, että saatavan kavallusta voidaan soveltaa myös tilanteisiin, joissa ei ole velvollisuutta pitää varoja erillään.

⁴³⁴ Frände - Wahlberg 2018a, s. 529.

Saatavan kavalluksessa on nähtävissä selvä juridinen syy-yhteys. Tekijän oikeudeton teko, kuten omien velkojen maksu, tulee olla syy-yhteydessä tilitysvelvollisuuden täyttämättä jäämiseen. Saatavan kavalluksessa on näin ollen selvästi erotettavissa teko (oikeudeton käyttäminen) ja seuraus (tilitysvelvollisuuden täyttymättä jääminen). Saatavan kavalluksen seurauslementti näkyy myös tahallisuudessa. Tilitysvelvollinen voi arvioida tulevan maksukykynsä väärin ja tämän vuoksi käyttää ne varat, jotka olisi vaadittu tilitysvelvollisuuden täyttämiseen. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, tahallisuuden olevan käsillä, kun tilitysvelvollinen pitää varsin todennäköisenä, ettei pysty tilittämään varoja tilityksen ajankohtana.⁴³⁵ Kyse on siis todennäköisyystahallisuudesta. Saatavan kavalluksen yritys ei ole rangaistava. Näin ollen ei ole tarvetta pohtia voiko saatavan kavaltamista tehokkaasti katuakaan. Saatavan kavallus täyttyy, kun tilitysvelvollisuus laiminlyödään, joko sovittuna tai muuten edellytettynä aikana. Itse oikeudeton käyttö ei ole vielä rangaistavaa.⁴³⁶ Saatavan kavalluksessa on kyse laiminlyönnistä. Sitä voidaan sanamuotonsa perusteella pitää varsinaisena laiminlyöntirikoksena. Näin ei ole tarpeen pohtia, voiko siihen syyllistyä epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena. Laiminlyönti on ainut tapa, jolla saatavan kavallukseen voi syyllistyä. Itseavulle ei käyttöä, koska toimeksisaajan ja toimeksiantajan varat ovat sekoittuneet. Hätävarjelulle on myöskin hankala löytää käyttöalaa. Koska kyse on laiminlyöntirikoksesta, teko aika ja tekopaikka määräytyvät luonnollisesti RL 1:10.1:n laiminlyöntirikoksen tekopaikkaa koskevan mukaisesti.⁴³⁷

⁴³⁵ Kaisto 2004, s. 309. Ks. myös Frände-Wahlberg 2018a, s. 530.

⁴³⁶ Saatavan kavalluksesta säädettäessä oli alun perin (HE 23/1972 vp, s. 12) tarkoitus kriminalisoida jo tilitysvelvollisuuden täyttämisen vaarantaminen. Näin ei kuitenkaan näyttövaikeuksien vuoksi tehty (LaVM 5/1972 vp s. 3.) Saatavan kavallus olisi tällöin ollut ns. konkreettinen vaarantamisrikos.

⁴³⁷ ”Laiminlyöntirikos katsotaan tehdyksi sekä siellä, missä tekijän olisi pitänyt toimia, että siellä, missä rikoksen tunnusmerkistön mukainen seuraus ilmeni (RL 1:10.1)”

6 YHDISTETYT OMAISUUSRIKOKSET: RYÖSTÖ JA KIRISTYS

6.1 Ryöstöstä

6.1.1 Tunnusmerkistö

RL 31:1 Ryöstö

Joka

1) käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla välittömästi käyttää sellaista väkivaltaa toisen hallusta anastaa tai ottaa luvattomasti käyttöön toisen irtainta omaisuutta taikka

2) sellaista väkivaltaa tai uhkausta käyttämällä pakottaa toisen luopumaan taloudellisesta edusta, johon rikoksentekijällä tai sillä, jonka puolesta hän toimii, ei ole laillista oikeutta,

on tuomittava *ryöstöstä* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Ryöstöstä tai sen yrityksestä tuomitaan myös se, joka 1 momentin 1 kohdassa tarkoitusta anastamisesta tai käyttöön ottamisesta verekseltään tavattuna käyttämällä siinä tarkoitettua väkivaltaa tai uhkausta täyttää tai yrittää täyttää rikoksen taikka pitää tai yrittää pitää siten ottamansa omaisuuden.

Ellei tässä pykälässä tarkoitettu teko, huomioon ottaen väkivallan tai uhkauksen vähäisyys tai muut tekoon liittyvät seikat, ole kokonaisuutena arvostellen vakava, ei rikoksentekijää tuomita ryöstöstä, vaan niistä muista rikoksista, jotka teko käsittää.

Ryöstö on yhdistetty rikos. Ryöstöön sisältyy väkivalta tai sen uhka ja omaisuusrikos.⁴³⁸

Ryöstön tekemuodot voidaan erotella kolmeen: (perusmuotoiseen) ryöstöön, ryöstöntapaiseen kiristykseen⁴³⁹ ja ryöstöntapaiseen varkauteen. Jos teko ei ole kokonaisuutena vakava,

⁴³⁸ HE 66/1988 vp, s. 96. Ks. myös Honkasalo-Ellilä 1964, s. 106 ja Thomas 2020, s. 661.

⁴³⁹ Ryöstöntapainen kiristys oli ennen oma rikossäännöksensä. Ks. HE 66/1988 vp, s. 97.

tekijä tuomitaan erikseen esim. pahoinpitelystä ja varkaudesta. Teon vakavuuden arvioinnissa painopiste on käytetyn väkivallan tai sellaisen uhan vakavuudessa.⁴⁴⁰

Ryöstön perusmuodossa tekijä käyttämällä tai uhkaamalla välittömästi käyttää väkivaltaa anastaa tai luvattomasti ottaa käyttöön toisen irtainta omaisuutta toisen hallusta. Ryöstöns. omaisuusrikospuoli voidaan kattaa varkausrikoksella (RL 28:1–3) tai irtaimen omaisuuden luvattomaa käyttöä koskevalla rikoksella (RL 28:7–9).⁴⁴¹ Kyse voi olla myös moottorikulkuneuvon käyttövarkaudesta (RL 28:9 a–9 c).⁴⁴² Ryöstön soveltamisala poikkeaa siinä määrin varkaudesta, että sähköä, lämpöä tai yhteistä omaisuutta ei voi ryöstää.⁴⁴³ Ryöstö edellyttää, että tekijällä ei ole oikeutta tavoiteltavaan etuun. Tämä käy ilmi anastuksen ja luvattoman käytön termeistä.⁴⁴⁴ Tällaisissa tilanteissa arvioitavaksi tulevat pakottaminen (RL 25:8) tai omankädenoikeus (RL 17:9). Esimerkiksi tapauksessa KKO 1977-II-45 A tuomittiin pakottamisesta, kun hän oli pistoolilla uhaten ottanut B:ltä rahaa ja puvun maksuksi velasta. Pakottamisesta katsottiin olevan kysymys myös tapauksessa KKO 1955-II-63, jossa tekijä oli ottanut palkkasaatavan väkivalloin työnantajaltaan.

Ryöstö voidaan toteuttaa, joko henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa käyttämällä tai välittömän väkivallan uhalla. Henkilöön kohdistuvan väkivallan määrittelyssä voidaan hakea apua pahoinpitelyn (RL 21:5) ruumiillisen väkivallan määrittelystä. Ruumiillisena väkivaltana pidetään toisen ruumiillisen koskemattomuuden loukkaamista. Se on ulkoinen toiminto, josta voi aiheutua toiselle vamma tai terveyden vahingoittuminen, mutta tämä ei ole

⁴⁴⁰ He 66/1988 vp, s. 97. Oikeuskäytännössä vähäisyyttä arvioitu mm. KKO 2009:5, jossa tekijät olivat pidelleet kaulasta kiinni 77-vuotiasta naista ja vieneet tämän lompakon. Teko katsottiin ryöstöksi. Samoin KKO 1998:142, jossa tekijä oli lyönyt uhria kasvoihin ja ottanut tämän taskusta 40 markkaa sisältäneen lompakon. Turun hovioikeuden ratkaisussa (14.4.2011 nro 352) tekijä oli raapinut ja huitonut kohti myyjää, joka yritti estää tupakan ja alkoholin näpistämisen. Väkivallan vähyden vuoksi teossa ei katsottu olevan kyse ryöstöstä.

⁴⁴¹ HE 66/1988 vp, s. 96.

⁴⁴² Nykyisen ryöstörikoksen esitöissä ei mainita (HE 66/1988 vp) moottorikulkuneuvon käyttövarkausta. Tämä johtuu siitä, että vuoden 1991 uudistus poisti erillisen moottoriajoneuvon luvattoman käytön. Moottorikulkuneuvon käyttövarkaus tuotiin uudelleen lakiin 2000-luvulla. Moottorikulkuneuvon käyttövarkaudet ovat luvattoman käytön erikoistilanteita (HE 240/2001 vp, s. 8). Frände-Wahlberg 2018b, s. 569, katsovat käyttövarkausten kuuluvan ryöstösäännössä tarkoitettuun luvattomaan käyttöön.

⁴⁴³ HE 66/1988 vp, s. 96. RL 28:13 sähkö- ja lämpöenergiasta koskee vain varkaus- ja kavallusrikoksia. Yhteisen omaisuuden ryöstäminen oli vielä lainmuutosta mahdollista. Tapauksessa KKO 1955-II-58 kuolinpesän osakas, joka väkivallalla oli anastanut yhteisen pesän omaisuutta, tuomittiin ryöstöstä.

⁴⁴⁴ HE 66/1988 vp, s. 96.

välttämätöntä.⁴⁴⁵ Henkilöön kohdistuvan väkivallan käsitteen on tosin katsottu olevan laajempi kuin pelkän ruumiillisen väkivallan.⁴⁴⁶ Ratkaisussa KKO:1994:10 kuitenkin katsottiin, ettei kyseessä ollut ryöstö, kun uhri oli omaisuuden varastamista varten saatettu tiedottomaan tilaan lääkeaineilla.⁴⁴⁷ Väkivallan, tai sen uhan, ei tarvitse kohdistua ryöstettävään henkilöön, vaan sitä voidaan käyttää myös kolmanteen henkilöön ryöstettävän vastarinnan murtamiseksi. Väkivallan uhka tulee olla välitön. Uhkauksen toteuttaminen tarkoitetaan tapahtuvaksi heti teon yhteydessä. Uhkauksen välittömyys erottaa ryöstön myöhemmin käsiteltävästä kiristyksestä.⁴⁴⁸ Ryöstö voidaan toteuttaa vis absoluta – pakolla, jossa henkilö on, esim. sidottu kiinni, eikä hänellä ole mitään tosiasiallista mahdollisuutta estää ryöstöä tai vis compulsiva – pakolla, jossa henkilöllä on periaatteessa toisintoimimismahdollisuus, mutta toisintoimiminen olisi uhrin kannalta erittäin haitallista.⁴⁴⁹

Ryöstöntapainen kiristyksessä tekijä ei ota omaisuutta uhrilta, vaan pakottaa tämän luopumaan taloudellisesta edusta.⁴⁵⁰ Klassisessa pankkiryöstössä, jossa kassavirkailija väkivallan uhalla pakotetaan antamaan rahat tekijälle, on kyse ryöstöntapaisesta kiristämisestä. Uhri voidaan myös pakottaa jättämään esine tiettyyn paikkaan tai poistumaan ilman sitä paikalta.⁴⁵¹ Ryöstöntapaisesta kiristämisestä, sen vielä ollessa erillinen rikos, oli esim. kyse ratkaisussa KKO 1971-II-60, jossa pankin kassahoitaja pakotettiin leikkiaseella antamaan pankin kassassa olleita rahoja. Taloudellisen edun käsite on melko kattava. Olennaista on, että teko heikentää uhrin taloudellista asemaa. Tämä voi ilmetä jo saadun varallisuusarvon tai vasta odotettavissa olevan voiton menettämisenä. Edellytyksenä tässäkin on, ettei tekijällä ole oikeutta kyseiseen etuun.⁴⁵² Perusmuotoisen ryöstön ja ryöstöntapaisen kiristyksen eroa pidetään melko vähäisenä.⁴⁵³ Ryöstöntapaisessa kiristyksessä on kuitenkin kyse siitä, että uhri luopuu taloudellisesta edusta, sen sijaan, että tekijä anastaisi tai ottaisi luvottomasti käyttöönsä

⁴⁴⁵ HE 94/1993 vp, s. 95. Koska ruumiillista väkivaltaa käyttämällä tehty pahoinpitely ei edellytä seurausta, sitä voidaankin pitää tekorikoksena (Ks. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 246.)

⁴⁴⁶ Frände-Wahlberg 2018b, s. 571. Ks. myös Lappi-Seppälä 2009b, s. 855.

⁴⁴⁷ Aiemmin oikeuskirjallisuudessa Honkasalo (1964, s. 107) katsoi aiemman lain sanamuodon ”väkivaltaisen pitelemisen” täyttyvän lääkeaineilla tainnuttamisella.

⁴⁴⁸ HE 66/1988 vp, s. 97.

⁴⁴⁹ Honkasalo – Ellilä 1964, s. 108. Vis absoluta ja Vis compulsiva pakosta esim. Matikkala 2018b, s. 486.

⁴⁵⁰ Kyse on vis compulsiva - pakosta. Ks. Honkasalo – Ellilä 1964, s. 140.

⁴⁵¹ Lappi-Seppälä 2009b, s. 858 ja Frände -Wahlberg 2018b, s. 576–577.

⁴⁵² HE 66/1988 vp, s. 97. Aiemmin ryöstöntapaisen kiristyksen kohde oli määritelty tarkemmin. Kyse oli tavara- tai rahasta, velan helpotuksesta, velkakirjasta, takauksesta tai muusta aineellisesta edusta.

⁴⁵³ Frände-Wahlberg 2018b, s. 578 ja HE 66/1988 vp, s. 95. Tämän vuoksi ne yhdistettiin saman säännöksen alle.

omaisuutta. Tämän tutkielman kannalta ryöstöntapaisella kiristyksellä onkin useampia yhtymäkohtia seuraavassa kappaleessa käsiteltävään kiristykseen.

Perusmuotoisessa ryöstössä ja ryöstöntapaisessa kiristyksessä väkivalta tai sen uhka tulee ennen omaisuusrikosta. *Ryöstöntapaisessa varkaudessa* tämä kääntyy toisinpäin. Tekijä on anastamassa tai ottamassa luvattomasti käyttöön omaisuutta, kun hänet ns. tavataan verekseltään, jolloin käyttää väkivaltaa tai sen uhkaa saadakseen tai pitääkseen omaisuuden hallussaan. Verekseltään rikoksentekijä on tavattu ainakin silloin, kun teko on vielä kesken. Jos kyseessä on takaa-ajotilanne, tekijän voidaan katsoa jääneen verekseltään kiinni myös tilanteissa, joissa tekijä on tavattu tekopaikalta tai sen läheisyydestä ja takaa-ajo on aloitettu välittömästi, sekä jatkunut keskeytyksettä.⁴⁵⁴ Jos anastaminen tai luvaton käyttöönotto katsotaan jo tapahtuneeksi ja omaisuuden käyttö on häiriöttä jatkunut, ei tässä vaiheessa tekijän suorittama väkivalta tai sen uhka omaisuuden takaisinottajaa vastaan täytä ryöstöntapaisen varkauden tunnusmerkistöä.⁴⁵⁵ Väkivallan tai sen uhan kohde ei välttämättä ole ryöstettävän omaisuuden omistaja, vaan kyse voi olla myös sivullisesta, joka yrittää estää omaisuusrikoksen.⁴⁵⁶ Ryöstöntapaista varkautta voidaan pitää vähemmän moitittavana kuin perusmuotoista tai ryöstöntapaista kiristystä. Kahdessa edellisessä väkivallan käyttö on harkittu keino omaisuusrikoksen tekemiseksi, kun taas ryöstöntapaisessa varkaudessa tekijä ikään kuin ”joutuu” turvautumaan väkivaltaan jäätyään kiinni omaisuusrikoksesta. Ryöstöntapaisen varkauden keskirangaistukset ovatkin noin puolet perusmuotoisen ryöstön vastaavista.⁴⁵⁷

6.1.2 Ryöstö seurausrikoksena.

Tahallisuus. Koska ryöstö on yhdistetty rikos, tahallisuuden tulee peittää molemmat ryöstön osat: väkivalta tai sen uhka ja omaisuusrikos. Ryöstössä ja ryöstöntapaisessa kiristyksessä tämä tarkoittaa, että tekijällä on oltava anastustarkoitus väkivaltaan ryhdyttäessä.⁴⁵⁸ Jos tekijä pahoinpitelee uhrin muusta syystä ja tämän jälkeen saa ajatuksen uhrilta varastamisesta,

⁴⁵⁴ Honkasalo-Ellilä 1964, s. 120. He 66/1988 vp, s. 98 viittaa itseapua koskevaan asetukseen verekseltään termin määrittelyssä. Frände-Wahlberg 2018b, s. 579 katsovat, että nykyisen itseapusäännöksen (pakkokeinolaki (PKL, 806/2011) 1:5) muotoilu tukee tätä Honkasalon esittämää näkemystä takaa-ajosta.

⁴⁵⁵ HE 66/1988 vp, s. 98.

⁴⁵⁶ HE 66/1988 vp, s. 98. Sivullisella on (PKL 2:2) mukaisesti yleinen kiinniotto-oikeus verekseltä tai pakemasta tavattuun rikoksesta epäiltyyn.

⁴⁵⁷ Lappi-Seppälä 2009b, s. 859. Suunnitelmallisuus ei ole kuitenkaan poislaskettua ryöstöntapaisessa varkaudessaakaan. Tekijä voi jo alun perin suunnitella turvautuvansa väkivaltaan, jos hän jää kiinni omaisuusrikosta tehdessään.

⁴⁵⁸ He 66/1988 vp, s. 97.

on kyseessä erikseen pahoinpitely ja varkaus.⁴⁵⁹ Ryöstöntapaisen varkaudessa tahallisuus ei edellytä, että tekijä olisi valmistautunut väkivallan käyttöön. Riittää, että väkivaltaa tai sen uhkaa käytetään tietoisesti tarkoituksenaan pitää omaisuus itsellään.⁴⁶⁰ Väkivallan tai sen uhan tavoitteellisuus onkin olennainen osa moitittavuutta ryöstörikoksessa.⁴⁶¹ Ryöstössä käytetty väkivalta tehdään siis aina tietyssä tarkoituksessa. Uhkaaminenkin on tarkoituksen- hakuista toimintaa.⁴⁶² Kuten edellä todettiin, myös anastaminen edellyttää ns. korotettua tahallisuusvaatimusta (anastustarkoitusta). Näin ollen en näe mahdolliseksi soveltaa esim. todennäköisyystahallisuutta ryöstössä.⁴⁶³ Osallisuuden osalta tilanne on toinen.⁴⁶⁴

Epävarsinainen laiminlyöntirikos. Edellisessä luvussa käsiteltiin anastamiseen syyllistymistä epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena. Silloin todettiin, että anastamisen toteutuminen laiminlyönnillä on erityisen hankalaa, koska anastaminen edellyttää tunnusmerkistös- sään toimintaa omaisuuden saamiseksi itselleen. Ryöstössä edellytetään anastamisen lisäksi tarkoituksellista väkivallan tai sen uhan käyttöä. Näkisin, että ryöstön tunnusmerkistö on mahdoton toteuttaa laiminlyönnillä. Voidaan ottaa esimerkiksi tilanne, jossa henkivartija on kyllästynyt suojelemaan asiakastaan ja ei tee mitään, kun asiakas mukiloidaan ja tältä vie- dään arvokorut. Onko henkivartija rikosvastuussa ryöstöstä? Vaikka laiminlyömällä anas- tukseen syyllistymisen problematiikka jätetään huomioimatta, henkivartija ei nähdäkseni ole käyttänyt väkivaltaa. Ryöstösäännöksen tarkoittamana väkivallan käyttämisenä ei ole pi- detty lääkaineilla tainuttamista (KKO 1994:10), joten muiden käyttämän väkivallan estä- mättä jättäminen ei nähdäkseni voi olla rinnastettavissa väkivallan käyttämiseen.⁴⁶⁵ Henki- vartijan laiminlyönti voisi tosin luoda rikosvastuun esim. vammantuottamuksesta (RL 21:10) tai mahdollisesti jopa pahoinpitelystä (RL 21:5). Väkivallan käyttämisen kriteerin vuoksi henkivartija ei nähdäkseni syyllisty ryöstöön, vaikka hän kävisi itse varastamassa

⁴⁵⁹ Frände – Wahlberg 2018b, s. 582–583. Tahallisuutta ei kuitenkaan poista anastustarkoituksessa tehdyn pahoinpitelyn jälkeinen teko-objektin muutos. Tahallisuus on siis käsillä tilanteessa, jossa uhri pahoinpidel- lään tämän laukun anastamiseksi, mutta pahoinpitelyn jälkeen anastetaan laukun sijaan lompakko.

⁴⁶⁰ Frände – Wahlberg 2018b, s. 583 ja Lappi-Seppälä 2009b, s. 860.

⁴⁶¹ Ryöstön rangaistusasteikko on 4kk – 6v, kun taas pahoinpitelyn sakko - 2 v. Suunnitelmallista toimintaa pidetään yleisesti moitittavampana ja siitä rangaistaan ankarammin ks. esim. Matikkala 2020, s. 224-227.

⁴⁶² Frände – Wahlberg 2018c, s. 605.

⁴⁶³ Ryöstöntapaisessa kiristyksessä tilanne on hieman erilainen. Tästä tarkemmin seuraavassa kappaleessa.

⁴⁶⁴ Ryöstöön osallisuus edellyttää osallisen, kuten avunantajan, tahallisuutta sekä omaisuusrikokseen, että vä- kivaltaan tai sen uhkaan. Fränden ja Wahlbergin (2018b, s. 585) näkemyksen mukaan avunantajalla on tahal- lisuus suhteessa ryöstöön, jos hän pitää varsin todennäköisenä (todennäköisyystahallisuus), että päätekijä käyttää esim. väkivaltaa omaisuuden saamiseksi.

⁴⁶⁵ Kuten aiemmin totesin, vertailukohtana voidaan käyttää pahoinpitelyn ”tekee toiselle ruumiillista väkival- taan” tunnusmerkistöä.

omaisuutta asiakkaaltaan mukiloinnin jälkeen. Kuten varkauden yhteydessä totesin, kyse voi olla myös rikoskumppanuudesta tai avunannosta laiminlyönnillä.

Yritys ja tehokas katuminen. Ryöstö on ainoa tässä tutkielmassa käsiteltävistä rikoksista, jossa jo valmistelu on kriminalisoitu (RL 31:2a).⁴⁶⁶ Valmistelu on tosin kriminalisoitu vain törkeän ryöstön (RL 31:2) osalta. Ryöstön yritys katsotaan alkaneeksi, kun yrityskynnys väkivaltaan tai sillä uhkaamiseen täyttyy. Yritys katsotaan alkaneeksi, vaikka ryöstön omaisuusrikospuolta ei ole aloitettu.⁴⁶⁷ Tästä tietenkin poikkeuksena ryöstöntapainen varkaus, jossa omaisuusrikospuoli tulee ennen väkivaltaa tai sen uhkaa. Ratkaisussa KKO 2013:85 tekijät A, B ja C olivat olleet ryöstöön varustautuneina ja piilotettuina pakettiautossa odottamassa paikalle saapuvaa arvokuljetusajoneuvoa. Poliisi oli kuitenkin saanut tiedon suunnitelmasta ja kiinniotti kolmikon ennen kuin arvokuljetusauto oli ehtinyt ajamaan heidän luokseen. Korkein oikeus katsoi, että pakettiautossa odottaminen oli keskeinen ja välttämätön vaihe ryöstörikoksessa ja, että tekijät olivat ryhtyneet konkreettisiin toimiin ryöstörikoksen toteuttamiseksi. Korkein oikeus katsoi, että ryöstö oli estynyt vain satunnaisista syistä ja tekijät tuomittiin ryöstön yrityksestä. Turun hovioikeuden ratkaisussa (Turun hovioikeus, 30.11.2009, R 09/84) katsottiin, että ryöstön yritys olisi jo käsillä tekijöiden lähtiessä 1,8 kilometrin päästä ajamaan kohti ryöstökohdettaan.⁴⁶⁸

Yrityksestä luopumisen mahdollisuudet ovat ryöstössä normaalia lukuisimmat, koska tunnusmerkistöön kuuluu useampi osa.⁴⁶⁹ Ryöstössä omaisuuden hallinnan siirtyminen tekijälle päättää rikoksen.⁴⁷⁰ Aikaisimmillaan tekijä voi luopua yrityksestä jo ennen väkivallan käytön aloittamista ja viimeisimmillään juuri ennen omaisuusrikoksen täyttymistä. Tehokkaalle katumiselle ei ole kuitenkaan nähty mahdollisuutta.⁴⁷¹ Ennakkoratkaisussa KKO 1986-II-68 tekijät olivat väkivalloin ottaneet asianomistajalta kassin. Kassi oli kuitenkin välittömästi

⁴⁶⁶ Pääsyy törkeän ryöstön kriminalisoimiseksi näyttäisi olevan rangaistavuuden ulottaminen aikaisempaan vaiheeseen ammattimaisesti toteutetuissa, esim. rahankuljetusautojen, ryöstöissä (HE 141/2012 vp, s. 25.).

⁴⁶⁷ Honkasalo – Ellilä 1964, s. 112.

⁴⁶⁸ Tekijöitä ei kuitenkaan tuomittu ryöstön yrityksestä, koska asiassa jäi näyttämättä, että liikkeelle lähtö oli tapahtunut välittömässä aikomuksessa tehdä ryöstö.

⁴⁶⁹ Lappi-Seppälä 2009b, s. 862–863.

⁴⁷⁰ Ryöstöntapainen varkaus on joissain määrin poikkeus. Jos katsotaan, että omaisuusrikos on vasta yritysvaiheessa, omaisuusrikoksen päättymisen määrittelee rikoksen päättymispisteen. Jos kyse on väkivallan käytöstä omaisuuden *pitämiseksi* hallinnassa, katsoisin, että omaisuusrikos on jo tapahtunut ja ryöstö päättyy väkivallan käytön päätyttyä. Ks. Honkasalo – Ellilä 1964, s. 119.

⁴⁷¹ Frände - Wahlberg 2018b, s. 590.

palautettu asianomistajalle, koska tekijät olivat todenneet sen sisällön arvottomaksi. Korkein oikeus katsoi teon täyttyneen, kun kassi otettiin haltuun ja näin ollen yrityksestä ei voinut luopua.⁴⁷²

Kuten varkaudessa tai kavalluksessa, myös ryöstössä on selvää, ettei tekoa voida tehokkaasti katua anastuksen täyttymisen jälkeen. Tehokas katuminen edellyttää, että tekijä on tehnyt jo kaikki rikoksen täyttymisen kannalta olennaiset toimet, mutta yritys ei ole vielä päättynyt. Perusmuotoisessa ryöstössä ja ryöstöntapaisessa varkaudessa tehokkaalle katumiselle ei jääkään nähdäkseni tilaa, koska tunnusmerkit edellyttää omaisuusrikoksen ja väkivallan/väkivallan uhan välitöntä yhteyttä. Sinänsä perusmuotoisessa ryöstössäkin väkivallan ja anastamisen välillä voi olla pitempikin ajallinen väli.⁴⁷³ Jos kuitenkin anastaminen jätetään kesken, kyse on vielä päättymättömästä yrityksestä ja näin ollen yrityksestä luopumisesta. Poikkeuksena tästä voisivat olla välillisen tekemisen tilanteet, kuten aiemmin käsiteltiin varkauden yhteydessä.⁴⁷⁴ Ryöstöntapainen kiristys taas eroaa kahdesta muusta tekemuodosta. Nähdäkseni ryöstöntapainen kiristäminen ei edellytä välitöntä taloudellista edusta luopumista. Esim. uhri pakotetaan väkivallalla tuomaan tietty esine ryöstäjän luo seuraavaksi päiväksi. Tekijän kannalta kaikki olennainen on tehty, kun uhri taipuu hänen tahtoonsa. Nähdäkseni tekijä voisi tällöin tehokkaasti katua tekoa ilmoittamalla, ettei esinettä tarvitsekaan tuoda luokse. Mielipiteeni on, että tekijä voi tehokkaasti katua ryöstöntapaista kiritystä siihen asti, kunnes uhri luopuu taloudellisesta edusta.⁴⁷⁵

Hätävarjelu, itseapu ja yleinen kiinniotto-oikeus. Ryöstössä hätävarjelulla voidaan suojella, sekä fyysistä koskemattomuutta, että omaisuutta. Fyysisen koskemattomuuden suojelussa voidaan käyttää voimakkaampia voimakeinoja, kuin pelkästään omaisuuden suojelemisessa.⁴⁷⁶ Näkisin, että tämän tutkielman rikoksista hätävarjelu-oikeus on relevantein juuri ryöstön yhteydessä. Varkaus voidaan suorittaa siten, ettei omaisuuden oikea omistaja ole

⁴⁷² Eri mieltä ollut oikeusneuvos katsoi, että anastus ei ollut vielä täyttynyt, kun kassi otettiin pois asianomistajalta, vaan se olisi edellyttänyt anastettavaksi tarkoitetun omaisuuden pois ottamista kassista.

⁴⁷³ Lappi-Seppälä 2009b, s. 856. Tapauksessa KKO 1979-II-70 tekijät olivat pahoinpidelleet uhrinsa syrjäisessä paikassa anastustarkoituksessa. Tämän jälkeen he olivat jättäneet uhrin ja ajaneet autollaan tämän asunnolle varastaakseen sieltä omaisuutta. Tekijät tuomittiin ryöstöstä.

⁴⁷⁴ Kyse voi olla esim. tilanteesta, jossa alle 15-vuotias (iän puolesta syyntakeeton) pakotetaan suorittamaan ryöstö. Tehokkaasti katumisen mahdollisuus olisi pakottamisen jälkeen ja ennen ryöstön tosiasiallista suorittamista.

⁴⁷⁵ Tästä tarkemmin kpl. 6.2.2.

⁴⁷⁶ Boucht – Frände 2019, s. 78.

paikalla puolustamassa oikeuksiaan. Ryöstössä taas tunnusmerkistön mukaisuus edellyttää, että tekijä ja uhri ovat yhteydessä toisiinsa. Näin ollen uhrilla on yleensä ainakin teoreettinen mahdollisuus puolustautua ryöstöltä. Hätävarjelu-oikeus alkaa väkivallan tai sen välittömän uhan käyttämisestä. Voidaan miettiä, että millaisin voimakeinoin pelkkää uhkaa vastaan voi puolustautua. Ryöstössä kyse on kuitenkin aina ”välittömän väkivallan” uhasta. Kun hätävarjelulla voidaan puolustautua myös ”välittömästi uhkaavaa” oikeudetonta hyökkäystä vastaan, on selvää, että ryöstössä hätävarjelu-oikeus alkaa jo uhkauksesta. Ryöstössä omaisuusrikoselementin päättyminen tarkoittaa teon päättymistä. Tämä on nähtävä myös hätävarjelu-oikeuden ja itseavun välisenä rajana. Tilannetta saattaa mutkistaa, jos ryöstön aikaväli venyy. Esim. uhri on pahoinpidelty paikassa X, jotta tekijä pääsee anastamaan omaisuutta uhrin asunnosta paikassa Y.⁴⁷⁷ Onko hätävarjelu-oikeus voimassa näiden tapahtumien välillä? Nähdäkseni on. Jos uhrilla on tieto siitä, että tekijä aikoo pahoinpitelyn jälkeen suunnata anastamaan uhrin omaisuutta, hänellä on hätävarjelu-oikeuden nojalla oikeus lähteä tämän perään ja estää ryöstön toteutuminen. Oikeudeton hyökkäys ei vielä tässä vaiheessa ole päätynyt.

Ryöstöntapainen varkaus on sinänsä kiinnostava poikkeus, koska väkivalta voi tulla omaisuusrikoksen jälkeen. Uhrin hätävarjelu-oikeus on luonnollisesti ”voimassa” myös omaisuusrikoksen jälkeen käytettävää väkivaltaa kohtaan. Kyse voi olla kuitenkin väkivallan käyttämisestä omaisuusrikoksella saadun omaisuuden ”pitämiseksi”, jolloin hätävarjelun ja itseavun raja sekoittuu. Pitäminen tarkoittaa, että omaisuuden hallinta on siirtynyt varkaalle, jolloin varkaus on jo tapahtunut ja oikeus hätävarjeluun päätynyt. Jos varkauden uhri lähtee takaa-ajamaan varasta, kyse on itseavusta ja yleisestä kiinniotto-oikeudesta. Kun tekijä alkaa käyttää väkivaltaa pitääkseen varastetun omaisuuden, teko muuttuu ryöstöntapaiseksi varkaudeksi ja omaisuuden omistajalla uudestaan oikeus hätävarjeluun.⁴⁷⁸ Itseavun käyttöala on siis kahden hätävarjeluun oikeuttavan hetken välissä. Tulkinnan tekee sinänsä hankalaksi se, että kyse ei ole enää ryöstöntapaisesti varkaudesta, jos väkivaltaa käytetään omaisuuden ollessa ”häiriöttömästi” varkaan hallussa.⁴⁷⁹ Toisaalta omaisuuden on nähty olevan ”häiriöttömästi” varkaan hallussa jo takaa-ajotilanteessa.⁴⁸⁰ Jos häiriöttömäksi hallinnaksi katsotaan

⁴⁷⁷ Ks. KKO 1979-II-70.

⁴⁷⁸ Ryöstöntapaisen varkauden kriminalisointia onkin perusteltu tilanteilla, joissa itseapua käyttävä henkilö joutuu väkivallan kohteeksi (He 66/1988 vp, s. 98).

⁴⁷⁹ He 66/1988 vp, s. 98.

⁴⁸⁰ HE 44/2002 vp, s. 116.

jo varkauden täytyminen, ei ryöstöntapaiseen varkauteen voisi syyllistyä väkivaltaa käyttäessä omaisuuden ”pitämiseksi”.

Tekopaikka. Ryöstön tekopaikka on yleensä yksinkertainen määrittää. Koska ryöstön tunnusmerkistö edellyttää välitöntä väkivaltaa tai sen uhkaa omaisuusrikoksen yhteydessä, on vaikea kuvitella tilannetta, jossa ryöstö toteutettaisiin toisesta maasta käsin. Näkemykseni kuitenkin on, että ryöstöntapaisen kiristämisen voitaisiin suorittaa etäyhteyksien välityksellä. Tämä johtuu siitä, että ryöstösäännöksessä käytetty väkivalta tai sen uhka voidaan kohdistaa ryöstettävän henkilön lisäksi kolmanteen henkilöön.⁴⁸¹ Ryöstöntapainen kiristys onnistuisi etäyhteyden välityksellä esimerkiksi siten, että ryöstäjä ottaa haltuunsa ryöstettävän läheisen ja avaa etäyhteyden, kuten videopuhelun, ryöstettävään. Tämän jälkeen hän uhkaa käyttää väkivaltaa ryöstettävän läheiseen välittömästi, jollei ryöstettävä maksa tietynsuuruista summaa ryöstäjän tilille. Tällaisissa tapauksissa ero kiristykseen on hiuksenhieno, mutta välitön väkivalta tekisi teosta ryöstön. Tutkielmassa käsitellään myöhemmin kiristyksen tekopaikan määrittelyä. Katson, että siellä todettu pätee myös ryöstöntapaiseen kiristykseen.

Teko aika. Tekoajan kohdallakaan en näkisi suurempia tulkintaongelmia. On kuitenkin selvää, että ryöstö päättyy vasta omaisuusrikoksen päätyttyä tai ryöstöntapaisessa varkaudessa väkivallan päätyttyä. Jos esim. perusmuotoisessa ryöstössä väkivallan käytön ja omaisuuden anastamisen välillä on aikaa, teko alkaa vanheta vasta omaisuuden anastamisesta. Jos ryöstöntapaisessa kiristämisessä taloudellisesta edusta luovutaan vasta myöhemmin, vanheneminen alkaa vasta taloudellisesta edusta luovuttaessa. Ryöstöntapainen varkaus edellyttää väkivallan käyttöä omaisuusrikoksesta tekijän jäätyä verekseltään kiinni omaisuusrikoksen suorittamisesta. Tekomuoto on siten sidottu tapahtumaan samanaikaisesti omaisuusrikoksen yhteydessä.

⁴⁸¹ He 66/1988 vp, s. 97.

6.2 Kiristyksestä

6.2.1 Tunnusmerkistö

RL 31:3 Kiristys

Joka muulla kuin 1 §:ssä tarkoitetulla uhkauksella pakottaa toisen luopumaan taloudellisesta edusta, johon rikoksenteijällä tai sillä, jonka puolesta hän toimii, ei ole laillista oikeutta, on tuomittava *kiristyksestä* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Kiristys kattaa kaikki muut uhkaukset, kuin välittömän väkivallan. Kiristyskin on mahdollista toteuttaa väkivallalla uhaten, kunhan uhka ei ole välitön. Kiristyksessä voidaan uhkailla myös muilla kuin väkivaltarikoksilla. Uhkauksen ei tarvitse edes sisältää rikollista toimintaa. Uhkaus voi olla esim. uhrille haitallisen tiedon antaminen tämän aviopuolisolle tai työnantajalle.⁴⁸² Uhkauksen ei tarvitse olla oikeudenvastainen, vaan kiristää voidaan esim. uhkaamalla ilmiantaa toinen rikoksesta. Uhkaus voi myös koskea jotain toista henkilöä, kuin kiristuksen kohdetta.⁴⁸³ Uhata voi teon lisäksi laiminlyönnillä.⁴⁸⁴ Uhkauksessa olennaista on, että sen toteuttaminen merkitsee jotain negatiivista uhrille. Uhkauksessa voi olla kyse näennäisen neuraalista asiasta, jonka uhri kokee negatiiviseksi. Arvioidessa uhkausta tulee ottaa huomioon kiristäjän ja kiristettävän tiedot tilanteesta ja tarkoitukset, sekä muut kiristyssäänöksen elementit, kuten taloudellisesta edusta luopumisen vaatimus.⁴⁸⁵

Kiristys ei edellytä hyötymistarkoitusta, vaikkakin käytännössä kiristyksessä on yleensä kysymys taloudellisen edun tavoittelusta. Kiristys voidaan tehdä myös vain uhrin taloudellista asemaa heikentääkseen.⁴⁸⁶ Toisaalta taloudellista etua voidaan tavoitella jollekin muulle, kuin kiristäjälle. Taloudellisesta edusta luopuminen ei tarvitse välttämättä tulla edes kenenkään hyödyksi.⁴⁸⁷ Luopuminen tapahtuu taloudellisesta edusta, johon rikoksenteijällä tai

⁴⁸² Tällaiset uhkaukset voivat olla jopa tehokkaampia, kuin rikoksella uhmaaminen. Uhattava ei välttämättä halua ilmoittaa uhkauksesta viranomaisille, jos uhataan paljastaa esim. sellaisia tietoja, joita uhattava ei halua kenenkään tietävän (Ks. Honkasalo – Ellilä 1964, s. 127–128).

⁴⁸³ HE 66/1988 vp, s. 100.

⁴⁸⁴ Honkasalo-Ellilä 1964, s. 122.

⁴⁸⁵ Frände - Wahlberg 2018c, s. 599.

⁴⁸⁶ HE 66/1988 vp, s. 100

⁴⁸⁷ Frände-Wahlberg 2018c, s. 601. Esimerkkinä mainitaan rahan kiristäminen hyväntekeväisyysjärjestölle.

sillä, jonka puolesta hän toimii, ei ole laillista oikeutta. Kiristyksellä tavoiteltavat edut oli ennen lueteltu laissa, mutta rikoslaki uudistettaessa päädyttiin termiin taloudellinen etu. Tyyppillisesti kyse on rahasta.⁴⁸⁸ Kyse voi olla käteisestä rahasta, tilivaroista tai irtaimista esineistä. Taloudellinen etu voi tarkoittaa näiden lisäksi sopimuksia, esim. huomattavan epäedulliset työsopimukset, hankintasopimukset tai velkasitoumukset voivat olla kiristyksellä tavoiteltua etua. Kyse voi olla sopimukseen sitoutumisesta tai siitä luopumisesta. Taloudellisessa edussa on olennaista, että se voidaan jollain tavoin määritellä rahallisesti. Kiristyksestä ei ole kyse, jos toinen pakotetaan luopumaan esim. juoksukilpailuun osallistumisesta.⁴⁸⁹ Jos kyse ei ole taloudellisesta edusta, toimintaa voidaan kuitenkin arvioida pakottamisena (RL 25:8). Pakottamissäännöksen soveltamisala ei rajoitu taloudellisiin etuihin, vaan kyse on ihmisten toimintavapauden suojaamisesta. Pakottaminen on yleissäännös, jonka kiristys erityissäännöksenä syrjäyttää.⁴⁹⁰ Ratkaisussa KKO 2002:98 taloudelliseksi eduksi katsottiin ravintolanpitäjän ulkoterassi, josta hänet yritettiin saada luopumaan.

Kiristäjällä, tai sillä, jonka puolesta hän toimii, ei tule olla laillista oikeutta tavoiteltavaan taloudelliseen etuun. Jos uhkaamalla saadaan velallinen maksamaan jo erääntynyt velka, kyse ei ole kiristyksestä.⁴⁹¹ On joissain määrin tulkinnanvaraista, mitä tarkoitetaan laillisella oikeudella. Ehtona on ainakin, että oikeusjärjestys katsoo oikeuden lailliseksi. Sopimusriitatilanteissa käräjäoikeuden velvoittava tuomio riittää lailliseksi oikeudeksi. *Frände ja Wahlberg* katsovat, että suulliset sopimukset ja vahingonkorvaukset edellyttävät myös tuomioistuimen vahvistusta, jotta ne voidaan katsoa laillisiksi oikeuksiksi. Yksittäistapauksissa suullinen sopimus tai oikeus vahingonkorvaukseen voi tosin olla niin selvä, että tuomioistuimen vahvistusta ei kaivata.⁴⁹²

6.2.2 Kiristys seurausrikoksena

Syy-yhteys. Seurausrikoksille ominaista on syy-yhteys teon ja seurauksen välillä. Kiristys edellyttää syy-yhteyttä uhkauksen ja taloudellisesta edusta luopumisen välillä.⁴⁹³ Kyseessä

⁴⁸⁸ HE 66/1988 vp, s. 100.

⁴⁸⁹ Frände-Wahlberg 2018c, s. 601. Juoksukilpailussa asia voidaan arvioida toisin, jos uhattava osallistuja olisi voinut voittaa taloudellisen palkinnon. Vielä monimutkaisemmaksi asian tekee, jos uhattava on maksanut jonkinlaisen maksun osallistuakseen kisaan ja menettänyt sen uhkauksen seurauksena.

⁴⁹⁰ HE 66/1988 vp, s. 100 ja HE 94/1993, s. 111.

⁴⁹¹ HE 66/1988 vp, s. 100

⁴⁹² Frände-Wahlberg 2018c, s. 602-603

⁴⁹³ He 66/1988 vp, s. 100.

on psyykkinen kausaliteetti.⁴⁹⁴ Kuten aiemmin todettiin, tällainen kausaliteetti on monimutkainen. Hankalaksi psyykkisen kausaliteetin arvioimiseksi tekee se seikka, että vaikka ihmisten käyttäytyminen on jossain määrin ennakoitavaa, voi se toisinaan olla hyvinkin ennakoimatonta. Erilaiset ihmiset reagoivat eri tavalla samanlaisissakin tilanteissa.⁴⁹⁵ Kiristyksen syy-yhteyttä arvioidessa tulee arvioida, millaiset uhkaukset hyväksytään taloudellisesti epäedullisen toimen selitykseksi? Jos uhkailtava olisi tehnyt taloudellisesti epäedullisen toimen uhkauksesta huolimatta, ei kyse ole kiristyksestä. Vaikeammin arvioitavissa ovat tilanteet, joissa uhkailu on ollut syynä taloudellisesti epäedulliselle toimelle, mutta uhkailtava on taipunut aivan liian helposti uhkailuun. *Frände ja Wahlberg* katsovat, että kiristyksestä on kysymys vain tilanteissa, joissa uhkauksen toteutuessaan aiheuttama negatiivinen asiatila on järjellisessä suhteessa uhattavan luopumaan taloudelliseen etuun. Tähän arviointiin vaikuttaa myös uhkailtavan henkilökohtaiset ominaisuudet.⁴⁹⁶

Tahallisuus. Kiristystahallisuuteen kuuluu tekijän tietoisuus siitä, että uhattu uskoo uhkauksen toteuttamiseen ja antaa sen vaikuttaa suhtautumiseensa.⁴⁹⁷ Tahallisuuden ongelmat nähdäänkin enemmän olosuhdetahallisuudessa, kuten sellaisessa tilanteessa, jossa kiristäjä luulee virheellisesti omaavansa oikeuden tavoiteltavaan etuun tai jossa hän leikillään esittää kiristysuhkauksen.⁴⁹⁸ *Fränden ja Wahlbergin* näkemys on, että tarkoitustahallisuus on sisäänrakennettu kiristyksen tunnusmerkistöön. Koska kiristys tapahtuu pakottamalla toinen luopumaan tietystä edusta, on kiristäjällä lähes aina tarkoitus saavutettavaan päämäärään. Käytännön kannalta vaikuttaa hankalalta syyllistyä kiristykseen todennäköisyystahallisuuden perusteella.⁴⁹⁹ Edellisten rikosten tavoin, kyse näyttäisi olevan korotettua tahallisuusvaatimusta edellyttävästä rikoksesta. Voidaan kuitenkin miettiä, muuttaako ”taloudellisesta edusta luopuminen” tilannetta suhteessa ”anastamiseen”.

⁴⁹⁴ Frände-Wahlberg 2018c s. 600

⁴⁹⁵ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 239–240. Ks. myös Frände 2012, s. 78

⁴⁹⁶ Frände – Wahlberg 2018c, s. 600. Esimerkkinä käytetään tilannetta, jossa yritykseltä vaaditaan miljoonakorvauksia uhaten paljastaa yrityksen tekemät lievät ylityörikkomukset. Fränden ja Wahlbergin näkemys on, että kyse ei ole kiristyksestä.

⁴⁹⁷ He 66/1988 vp, s. 100.

⁴⁹⁸ Frände – Wahlberg 2018c, s. 605–606.

⁴⁹⁹ Frände – Wahlberg 2018c, s. 605.

Kirityksen tunnusmerkistö eroaa muista tässä tutkielmassa käsiteltävistä omaisuusrikoksista⁵⁰⁰ siinä mielessä, että kyse ei ole omaisuuden anastamisesta, vaan taloudellisesta edusta luopumisesta.⁵⁰¹ Taloudellisesta edusta luopuminen ei edellytä, että etu tulee kiristäjälle tai, että joku ylipäättään edes hyötyy edusta.⁵⁰² Kyse on anastusta selvemmin seurauslementistä. Taloudellista edusta luopumista voidaan peilata petoksen (RL 36:1) ”aiheuttaa taloudellista vahinkoa” tunnusmerkistöön. Kiristyksen ”taloudellisesta edusta luopuminen” ja petoksen ”taloudellisen vahingon aiheuttaminen” eivät kuitenkaan tarkoita samaa asiaa. Petoksessa taloudellisena vahinkona voidaan nimittäin jo pitää välitöntä vaaraa taloudellisen tappion syntymisestä.⁵⁰³ *Frände ja Wahlberg* katsovat, että kiristyksen koskiessa sopimusta, jo sopimuksen allekirjoittaminen ilman suorituksen tekemistä katsotaan taloudellisesta edusta luopumiseksi.⁵⁰⁴ Näkisin kuitenkin, että kiristys yleensä edellyttää todellista taloudellista edusta luopumista, eikä pelkkä taloudellisesta edusta luopumisen vaara vielä täytä tekoa.

Otetaan esimerkiksi tilanne, jossa tekijä pakottaa uhrin tekemään jotain luonteeltaan ei-taloudellista. Pakottamisen seurauksena uhri kuitenkin joutuu luopumaan taloudellisesta edusta, esim. häneltä jää väliin tilaisuus ansaita rahaa. Tällaisessa tilanteessa tekijän tarkoitus ei ole ollut pakottaa uhriaan luopumaan taloudellisesta edusta, mutta uhri on kuitenkin joutunut luopumaan taloudellisesta edusta pakottamisen vuoksi. Onko kyse kiristyksestä, jos tekijä on pitänyt varsin todennäköisenä (todennäköisyystahallisuus) tai jopa varmana (varmuustahallisuus), että uhri joutuu luopumaan myös taloudellisesta edusta pakottamisen seurauksena? Tällainen tulkinta voisi olla mahdollinen, mutta lähtisin kuitenkin tarkastelemaan kiristystä tekijän tarkoituksen näkökulmasta. Tekijä on tavoitellut pakottamisellaan, että uhri toimii tavalla X. Jos tapa X katsotaan taloudellisesta edusta luopumiseksi, kyse on kiristyksestä. Jos X ei ole taloudellisesta edusta luopumista, kyse on pakottamisesta (RL 25:8).

Epävarsinainen laiminlyöntirikos. Taloudellisesta edusta luopuminen taipuu siis RL 3:3 tarkoittamaksi seuraukseksi helpommin kuin edellä käsitelty anastaminen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että kiristykseen voisi syyllistyä epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena. Kyse on

⁵⁰⁰ Lukuun ottamatta saatavan kavallusta (RL 28:4.3) ja ryöstöntapaista kiristystä (RL 31:1.1, 2 kohta.)

⁵⁰¹ Kiristys vaati ennen hyötymistarkoitusta. Ks. Honkasalo – Ellilä 1964, s. 121 ja 133.

⁵⁰² *Frände – Wahlberg* 2018c, s. 601.

⁵⁰³ He 66/1988 vp, s. 132–133. Tarkemmin taloudellisen vahingon käsitteestä Tapani 2004, s. 196–219.

⁵⁰⁴ *Frände – Wahlberg* 2018c, s. 601.

”pakottaa” tunnusmerkistön tulkinnasta. Lain esitöissä todetaan, ettei esim. kehottaminen tai houkuttelu sovellu laiminlyönnillä tehtäväksi.⁵⁰⁵ Näkisin, ettei pakottamistakaan voi tehdä laiminlyönnillä. Vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa *Honkasalo* on todennut, että laiminlyönnillä uhkaaminen käy kiristysuhkauksesta silloin (ja vain silloin), kun kiristäjällä on erityinen oikeudellinen velvollisuus sen toimenpiteen suorittamiseen, jonka hän uhkaa laiminlyödä.⁵⁰⁶ Tässäkin kyse on kuitenkin aktiivisesta toiminnasta (uhkaaminen), vaikka uhka ei sisälläkään aktiivista toimintaa. Epävarsinainen laiminlyöntirikos edellyttäisi, että itse uhkaaminenkin tapahtuisi laiminlyömällä. Onko tämä ollenkaan mahdollista? Näkisin, että uhkauksella pakottaminen on sellaista sosiaalista vuorovaikutusta, jossa vaikeneminen merkitsee sellaisenaan informaation välittämistä.⁵⁰⁷ Uhkaus ei edellytä mitään tiettyä sanamuotoa, vaan se voidaan tehdä vihjaten tai sanattomasti kommunikoiden.⁵⁰⁸ Näin ollen passiivisestikin toteutettu uhkaus (esim. antaa ymmärtää, että jotain pahaa tapahtuu) on aktiivista uhkaamista.

Yritys ja tehokas katuminen. Kiristyksen yrityksessä ongelmalliseksi muodostuu yrityksen tuottama vaara. Rikoksen yrityksen rangaistavuuden edellytys on konkreettinen vaara rikoksen syntymisestä. On hyvin hankalaa arvioida vaaran syntymistä rikoksessa, jossa kyse on psyykkisestä kausaliteetista. Kiristyksen yritys on yleensä käsillä tilanteessa, jossa kiristyksen kohde ei suostu kiristäjän vaatimukseen. Jos kiristyksen kohde ei suostu vaatimukseen, tästä voitaisiin vetää johtopäätös, että kiristyksen toteutumisesta ei ole ollut missään vaiheessa konkreettista vaaraa. Tällainen tulkinta tekisi kiristyksen yritykseen syyllistymisen mahdottomaksi. Kiristyksen yrityksen voidaankin katsoa olevan käsillä silloin, kun uhkaus on sellainen, joka saisi uhrin tavallisesti taipumaan tekijän vaatimukseen.⁵⁰⁹

Vaaran syntymisen kannalta mielenkiintoisen ongelman esittävät sähköiset joukkokiristykset., kuten viimeaikainen ns. pornokiristys. Pornokiristyksessä tekijät ovat laittaneet huomattavalle määrälle henkilöitä sähköpostiviestin, jossa tekijä väittää murtautuneensa heidän tietokoneellensa ja tallentaneensa heidän käyntinsä aikuisviihdesivustoilla. Tekijä uhkaa

⁵⁰⁵ He 44/2002 vp, s. 42–43

⁵⁰⁶ Honkasalo - Ellilä 1964, s. 123.

⁵⁰⁷ Petoksen erehdyttämistunnusmerkin osalta, Tapani 2004, s. 160.

⁵⁰⁸ Thomas 2020, s. 693. Kyse englantilaisen kiristystunnusmerkistön ”demand” määrittelystä. ”Demand” tosin kääntyy suomeksi lähemmäksi ”vaatimista” kuin pakottamista.

⁵⁰⁹ Frände - Wahlberg 2018c, s. 604.

viestissä paljastaa aikuisviihteen katselun uhrin kaikille kontakteille, ellei tämä maksa tiettyä rahasummaa kiristäjälle.⁵¹⁰ Kyse on kuitenkin huijauksesta, eikä kiristäjällä tosiasiaassa ole väitetyn kaltaista materiaalia uhristaan.⁵¹¹ Kiristäjä laittaa usealle henkilölle samanlaisen viestin, olettaen, että osa heistä uskoo uhkaan ja on valmis maksamaan pyydetyn summan. Yksittäisen kiristysyrityksen vaara vaihtelee huomattavasti. Yksi uhreista voi olla tietoteknisesti taitava ja ymmärtää, että kiristäjällä ei ole todellisuudessa väitetyn kaltaista materiaalia. Uhri voi myös ymmärtää kiristyksen huijaukseksi, koska ei ole koskaan käynyt aikuisviihdesivustolla. Toisaalta uhri voi olla aikuisviihteen suurkuluttaja, jonka ymmärrys tietotekniikasta on siinä määrin rajallinen, että hän pitää uhkausta todellisena ja vakavana. Samansisältöinen uhkaus voi siis, vastaanottajasta riippuen, aiheuttaa hyvin erilaisen vaaran.

Voiko kiristystä tehokkaasti katua ja missä vaiheessa se olisi mahdollista. Kysymystä voidaan pohtia kahden esimerkkitilanteen avulla. Ensimmäisessä kiristäjä ilmoittaa uhkauksesta kirjeellä tai jollain sähköisellä viestintävälineellä. Kiristäjä kuitenkin muuttaa mielensä jo ennen kuin uhri näkee viestin. Hän esimerkiksi nappaa lähettämänsä kirjeen pois postilaatikosta tai poistaa uhrille lähetetyn pikaviestin, ennen kuin tämä ehtii lukea sen. Voidaanko katsoa, että tekijä on tehokkaasti katunut kiristystä? Vastaus riippuu siitä, katotaanko kirityksen yritys edes alkaneeksi tässä vaiheessa. Jos yrityskynnystä ei katsota ylityksi, viestin poistaminen tarkoittaa, ettei rikosta ole koskaan tapahtunutkaan.⁵¹² Vaatiiko kirityksen yrityksen alkaminen sen, että uhri saa uhkauksen tietoonsa? Tähän ei ole otettu kantaa lain esitöissä, oikeuskirjallisuudessa tai oikeuskäytännössäkään. Kuitenkin aiemmin esitetyissä rikoksissa, kuten varkaudessa ja ryöstössä, yrityskynnys on asetettu suhteellisen aikaiseen vaiheeseen.⁵¹³ Konkreettinen vaara rikoksesta syntyy nähdäkseni jo kiristysviestin lähettämällä. Mielestäni olisi johdonmukaista katsoa, että myös kiristyksen yrityskynnys alkaa jo ennen, kuin uhri saa tietää uhkauksen sisällön. Muuten ongelmaksi voisivat muodostua tilanteet, joissa viesti pysäytetään ennen kuin se tulee uhrille tietoon.⁵¹⁴ Yrityskynnyksen

⁵¹⁰ Kyberturvallisuuskeskus, kohta ajankohtaista, kohta Pornokiristysksiä runsaasti liikkeellä – älä usko huijarien väitteitä.

⁵¹¹ Koska materiaalia ei todellisuudessa ole olemassa, voitaisiin myös perustellusti esittää, että kyse on uhrin erehdyttämisestä eli petoksesta (RL 36:1). Lain esitöissä ei ole otettu kantaa siihen, tuleeko kiristäjän todellisuudessa pystyä toteuttamaan uhkauksensa vai riittääkö, että uhri uskoo kiristäjän pystyvän uhkauksen toteuttamiseen.

⁵¹² Logiikka on samanlainen, kuin Tapanin (2006, s. 381) näkemys veropetoksen katumisesta.

⁵¹³ Esimerkiksi KKO 2013:85 ja KKO 2002:112.

⁵¹⁴ Ks. myös KKO 2013:50, jossa laittoman uhkauksen tunnusmerkistön ei katsottu tulleen täytetyksi tilanteessa, jossa uhkaus ei tullut uhattavien henkilöiden tietoon. Katson kuitenkin, että laittoman uhkauksen

sitominen uhrin tietoisuuteen uhkauksesta johtaisi siihen, että näissä tilanteissa tekijää ei voitaisi rangaista teosta, joka selvästi on ollut kiristyksen yritys. Näkisin siis, että tällaisessa tilanteessa olisi johdonmukaista katsoa yrityksen alkaneen, mutta suoda tekijälle vastuuvapaus tehokkaan katumisen nojalla. Tehokas katuminen on mielestäni oikea termi yrityksestä luopumisen sijasta, koska tekijä uhkausviestin lähetyksellä tekee kaikki relevantit toimet kiristyksen toteuttamiseksi. Viestin poistaminen on näin aktiivista toimintaa seurauksen estämiseksi.

Mutta miten tulee suhtautua tilanteeseen, jossa tekijä on jo uhannut uhria, mutta taloudellisesta edusta ei ole luovuttu? Kuten aiemmin ryöstön yhteydessä todettiin, yhdistetyissä omaisuusrikoksissa jää enemmän tilaan mahdolliselle yrityksestä luopumiselle. Näkisin, että kiristyksessä on luonnollisempaa puhua tehokkaasta katumisesta, kuin yrityksestä luopumisesta. Näin ainakin tapauksissa, joissa uhkauksen ja taloudellisesta edusta luopumisen välille jää jonkinlainen ajallinen väli. Kiristyksen seuraukseksi tulkittaisiin näin taloudellisen edun menetys. Tehokas katuminen olisi mahdollista uhkauksen esittämisen ja taloudellisesta edusta luopumisen välillä. Tekoa ei voitaisi kuitenkaan enää tehokkaasti katua siinä vaiheessa, kun uhri on päättänyt olla luopumatta taloudellisesta edusta. Kun uhri päättää olla luopumatta taloudellisesta edusta, yritys epäonnistuu, eikä vaaraa rikoksen toteutumisesta enää ole. Tekijälle ei ole tarkoituksenmukaista antaa mahdollisuutta vastuuvapautteen enää tässä vaiheessa. Tehokkaan katumisen mahdollisuus riippuu siis uhrin mielensisäisistä liikkeistä. Esim. tekijä uhkaa levittää uhrin alastonkuvat internettiin, jos uhri ei maksa 5.000 euroa seuraavana päivänä klo 12 mennessä. Tekijän on mahdollista tehokkaasti katua tekoaan ilmoittamalla uhrille, ettei kuvia levitetä, eikä rahoja tarvitse maksaa. Kuitenkin, jos uhri on samana iltana klo 20 päättänyt, ettei alistu kiristykseen vaan ilmoittaa poliisille asiasta, niin tekijä ei voi enää tehokkaasti katua kiristystään tämän hetken jälkeen.⁵¹⁵

tunnusmerkistö eroaa kiristyksestä siinä määrin, ettei ratkaisusta tule johtaa oikeusohjetta kiristykseen. Laittomassa uhkauksessa olennaista on henkilön subjektiivisesti tuntema pelko, jonka vuoksi teko edellyttää uhrin tietoisuutta uhasta. Laittoman uhkauksen yritystä ei myöskään ole kriminalisoitu. Ks. myös Thomas 2020, s. 694.

⁵¹⁵ Ongelmana tässä näkemyksessä tosin on, että tekijälle ei jää välttämättä jää minkäänlaista rikosvastuuta tehokkaan katumisen tuodessa vastuuvapauden kiristyksen yrityksestä. Jos uhkaus sisältää esim. väkivaltaa, kyse voi olla laittomasta uhkauksesta (RL 25:7).

Hätävarjelu, itseapu ja yleinen kiinniotto-oikeus. Hätävarjelu-oikeuden käyttöä kiristyksen yhteydessä rajaa se, että kiristäjän ”hyökkäys” on psyykkistä pakkoa. Kuten aiemmin todettiin, hätävarjelun tarkoittamat ”hyökkäykset” nähdään pääasiassa fyysisinä hyökkäyksinä. Uhri puolustautuu uhkauksen kaltaiselta hyökkäykseltä lähinnä jättämällä taipumatta uhkaukseen. Uhrin hätävarjelu-oikeus realisoituu vasta taloudellisesta edusta luopumisen hetkellä. Näissäkin tapauksissa hätävarjelu-oikeutta on hankala käyttää, jos kyse on esim. tilinsiirrosta tai sopimuksen allekirjoittamisesta. Muutenkaan taloudellisessa edusta luopumisessa kyse tulee olla tilanteesta, jossa uhri luopuu edusta, eikä tilanteesta, jossa kiristäjä ottaa edun itselleen. Näin ollen uhrin puolustautuminen on lähtökohtaisesti passiivista toimintaa eli kieltäytymistä taloudellisen edun luovuttamisesta. Itseapu ja yleinen kiinniotto-oikeus olisivat mahdollisia heti taloudellisesta edusta luopumisen jälkeen.⁵¹⁶ Voidaan tietenkin pohtia, onko uhrilla hätävarjelu-oikeutta uhkauksen ”lähteen” poistamiseen. Tarkoitantällä esim. tilanteita, joissa uhria uhataan arkaluonteisen materiaalin paljastamisella. Onko uhrilla oikeus ottaa tällainen materiaali itselleen, vaikka materiaali olisi laillisesti kiristäjän hallussa? Näkisin, että tällainen puolustusteko olisi rajoitetuissa määrin mahdollinen. Olisi kuitenkin kiinnitettävä huomiota teon puolustettavuuteen ja tarpeellisuuteen. Jos kiristäjä uhkailee raskauttavalla valokuvalla uhriaan, näkisin, että valokuvan nappaaminen pois kiristäjän kädestä voisi olla tarpeellista ja puolustettavaa. Myöhemmin yöllä kiristäjän asuntoon murtautuminen ja kuvan tuhoaminen taas luultavasti ylittäisi tarpeellisuuden ja puolustettavuuden kriteerit.

Tekopaikka. Kiristys on luontevaa suorittaa myös pitkän välimatkan päästä. Kiristää voi esim. puhelinyhteyden välityksellä, tekstiviestillä tai vanhanaikaisesti kirjeen lähettämällä. Miten tekopaikka on aiheellista määritellä, jos Saksasta soitetaan puhelu, jossa kiristetään Suomessa olevaa henkilöä? Näkisin, että tapauksessa on aiheellista katsoa teon tapahtuneeksi molemmissa maissa. Kiristys voidaan siis katsoa tapahtuneeksi, sekä uhkauksen tekopaikassa, että paikassa, jossa uhattava sijaitsee uhkauksen tekohetkellä.⁵¹⁷ Tilannetta voi tosin vielä monimutkaistaa se, että taloudellisesta edusta luopuminen voi tapahtua myöhemmin ja eri paikassa. Näkisin, että taloudellisesta edusta luopuminen on ryöstöntapaisen

⁵¹⁶ Itseapu on myös mahdollista myös myöhemmin, edellyttäen ettei saatavilla ole ollut riittävää viranomaisapua (PKL 1:5.1).

⁵¹⁷ Kiristyksen tekopaikka määritellään näin myös englannissa, ks. Thomas 2020, s. 693–694.

kiristyksen ja kiristyksen seurauslementti. Näin ollen, myös taloudellisesta edusta luopumisen paikka määrittäisi sovellettavaa lakia.

Tekoaika. Tekoajan osalta tarkoituksenmukaista on erotella uhkaus ja taloudellisesta edusta luopuminen. Kiristyksen yritys alkaa uhkauksella ja päättyy, joko taloudellisesta edusta luopumiseen, tai yrityksen epäonnistumiseen (esim. uhri ei alistu uhkailuun). Nähdäkseni taloudellisesta edusta luopuminen on se seurauslementti, joka määrittää RL 8:2 mukaisesti vanhentumisajan. Teon päättymisajankohta voi olla hankalampi määrittää, jos yritys on epäonnistunut. Esim. kiristäjä antaa uhrilleen kaksi viikkoa aikaa tehdä tilinsiirto kiristäjän tilille. Jos uhri viikon mietittyään päättääkin olla alistumatta uhkaukseen, miten tekoaika määritellään? Onko tekoaika määriteltävä uhkauksen esittämisen ajankohdan mukaan, esim. 1.1.2021, vai jatkuuko tekoaika siihen asti, kunnes uhri päättää olla taipumatta uhkaukseen. Näin tekoaika määriteltäisiin, esim. 1.1.2021-7.1.2021. Nähdäkseni jälkimmäinen tulkinta on oikea. Rikos on ollut ikään kuin voimassa uhkauksen esittämisestä lähtien ja päättynyt uhrin päätökseen olla alistumatta pakottamiseen.

7 YHTEENVETO

Tämän tutkielman aiheena oli selvittää, onko varkautta, kavallusta, ryöstöä ja kiristystä pidettävä teko- vai seurausrikoksina ja mitkä vaikutukset lain soveltamiseen tällä jaolla olisi. Jaottelu teko- ja seurausrikoksiin on oikeustieteen kehittämä konstruktio ja on selvää, ettei jokaista rikostyyppiä voi yksioikoisesti jakaa joko teko- tai seurausrikokseksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että jako olisi rikosoikeuden soveltamisen kannalta merkityksetön. Jo rikoslain sanamuodon perusteella on nähtävissä, että seurauselementti vaikuttaa esim. tahallisuuden arviointiin ja tehokkaan katumisen soveltamiseen. Oikeuskirjallisuudessa yksittäisten rikosten teko- tai seurausrikosluonteisuutta on harvemmin pohdittu. Rahanpesu on tästä huomattavin poikkeus. Yksi tapa lähteä tarkastelemaan rikoksen luonnetta teko- tai seurausrikoksena on sen aiheuttama vaara oikeushyville. Tekorikoksina pidetyt rikokset ovat yleensä myös ns. presumoidulle vaaralle perustuvia rikoksia. Kyse on teoista, joiden ei tarvitse aiheuttaa vaaraa edes abstraktilla ”on omiaan” kaltaisella tavalla. Oikeushyvien vaarantamisen näkökulmasta tämän tutkielman neljä omaisuusrikosta loukkaavat suoraan suojeltavia oikeushyviä: omaisuuden suoja, sekä henkilökohtaista koskemattomuutta ja vapautta. Olenkin lähtenyt siitä näkökulmasta, että oikeushyvän loukkaamista voidaan pitää näiden rikosten seurauselementtinä. Kysymykseksi jääkin, missä määrin seurauselementti vaikuttaa kunkin rikoksen soveltamiseen?

Varkaus. Tahallisuuden kannalta anastustunnusmerkki edellyttää tekijältään anastustarkoitusta. Koska tunnusmerkistö edellyttää tekijältään tarkoituksellista toimintaa, ei nähdäkseni varkauteen voikaan syyllistyä muiden seuraustahallisuuden muotojen, esim. todennäköisyystahallisuuden kautta. Anastaminen taipuu huonosti myös epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen käsitteeseen. Tämä johtuu siitä, että anastamisessa ei pelkästään aiheuteta oikean omistajan omistusoikeudelle vahinkoa, vaan siinä myös saadaan vallinta esineeseen. Näin ollen esim. vartijan laiminlyöntiä ei voida pitää varkauteena, koska hän ei itse ole saanut omaisuuden vallintaa. Yrityksen kannalta näkisin olennaisena, että varkaudessa voidaan nähdä tilanteita, joissa teko ja seuraus on joissain määrin erotettavissa. Nämä luovat joissain määrin tilaa tehokkaalle katumiselle. Toisaalta vastuuvapaus syntyy myös yrityksestä luopumalla, jolloin ei ole eroa käsitelläänkö toimintaa luopumisena vai katumisena. Hätävarjelun ja itseavun osalta voidaan todeta, että rajana hätävarjelun ja itseavun välillä on se hetki,

jolloin esineen vallinta siirtyy omistajalta varkaalle. Olennaista on myös hyökkäyksen luonne. Tekopaikan osalta on huomioitava, että varkaus voi tapahtua myös pitkänkin matkan päästä. Tällöin on olennaista käsitellä omistusoikeuden menetystä seurauksena tai vaihtoehtoisesti katsoa teon käsite siinä määrin laajaksi, että se kattaa myös omaisuuden menettämisen. Varkauden tulkitseminen pelkästään teon kautta voi myös johtaa teon enneaikaiseen vanhentumiseen.

Kavallus. Kavalluksen kohdalla on hyvä huomata, ettei kyse ole yhdestä tunnusmerkistöstä, vaan kolmesta. Esinekavallus ja löytötavaran kavallus muistuttavat suuressa määrin varkautta. Kysymys on näidenkin kohdalla anastustunnusmerkistön tulkinnasta. Tahallisuuden ja epävarsinaisena laiminlyöntirikoksen osalta näitä voidaankin arvioida melko samalla tavalla kuin varkautta. Esinekavallus on ainoa tunnusmerkistöistä, joissa yritys on säädetty rangaistavaksi. Esinekavalluksen yritys on oikeuskirjallisuudessa ja lain esitöissä esitetyn mukaisesti melkein mahdoton toteuttaa, vaikka se lakiin on kirjattukin. Nähdäkseni lain sanamuodon ja oikeuskäytännön perusteella olisi kuitenkin pääteltävissä myös toinen tulkinta, jossa kavalluksen täyttyminen esim. myyntitilanteessa edellyttäisi omaisuuden tosiasiallista siirtymistä toisen haltuun. Hätävarjelun käyttöala on kavalluksessa rajoitettu, johtuen siitä, että omaisuuden tulee olla kavaltajan hallussa anastuksen hetkellä. Tekopaikan ja tekoajan osalta ongelmalliseksi voi osoittautua tulkinta, jossa anastustoimeksi riittää esim. myynti-ilmoituksen esille laittaminen. Saatavan kavallus eroaa kahdesta muusta kavalluksen muodosta huomattavasti. Sen tahallisuutta voidaan arvioida todennäköisyystahallisuuden kautta. Kyse on myös laiminlyöntirikoksesta, jonka yritystä ei ole säädetty rangaistavaksi. Tämän vuoksi tehokasta katumista tai epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen soveltuvuutta ei tarvitse pohtia. Tekoaika ja tekopaikka myös määräytyvät laiminlyöntirikosta koskevien sääntöjen perusteella.

Ryöstö. Ryöstökin jakaantuu kolmeen erilaiseen tekotapaan: perusmuotoiseen ryöstöön, ryöstöntapaiseen kiristykseen ja ryöstöntapaiseen varkauteen. Erot näiden tekomuotojen välillä eivät ole aivan yhtä suuret kuin kavalluksessa, mutta niillä on vaikutusta säännösten tulkintaan. Etenkin huomattavaa on ryöstöntapaisen kiristyksen samankaltaisuus kiristykseen. Kuten varkaudessa tai kavalluksessa, ryöstö edellyttää tarkoituksellista toimintaa, sekä väkivallan tai sen uhan, että omaisuusrikoksen osalta. Näin ollen kyse on ns. korotetusta

tahallisuusvaatimuksesta, eikä ryöstöön voi syyllistyä todennäköisyystahallisuuden perusteella. Ryöstön käsitteleminen epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena törmää anastuksen yhteydessä käsiteltyjen ongelmien lisäksi siihen, että ryöstön ”henkilöön kohdistuvan väkivalta” vaikuttaa edellyttävän tekijän omatoimista väkivallan käyttöä. Ryöstön yhteydessä yrityksestä luopumiselle on monta tilaisuutta, mutta tehokas katuminen ei vaikuta mahdolliselta. Tämä johtuu ryöstön aktiivista toimintaa korostavasta tunnusmerkistöstä. Ryöstöntaipainen kiristys poikkeaa tässä suhteessa, koska näkisin siinä tehokkaalla katumiselle teoreettisen mahdollisuuden. Hätävarjelu oikeuden rooli on tutkielman rikoksista ryöstön kohdalla korostetuin. Uhri on nähdäkseni oikeutettu hätävarjeluun väkivallan tai uhkauksen alkamisesta omaisuusrikoksen päättymiseen. Näin myös tilanteissa, joissa väkivalta on jo päättynyt, mutta omaisuusrikos ei vielä alkanut. Ryöstöntapaisessa varkaudessa hätävarjelun ja itseavun rajat taas sekoittuvat ja itseapu ikään kuin livahtaa hätävarjelu oikeuden käyttötilanteiden väliin. Koska ryöstö edellyttää yleensä tekijän ja uhrin samanaikaista paikallaoloa, on tekoaika ja tekopaikka melko yksinkertaista määrittää.

Kiristys. Tässä tutkielmassa käsiteltävistä rikoksista kiristykselle on nähdäkseni eniten seurausrikokseen viittaavia piirteitä. Seurausrikoksille ominaisesti kiristys edellyttää syy-yhteyttä uhkauksen ja taloudellisesta edusta luopumisen välillä. Todennäköisyystahallisuuden käyttökelpoisuuttakin voidaan pohtia, mutta pakottaminen tunnusmerkistönä näyttää kuitenkin taipuvan vain tarkoitustahallisuuden muotoon. Kiristykseen syyllistyminen laiminlyönnillä näyttäisi myös mahdottomalta. Tehokkaalle katumiselle kiristyksessä jää nähdäkseni tilaa. Tämä kuitenkin edellyttää, että kiristyksen uhri ei ole vielä päättänyt olla alistumatta uhkaukseen. Uhrin päätös olla alistumatta uhkaukseen päättää yrityksen ja poistaa tehokkaan katumisen mahdollisuuden. Kiristyksessä hätävarjelun rooli on vähäinen oikeudettoman hyökkäyksen laadusta johtuen. Hätävarjelun ja muiden yksityishenkilön voimakeinojen käyttö rajoittuisi taloudellisesta edusta luopumisen hetkeen. Tekopaikan osalta kiristyksen voidaan katsoa tapahtuneeksi, sekä siellä missä uhkaus esitettiin, että siellä missä uhkaus vastaanotettiin. Näkisin, että myös taloudellisesta edusta luopumisen paikka kiristyksen seurauksena määrittää tekopaikkaa. Tekoaika kestää yrityksen aloittamisesta, joko taloudellisen edun luopumisen hetkeen tai siihen hetkeen, kun uhri päättää olla alistumatta uhkaukseen ja yritys epäonnistuu.

Tässä tutkielmassa on ollut käsiteltävänä neljä omaisuusrikosta, jotka jakautuivat kahdeksaan erilaiseen tekotapaan. Rikosten tunnusmerkistöt ovat hyvin lähellä toisiaan. Anastus on keskeinen käsite varkaudelle, kavallukselle sekä ryöstölle. Samoin ryöstöntapaisen kiristyksen ja kiristyksen tunnusmerkit ovat myös todella lähellä toisiaan, vaikkakin käytännössä ryöstöntapainen kiristys onkin tekotavaltaan yleensä lähempänä perusmuotoista ryöstöä. Tunnusmerkistöltään saatavan kavallus on omaisuusrikosperheen ”musta lammas”, koska se eroaa huomattavasti muista tässä tutkielmassa käsiteltävistä omaisuusrikoksista. Tietyissä määrin samankaltaisuus näkyy myös tulkinnassa. Tahallisuuden ja epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen osalta rikosten tulkinta vaikuttaakin hyvin samankaltaiselta. Yrityksen ja tehokkaan katumisen, sekä tekoajan ja tekopaikan osalta eroja löytyy enemmänkin. Hätävarjelun ja itseavun osalta olennaista on hyökkäyksen määrittely, joka ei välttämättä tarkoita samaa kuin rikollisen teon alkaminen ja loppuminen.

Vaikka tunnusmerkistöt ovat samankaltaisia, niiden eroavaisuudet vaikuttavat huomattavasti kunkin rikossäännöksen tulkintaan. Kyse on loppujen lopuksi yksittäisen rikostunnusmerkistön tulkinnasta yleisten oppien valossa. Jos teko katsotaan teko- tai seurausrikokseksi, ei tämä vielä anna tyhjentävää vastausta esim. tahallisuuskysymyksiin tai siihen voiko rikokseen syyllistyä epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena. Olennaista on kuitenkin erottaa, onko rikoksessa havaittavissa seurauslementti. Nähdäkseni varkaudessa, kavalluksessa, ryöstössä ja kiristyksessä seurauslementti on olemassa. Näiden rikosten tunnusmerkistön rakenteet on kuitenkin tehty lähinnä sellaista aktiivista tarkoituksenhakuista toimintaa varten, jossa teko ja seuraus sekoittuvat toisiinsa. Näin ollen seurausta ei ole helppo erottaa teosta.